

Kohti arvokasta sukupolviyhteistyötä

Toimintamallin kehittäminen lasten ja ikäihmisten välisen yhteistyön tueksi

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (YAMK), Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen,

Sosiaalialan koulutusohjelma 2023

Anna-Leena Venäläinen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Venäläinen, Anna-Leena	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 92	Valmistumisaika 2023
Työn nimi Kohti arvokasta sukupolviyhteistyötä Toimintamallin kehittäminen lasten ja ikäihmisten välisen yhteistyön tueksi		
Tutkinto Sosionomi (YAMK), Lapsi- ja perhepalveluiden kehittäminen		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio Jyväskylän kaupunki, Savulahden päiväkoti		
Tiivistelmä <p>Tämä opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisena kehittämistyönä, jonka lähestymistapana oli toimintatutkimus. Kehittämistyön lähtökohtana oli sukupolvien välisten kohtaamisten väheneminen, johon on vaikuttanut mm. Covid-19 -pandemia. Yhteistyökumppanina toimi Savulahden päiväkoti, Palokan alueen ikäihmiset sekä Ympäristöministeriön rahoittama OSUVA-hanke, jonka tavoitteena oli mm. ikääntyneiden osallisuuden lisääminen sekä ylisukupolvisuuden kehittäminen Palokan alueella.</p> <p>Tämän työn tarkoituksena oli kehittää sukupolvien välistä yhteistyötä laatimalla varhaiskasvatukseen toimintamalli lasten ja ikäihmisten välisen yhteistyön tueksi. Tällä haluttiin tuoda esiin sukupolvien välisen yhteistyön kannalta keskeiset tekijät, joiden avulla voidaan tukea lasten ja ikäihmisten osallisuutta, sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Tavoitteena oli myös lisätä yhteisöllisyyttä Palokan alueella ja madaltaa kynnystä sukupolvien väliselle yhteistyölle.</p> <p>Menetelmänä kehittämistyössä käytettiin osallistavaa työpajaa, jossa kumppanuustoimintaa ideoitiin ryhmässä keskustellen. Lisäksi aineiston hankinnassa käytettiin osallistuvaa havainnointia ja teemahaastattelua. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin avulla.</p> <p>Toimintaa järjestettiin neljästi keväällä 2023. Toimintaan osallistui 15 lasta, kaksi varhaiskasvattajaa sekä yksi ikäihminen. Tulosten perusteella voidaan todeta sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen vaikuttavan positiivisesti turvallisen ilmapiirin luominen, kasvattajien tuki, ikäihmisen motivaatio sekä lapsiryhmän koko. Vastavuoroista oppimista tukee toimintaan liittyvät toistot, rutiinit ja konkreettiset oppimispaidat. Toimijoiden osallisuutta tukee mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Lisäksi ikäihmisen osallisuutta tukee mahdollisuus ohjata toimintaa. Ikäihmisen hyvinvointia ja toimintakykyä tukee osallisuuden toteutuminen, miellyttävä toiminta lasten kanssa sekä hyväksytyksi tuleminen tunne.</p>		
Asiasanat Sukupolvi, varhaiskasvatus, ikääntyminen, osallisuus, vuorovaikutus, hyvinvointi		

Abstract

Author	Type of Publication	Published
Venäläinen, Anna-Leena	Master thesis	2023
	Number of Pages	
	92	
Title of Publication		
Towards valuable intergenerational cooperation		
Development of an operating model to support cooperation between children and the elderly		
Name of Degree		
Master of Social Services, Development of Child and Family Services		
Name, title and organization of the client		
City of Jyväskylä, Savulahti daycare center		
Abstract		
<p>This thesis was implemented as research-based development work, the approach of which was functional research. The starting point for the work was the reduction of encounters between generations. The partners were the Savulahti daycare center, the elderly in the Palokka area and the OSUVA-project, funded by Ministry of the Environment, aims to e.g. increase the participation and activity of the elderly.</p> <p>The purpose of the work was to develop cooperation between generations by creating model for activities between children and the elderly in early childhood education. The operating model was to bring out key factors in terms of intergenerational cooperation, which can be used to support the participation of children and the elderly, intergenerational interaction, mutual learning and the well-being and functional capacity of the elderly. The goal was also to increase community spirit in the Palokka area and lower the threshold for cooperation between generations. As method the project used a participatory workshop, where partnership activities were ideated through group discussion. In addition, participative observation and thematic interviews were used for data acquisition.</p> <p>The activity was organized four times during the spring of 2023. 15 children, two early childhood educators and one elderly person participated in the activity. Based on the results, it can be concluded that the interaction between generations is positively affected by the creation of a safe atmosphere, the support of educators, the motivation of the elderly and size of the group. Reciprocal learning can be supported by means of activity-related repetitions and routines and by organizing concrete learning places. The participation of actors is supported by the opportunity to participate in the planning, implementation and evaluation of activities. In addition, the participation of the elderly is supported by the possibility of directing the activity. The well-being of the elderly is supported by realization of participation, pleasant activity with children and the feeling of being accepted.</p>		
Keywords		
Generation, daycare, elderly, participation, interaction, operational, well-being		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Kehittämistyön lähtökohdat.....	3
2.1	Kehittämistyön tausta	3
2.2	Kehittämistyön yhteistyökumppanit.....	5
2.3	Kehittämistyön tarkoitus, tavoite ja kehittämistehtävät	5
3	Sukupolvet vuorovaikutuksessa.....	7
3.1	Sukupolven monet merkitykset	7
3.2	Sukupolvien välinen vuorovaikutus ja oppiminen	8
4	Lapsen vuorovaikutus, osallisuus ja oppiminen varhaiskasvatuksessa	11
4.1	Katsaus suomalaiseen varhaiskasvatukseen.....	11
4.2	Lasten vuorovaikutustaitojen ja osallisuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa	13
4.3	Lasten oppiminen ja varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	16
5	Tavoitteena hyvinvoiva ja toimintakykyinen vanhuus	19
5.1	Ikääntyneet suomalaisessa yhteiskunnassa	19
5.2	Ikääntyneiden hyvinvointi ja elämänlaatu.....	20
5.3	Ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen.....	22
6	Menetelmälliset lähtökohdat.....	24
6.1	Tutkimuksellinen kehittäminen.....	24
6.2	Lähestymistapana toimintatutkimus	25
6.3	Tutkimus- ja kehittämismenetelmät.....	27
7	Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutus	32
7.1	Kehittämistyön aikataulu ja kulku	32
7.2	Kehittämistyön aineiston keruu	39
7.3	Kehittämistyön aineiston analysointi	45
8	Kehittämistyön tulokset.....	55
8.1	Osallistavan työpajan tulokset	55
8.2	Havainnoinnin tulokset.....	56
8.3	Teemahaastattelun tulokset.....	58
9	Kumppanuustoiminnan kulmakivet - toimintamalli.....	63
10	Pohdinta	65
10.1	Tulosten tarkastelu	65

10.2 Eettisyys ja luotettavuuden arviointi	70
10.3 Hyödynnettävyys ja jatkokehittämissideat.....	78
Lähteet	81

Liitteet

Liite 1. Tiedote lasten huoltajille

Liite 2. Kumppanuustoiminnan esite ikäihmisille

Liite 3. Kooste kumppanuustoiminnan ohjelmasta

Liite 4. Teemahaastattelurunko ikäihmisille

Liite 5. Teemahaastattelurunko kasvattajille

Liite 6. Kumppanuustoiminnan kulmakivet – toimintamalli sukupolvien välisen yhteistyön tueksi

1 Johdanto

Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu vahvasti ajatus isovanhemmista perinteiden, opin ja arvojen siirtäjinä (Penttinen 2019, 75; Danielsbacka ym. 2020, 61). Isovanhemmat nähdään myös erityisen tärkeänä elämänkulun kannalta: isovanhempien avulla lapsi saa käsityksen sukunsa historiasta ja ajan muuttumisesta (Perko 2019, 67–68). Isovanhemmuuden ei katsota perustuvan ainoastaan biologiselle siteelle, vaan nykyään korostetaan myös sosiaalista- tai yhteisöllistä isovanhemmuutta, jossa ikäihminen voi toimia korvaavana isovanhempiana esimerkiksi puolisonsa tai naapurinsa lapselle. Tämän myötä nekin lapset saavat ylisukupolvisia kokemuksia, joilla ei ole omia isovanhempia ja ikäihmiset voivat kokea merkityksellisyyttä elämässään. (Kinnunen 2014, 122.)

Ihmisten eliniän kasvaessa isovanhemmilla on yhä enemmän yhteisiä elinvuosia lastenlastensa kanssa (Margolis & Wright 2017, 2094; Hämäläinen ym. 2021, 5). Eliniän kasvaessa sukupolvien väliselle vuorovaikutukselle nähdään avautuneen aiempaa enemmän mahdollisuuksia (Danielsbacka ym. 2020, 135). Siitäkin huolimatta, että yhteisiä elinvuosia on jaettavana aiempaa enemmän, on nykypäivänä lapsilla todettu olevan liian vähän sukupolvien välisiä ihmissuhteita elämässään (Kinnunen 2014, 122). Lisäksi sukupolvien välisiä kohtaamisia koetaan olevan liian harvoin (Rosenqvist 2019, 42).

Sukupolvien väliset kohtaamiset vähenivät entisestään vuonna 2020, kun Covid-19 pandemia levisi kaikkialle, myös Suomeen. Sen aiheuttamien laajojen rajoitusten vuoksi isovanhemmat eivät voineet tavata lapsenlapsiaan, jolloin lapset menettivät lähikontaktit isovanhempiinsa. (Hiilamo 2021, 4, 21; Nikander & Pietiläinen 2021.) Pandemia eristi ikäihmiset ja lapset heidän sosiaalisista verkostoistaan vaikeuttaen arkista kanssakäymistä (Valtioneuvosto 2021, 14–19). Ikäihmisten hyvinvoinnin kannalta tärkeä harrastetoiminta jäi myös rajoitusten vuoksi tauolle. Nämä sosiaalista elämää koskevat rajoitteet ovat vaikuttaneet heikentävästi ikäihmisten terveyteen, hyvinvointiin ja toimintakykyyn. (Jaarsveld 2020,1–2; Ahosola ym. 2021, 351.)

Sosiaalisten suhteiden katsotaan olevan yksi hyvinvointitekijä, jonka merkitys korostui huomattavasti Covid-19 pandemian aikana. Pandemian aikaiset rajoitukset jättivät jälkeensä sosiaalista velkaa, joka näkyy nyt ihmisten elämässä hyvinvoinnin vajeena. (Hiilamo 2021, 3,15.) Läheisillä ihmissuhteilla on suuri merkitys ikääntyneiden hyvinvointiin ja erityisesti merkityksellisen vuorovaikutuksen sekä kokemuksen kuulluksi tulemisesta katsotaan tuottavan ikääntyneille hyvinvointia (Urtamo 2022a, 77). Lisäksi kontaktit lapsenlapsiin on todettu parantavan ikääntyneiden mielialaa ja vähentäneen masennusta (Ruoppila 2014, 117; Tanskanen ym. 2019, 1). Kaiken kaikkiaan sosiaalisilla suhteilla ja sosiaa-

lisellä aktiivisuudella on positiivisia vaikutuksia ikäihmisten terveyteen ja toimintakykyyn (Hytönen 2017, 6,14).

Rajoitusten purkamisen jälkeen toimintaa on taas mahdollista järjestää ja onkin tärkeää luoda uusia toimintamalleja Covid-19 pandemian seurauksista kärsineiden ihmisten hyvinvoinnin tukemiseksi (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020, 6). Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet sukupolvien välisen toiminnan vaikuttaneen positiivisesti lasten ja ikääntyneiden hyvinvointiin. Yhteinen toiminta on lisännyt lasten ja ikääntyneiden myönteistä suhtautumista toisiinsa (Cortellesi & Kernan 2016, 110), jonka lisäksi vuorovaikutus eri-ikäisten ihmisten kesken on auttanut vähentämään ennakkoluuloja eri sukupolvia kohtaan (Saarenheimo ym. 2014, 136). Ikääntyneet ovat puolestaan saaneet yhteisen toiminnan myötä uutta sisältöä elämäänsä, jonka myötä he ovat tunteneet iloa ja merkityksellisyyttä (Danielsbacka ym. 2020, 145).

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää sukupolvien välistä yhteistyötä laatimalla varhaiskasvatukseen toimintamalli lasten ja ikäihmisten välisen yhteistyön tueksi. Toimintamallin tavoitteena on tuoda esiin sukupolvien välisen yhteistyön kannalta keskeiset tekijät, joiden avulla voidaan tukea lasten ja ikäihmisten osallisuutta, sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Tavoitteena on myös lisätä yhteisöllisyyttä Palokan alueella sekä madaltaa kynnystä sukupolvien väliselle toiminnalle. Kehittämistehtävänä on osallistaa yhteistyökumppanipäiväkodin kasvattajat, lapset ja Palokan alueen ikäihmiset yhteisen toiminnan suunnitteluun osallistavan työpajan avulla. Lisäksi kehittämistehtävänä on selvittää, kuinka vastavuoroisen oppiminen ja sukupolvien välinen vuorovaikutus toteutuvat kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee sukupolvien välistä vuorovaikutusta sekä vastavuoroista oppimista, osallisuutta ja ikääntyneiden hyvinvointia sekä toimintakykyä.

Opinnäytetyö toteutetaan tutkimuksellisena kehittämistyönä, jonka lähestymistapana on toimintatutkimus. Opinnäytetyön yhteistyökumppaneina ovat Jyväskylän kaupungille kuuluva Savulahden päiväkotitoiminta, Palokan alueen ikäihmiset sekä Ympäristöministeriön rahoittama OSUVA – hanke, jonka tavoitteena on muun muassa lisätä ikäihmisten osallisuutta ja aktiivisuutta sekä kehittää ylisukupolvisuutta Palokan asuinalueella. Aineiston keruuna opinnäytetyössä käytetään osallistavaa työpajaa, jossa ideoita työstetään ryhmäkeskustelun avulla. Muita kehittämistyössä käytettyjä aineistonkeruumenetelmiä ovat osallistuva havainnointi sekä teemahaastattelu. Saatua aineistoa analysoidaan teorialähtöisen sisälönanalyysin avulla.

2 Kehittämistyön lähtökohdat

2.1 Kehittämistyön tausta

Isovanhempien ja lasten välinen suhde on kokenut viime vuosina muutoksia, joista johtuen sukupolvien välinen kohtaaminen on vähentynyt. Tähän ovat vaikuttaneet muun muassa elämänpiirin laajentuminen oman kodin ulkopuolelle (Häkkinen 2013, 25), sukupolvien jakaantuminen omiin instansseihinsa, kuten päiväkotiin tai vanhainkotiin (Cortellesi & Kernan 2016, 103) sekä viime vuosina vaikuttanut Covid-19 -pandemia (Hiilamo 2021, 4, 21; Nikander & Pietiläinen 2021). Nykypäivänä myös välimatka isovanhempien ja lasten välillä voi olla pitkä, eikä arkisia kohtaamisia tapahdu yhtä usein kuin ennen (Kinnunen 2014, 27; Rosenqvist 2019, 1). Lisäksi yhä useampi isovanhempi on vielä työelämässä, joka tuo omat haasteensa yhteisen ajan löytämiselle (Maijala 2011; 72; Rosenqvist 2019, 43). Isovanhempien merkityksen katsotaan kuitenkin säilyneen muuttuneista olosuhteista huolimatta ennallaan (Nikander & Pietiläinen 2021).

Raha-automaattiyhdistyksen tukemassa ”Elämänkulku ja ikäpolvet” –tutkimus- ja kehittämishankkeessa on todettu, ettei nuorilla ja vanhoilla ihmisillä ole nykypäivänä riittävästi mahdollisuuksia sukupolvien väliseen kohtaamiseen ja eri-ikäisten ihmisten tulisi toimia enemmän yhdessä. Tutkimuksen mukaan sukupolvien väliset kohtaamiset erityisesti nuorimmilla lapsilla ja 75–96-vuotiailla ihmisillä olivat todella vähäisiä (kuvio 1). Tutkimuksen tulos osoittaa vuorovaikutuksen ja ajanvieton tapahtuvan ensisijaisesti samanikäisten kesken. (Saarenheimo ym. 2014, 97–98.)

Ajanvietto eri-ikäisten kanssa vapaaehtoistoiminnassa, harrastuksissa ja muulla vapaa-ajalla. (Miehet)

	Alle 30	30–44	45–59	60–74	75–96
0–9-vuotiaiden kanssa	43	27	21	17	0
10–19-vuotiaiden kanssa	67	37	31	15	2
20–29-vuotiaiden kanssa	91	44	35	27	4
30–39-vuotiaiden kanssa	48	63	52	32	9
40–49-vuotiaiden kanssa	38	49	73	43	15
50–59-vuotiaiden kanssa	24	29	71	52	21
60–69-vuotiaiden kanssa	14	27	46	65	28
70–79-vuotiaiden kanssa	5	20	25	44	32
80–89-vuotiaiden kanssa	0	2	9	20	31
90+ -vuotiaiden kanssa	0	0	4	8	21

Taulukon punaisella ympäröity linja osoittaa, että kaikenikäiset vastaajat viettävät vapaa-aikaansa eniten omanikäisessä seurassa. Sinisellä merkityt numerot osoittavat, että nuorimmat ja vanhimmat vastaajat eivät juurikaan viettäneet aikaa toistensa kanssa. Lisätietoa kyselystä ks. liite.

Kuvio 1. Eri-ikäisten ihmisten välinen kohtaaminen (Saarenheimo ym. 2014, 97)

On myös todettu, että sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta on Suomessa vielä vähän tutkimustietoa (Suutama 1986, 9; Ukkonen-Mikkola 2011, 37; Rosenqvist 2019, 1, 8, 68). Suutama on maininnut sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tärkeydestä jo vuonna 1986, huomaten ylisukupolvisten kokemusten vähentyneen. Tämän jälkeen saman huomion on tehnyt Ukkonen-Mikkola väitöskirjassaan (2011, 37). Rosenqvist (2019, 68) toteaa niin ikään aiempien tutkimusten painottuvan joko yksinomaan lapsenlapsen tai isovanhempaan, eikä niinkään sukupolvien välisiin suhteisiin.

Sukupolvien välisen kohtaamisen kehittämiseen tähtää osittain myös Sosiaali- ja terveysministeriön laatusuosituksiset, jotka on laadittu hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palveluiden parantamiseksi vuosille 2020–2023. Laatusuosituksissa todetaan ikääntyneille olevan hyötyä kansalaisyhteiskunnan avoimesta toiminnasta, joka edistää sosiaalisia suhteita sekä hyvinvointia. Lähiympäristöjen tarjoamat virikkeet ja yhteisöllisyyden vahvistaminen auttavat vähentämään ikääntyneiden kokemaa yksinäisyyttä. Ikääntyneiden asuinympäristöissä tulisi olla luonteivia paikkoja, jotka mahdollistavat eri-ikäisten ihmisten välisen kohtaamisen. Eri toimijoiden tulisi tehdä yhteistyötä kannustaen ja tukien iäkkäitä omaehtoiseen toimintaan, joka vahvistaa heidän terveyttä ja toimintakykyä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 21–24, 40.) Erityisesti koulu tai päiväkotit nähdään instansseina, joilla voisi olla hyvät mahdollisuudet toimia eri sukupolvia yhdistävinä kohtaamispaikkoina (Saarenheimo ym. 2014, 114; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 40).

2.2 Kehittämistyön yhteistyökumppanit

Tämän kehittämistyön pääyhteistyökumppanina on Jyväskylän kaupunki. Kohderyhmänä kehittämistyössä on Jyväskylän kaupungille kuuluva Savulahden päiväkoti, joka aloitti toimintansa vuonna 2019. Tammikuussa 2023 Savulahden päiväkodissa tunnistettiin tarve sukupolviyhteistyön kehittämiseksi. Kehittämistyötä tuki Savulahden päiväkodin varhaiskasvatushenkilöstön ja johdon kiinnostus ikäihmisten ja lasten väliseen yhteistyöhön.

Savulahden päiväkoti sijaitsee Jyväskylässä, Palokan kaupunginosassa. Savulahden päiväkodissa on tilat yhteensä 250 lapselle. (Jyväskylän kaupunki a.) Savulahden päiväkodin toiminnassa korostuu ulkona tapahtuva toiminnallinen oppiminen: luonnossa toimiessa lapsille tarjoutuu oppimisen paikkoja ihmetellen ja tutkien, joka auttaa lapsia oivaltamaan luonnon moninaisuutta. Savulahden päiväkodissa korostetaan sensitiivistä vuorovaikutusta, joka mahdollistuu pienryhmätoiminnan avulla. Pienryhmätoiminta tukee lapsen yksilöllistä huomioimista mahdollistaen lapsen kuulluksi ja nähdyksi tulemisen sekä aidon kohtaamisen. Lisäksi lapsilähtöiset toimintatavat rohkaisevat lapsia kokeilemaan ja tutkimaan sekä oppimaan uutta. (Jyväskylän kaupunki b.)

Savulahden päiväkodin lisäksi tässä kehittämistyössä tehdään yhteistyötä Palokan alueen ikäihmisten sekä OSUVA-hankkeen kanssa. OSUVA-hankkeen tavoitteista nousi esiin tarve lasten ja ikäihmisten väliselle yhteistyölle ja sen kehittämiseksi. OSUVA-hanke on Ympäristöministeriön rahoittama hanke, jonka tavoitteena on muun muassa lisätä ikäntyneiden osallisuutta ja aktiivisuutta sekä kehittää asuinympäristöjen ylisukupolvisuutta ja sukupolvien välistä kohtaamista. OSUVA-hankkeessa olennaista on laaja yhteistyö alueen eri toimijoiden ja asukkaiden kanssa. Hankkeella pyritään luomaan pysyvä toimintamalli, jossa kootaan yhteen erilaista kohtaamiseen, yhteisöllisyyteen ja harrastamiseen liittyvää toimintaa. (Jyväskylän kaupunki c.)

2.3 Kehittämistyön tarkoitus, tavoite ja kehittämistehtävät

Tässä opinnäytetyönä toteutettavassa kehittämistyössä keskitytään kotona asuvien ikäihmisten ja varhaiskasvatuksessa olevien lasten väliseen yhteistyöhön. Kehittämistyön lähestymistapana on toimintatutkimus, joka toteutetaan Savulahden päiväkodin toimintaympäristössä. Kehittämistyössä näkyy Ojasalon ym. (2014, 58) kuvaama toimintatutkimukselle tyypillinen piirre yhdistää aiempaa teoriatietoa kehittämistyöstä saatuihin tuloksiin, jonka avulla pyritään luomaan uusi toimintamalli Savulahden päiväkodin käyttöön.

Kehittämistyön **tarkoituksena** on kehittää sukupolvien välistä yhteistyötä laatimalla varhaiskasvatukseen toimintamalli lasten ja ikäihmisten välisen yhteistyön tueksi. Toiminta-

mallin **tavoitteena** on tuoda esiin sukupolvien välisen yhteistyön kannalta keskeiset tekijät, joiden avulla voidaan tukea lasten ja ikäihmisten osallisuutta, sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. **Tavoitteena** on myös lisätä yhteisöllisyyttä Palokan alueella sekä madaltaa kynnystä sukupolvien väliselle toiminnalle.

Tämän kehittämistyön **kehittämistehtävänä** on osallistaa yhteistyökumppanipäiväkodin kasvattajat, lapset ja Palokan alueen ikäihmiset yhteisen toiminnan suunnitteluun osallistavan työpajan avulla. Lisäksi **kehittämistehtävänä** on selvittää, kuinka vastavuoroinen oppiminen ja sukupolvien välinen vuorovaikutus toteutuvat kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee sukupolvien välistä vuorovaikutusta sekä vastavuoroista oppimista, osallisuutta ja ikääntyneiden hyvinvointia sekä toimintakykyä.

3 Sukupolvet vuorovaikutuksessa

3.1 Sukupolven monet merkitykset

Sukupolvi on käsitteenä hyvin moniulotteinen ja yleisesti aikaan viittaava käsite, jonka voidaan ajatella kuvaavan ihmiskunnan jatkuvuutta sukulaisuusjärjestelmän tai ikä- ja elämävaiheiden kautta. Sukupolvi käsite kätkee sisäänsä myös ajatuksen historiallisista perinteistä ja yhteiskunnan kulttuurisista muutoksista. Käsitteenä sukupolvi näyttää pitävän sisällään niin toimintatapoja, arvoja kuin erilaisia muutoksen ja murroksen kausia. (Saarenheimo ym. 2014, 83.) Häkkinen (2013, 54) kuvaa sukupolvi-käsitteen kuvaavan ihmisen taustaa, historiallista aikaa ja ajankulua. Syntymähetki ja aika, jona yksilö elää määrittää sukupolvien elämäkulkua, johon yhteiskunnalliset muutokset ja mahdollisuudet muodostavat raamit.

Tunnetuimman, Roosin (1987, 53–57) kuvaaman suomalaisen sukupolvijaottelun mukaan ihmiset voidaan jakaa neljään sukupolveen: 1) sotien ja pulan sukupolveen (1900–1920), 2) sodan jälkeisen jälleenrakennuksen ja nousun sukupolveen (1925–1939), 3) suuren murroksen sukupolveen (1940-luvulla syntyneet) sekä 4) lähiöiden sukupolveen, jotka syntyivät 1950-luvulla. Sukupolvina on jaoteltu myös paikkakokemukseen perustuen, josta on noussut esiin sukupolvikäsitteet: työn sukupolvi (1919-1939), muutoksen sukupolvi (1940–1969) sekä elämyssukupolvi (1970–1989) (Saarenheimo ym. 2014, 116 –117).

Sukupolvea kuvataan nykyisin myös ikäpolvi -käsitteellä, jota voidaan pitää Saarenheimon ym. (2014, 81–83) mukaan sukupolvi- käsitteen väljänä sisäkäsitteenä. Ikäpolvia yhdistävät yhteinen ymmärrys, tietyistä historiallisista tapahtumista sekä ikäpolvelle ominaisesta arjen kulttuurista. Toisaalta tämä ei ole välttämätöntä, sillä samaan ikäpolveen kuuluvat henkilöt voivat myös kokea kulttuuriset normit tai historialliset tapahtumat keskenään hyvinkin eri tavalla (Ruoppila 2014, 103). Vastaavasti kaksi eri ikäpolveen kuuluvaa ihmistä voivat jakaa asioista hyvinkin samoja ajatuksia, korostaen tiettyjen kokemusten tärkeyttä. Yleisesti arkikielessä sukupolvi- käsitteistön ymmärretään kuitenkin kuvaavan perhesukupolvea tai yhteiskunnallista sukupolvea sekä ikää- tai elämänvaihetta. (Saarenheimo ym. 2014, 81–83.)

Biologisen sukupolven eli toisin sanoen perhesukupolven käsitteeseen sisältyy perheen keskeinen merkitys. Häkkinen (2013, 21, 25) kuvaa perhesukupolven olevan etenevä ketju, jossa isovanhemmat, vanhemmat sekä lapset muodostavat perheen sisäisen jatkumon. Perhesukupolven voidaan ajatella vaihtuvan 30 vuoden välein, luoden näin jokaiselle yksilölle oman paikkansa elämän siirtyessä perheen vanhemmilta lapsille ja yhä eteenpäin seuraaville polville. (Saarenheimo ym. 2014, 6). Sukupolvisen jatkumon on katsottu

olevan yksi suomalaisen kulttuurin perusajatus, jota voidaan Ukkonen-Mikkolan (2011, 17) mukaan pitää myös merkitykseltään vanhimpana sukupolven käsitteenä.

Perhesukupolveen käsitteenä liittyy hyvin paljon vaihtuvuutta eri perheiden sisällä (Saarenheimo 2014, 6–7). Nykypäivänä ydinperhemallin rinnalla nähdään enemmän erilaisia perhemuotoja (Loikala 2022, 2). Omien vanhempien syntymävuosi määrittää osaltaan lasten omia sukupolvikokemuksia, joihin vaikuttavat myös vanhempien omat kokemukset sekä niiden merkitykset. Tämän myötä perheenjäsenille muodostuu jonkinlainen käsitys edeltävän sukupolven elämästä ja siitä, miten he ovat asiat kokeneet. Perhesukupolven merkitys on moniulotteinen ja sillä on vaikutuksia muun muassa siihen, kuinka vanhaksi ihminen itsensä tuntee sekä siihen, mitä elämänvaiheita ihminen ajattelee elävänsä. Nykyään kun useampia sukupolvia on elossa samaan aikaan, saavat omat roolit isovanhempana tai lapsena uuden merkityksen. Perheelliset kokevat ikääntymisen eri tavalla kuin yksineläjät. Lapsilla ja lastenlapsilla sekä niiden puuttumisella on suuri merkitys ihmisen kokemukseen oman elämänsä vaiheista. (Saarenheimo ym. 2014, 6–7.) Vaikka perhekkenteet ovat kokeneet muutoksia entisaikoihin nähden, on perheen merkitys pysynyt hyvin pitkälti samanlaisena (Terävä & Böök 2022, 79).

3.2 Sukupolvien välinen vuorovaikutus ja oppiminen

Vuorovaikutuksella tarkoitetaan sisällöltään sekä syvyydeltään erilaisia yksilöiden välisiä kohtaamisia. Vuorovaikutus on kaksisuuntaista, jolloin molemmat yksilöt tuovat kohtaamisiin oman eletyn historiansa sekä omat aiemmat vuorovaikutuskokemuksensa. Vuorovaikutuksen luonteeseen vaikuttavat siis molemmat osapuolet, joiden aiemmat kokemukset määrittävät millaiseksi uudet vuorovaikutustilanteet muodostuvat ja kuinka ne koetaan. (Salminen 2022, 168.)

Aikuisten ja lasten välillä vallitsee niin kutsuttu sukupolvisopimus, jolla on tarkoitus kuvata lasten ja aikuisten suhtautumista toisiinsa. Sotien jälkeen vuorovaikutuksessa vallitsi vielä pitkään aikuisten ylivalta, jolloin aikuiset olivat hierarkkisesti lapsia ylempänä. Tämän päivän Suomessa kulttuuri on muuttunut niin, että lapset nähdään aktiivisina toimijoina, jolla on oikeus ilmaista oma mielipiteensä itseä koskevilla asioilla ja päätöksenteossa. Tämä uudenlainen sukupolvisopimus, jossa lapsia katsotaan alhaalta ylöspäin, muovaa sukupolvien välistä vuorovaikutusta luoden uudenlaista kasvatuskulttuuria. Lasten aseman vahvistamisen taustalla vaikuttaa YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka tuli Suomessa voimaan vuonna 1991. (Korhonen 2006, 54–55, 66.)

Entisaikaan suvun horisontaalista ulottuvuutta pidettiin tärkeänä ja suku nähtiin merkittävänä osana sosiaalisen turvan järjestelmää (Häkkinen 2013, 23). Nykypäivänä perhekoko

on pienentynyt syntyvyyden laskun seurauksena (Rosenqvist 2019, 1), eikä tavallista ole enää kolmen sukupolven asuminen yhteisessä taloudessa (Tanskanen 2014, 37; Nikander & Pietiläinen 2021). Entisaikaan isovanhempien ja lastenlasten yhteisen toiminnan yksi keskeisin tarkoitus oli siirtää oppia seuraavalle sukupolvelle. Isovanhemmat elivät vahvasti mukana perheen arjessa opettaen työntekoa ja hyödyllisiä taitoja jälkeläisille, tapakasvatuksen toteutuen samalla (Fågel 2010, 53–57, 60). Entisaikaan isovanhemmat myös paikkasivat usein perheen vanhempia lastenhoidollisissa tehtävissä. Erityisesti isoäitien on aina katsottu olevan keskeisessä roolissa lastenlasten kasvattajina ja hoitajina. (Danielsbacka ym. 2020, 153.)

Rosenqvist (2019, 50) kuvaa tämän päivän isovanhempien ja lastenlasten välisen toiminnan olevan erilaista kuin ennen. Entisaikojen vieras ja etäinen suhde omiin isovanhempiin on korvautunut nykypäivän lämpimällä ja läheisellä vuorovaikutussuhteella (Maijala 2011, 50). Nykypäivänä isovanhempien ja lastenlasten välillä korostuu yhteinen leikki, jolle Kinnunen (2014, 68–69) antaa arvoa etenkin oppimisen välineenä. Lapsen leikki rikastuu isovanhempien puuhia seuratessa. Tämän myötä uudet opitut asiat synnyttävät lapsessa kysymyksiä ja halua tutkia näkemiään sekä kokemiaan asioita. Yhteinen leikki tarjoaa myös isovanhemmille elämää rikastuttavaa puuhaa, jonka myötä mieli säilyy virkeänä. Yhteisen leikin on todettu vaikuttavan positiivisesti myös isovanhempien elämänuskoon, terveyteen sekä hyvinvointiin. (Maijala 2011, 57).

Sukupolvien välisen oppimisen nähdään tapahtuvan kulttuurista riippumatta sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa (Kinnunen 2014, 122). Perinteisen ajattelun mukaan vanhempi sukupolvi opettaa nuorempiaan mutta nykyään korostetaan myös nuoremman sukupolven tietotaitoa, jossa tiedon siirtäminen vanhemmalle sukupolvelle koetaan hyödyllisenä (Maijala 2011, 62). Sukupolvien välistä vuorovaikutusta on tutkittu vielä vähän mutta oppimisen näkökulmasta tehdyissä tutkimuksissa on todettu oppimisprosessin olevan ikäihmisten ja lasten välillä vastavuoroinen (Sillanpää ym. 2018, 25–25). On myös todettu, että lasten ja ikäihmisten välinen toiminta antaa ikäihmisille intoa ja rohkeutta kokeilla lapsilta oppimia asioita ja yhteinen liikunta lastenlasten kanssa tukee puolestaan ikäihmisten fyysisiä voimavaroja. Vaikka tämän päivän isovanhemmuus eroaakin entisaikojen isovanhemmuudesta, pidetään myös konkreettisten taitojen ja arvojen opettamista jälkeläisille edelleen tärkeänä. (Maijala 2011, 56, 62, 64, 66.)

Isovanhemmuuden merkityksen ja roolin lapsenlapsen elämässä katsotaan olevan riippuvaisia ajasta ja olosuhteista, joissa elämme. Isovanhempien suhde lapsenlapsiin muovautuu yksilöiden oman elinkaaren aikana, johon vaikuttavat molempien osapuolten omat elämänvaiheet. (Rosenqvist 2019, 7.) Isovanhempien jäädessä eläkkeelle avautuu heille

uudenlainen arki, jota kuvataan omalle hyvinvoinnille omistautumisen aikana. Eläkkeellä ollessa korostuu myös lastenlasten hoitaminen, joka kertoo vahvasti isovanhemmuuden roolin merkityksestä. (Danielsbacka ym. 2020, 137.) Nykypäivänä päiväkodeilla lapsuuden instituutiona on kuitenkin suurempi merkitys aiempaan elämään verrattuna, jolloin lapset kasvatettiin pääasiassa kodin piirissä (Cortellesi & Kernan 2016, 103). Varhaiskasvatuksen roolin korostumisella on vaikutusta siihen, kuinka usein isovanhemmat hoitavat lapsenlapsiaan. Tutkimuksissa on todettu, että maissa, joissa lasten varhaiskasvatuksen taso on korkea, on isovanhempien osuus lastenlasten hoidossa pienempi, mikä osaltaan vaikuttaa sukupolvien välisiin kohtaamisiin negatiivisesti. (Tanskanen 2014, 38.)

4 Lapsen vuorovaikutus, osallisuus ja oppiminen varhaiskasvatuksessa

4.1 Katsaus suomalaiseen varhaiskasvatukseen

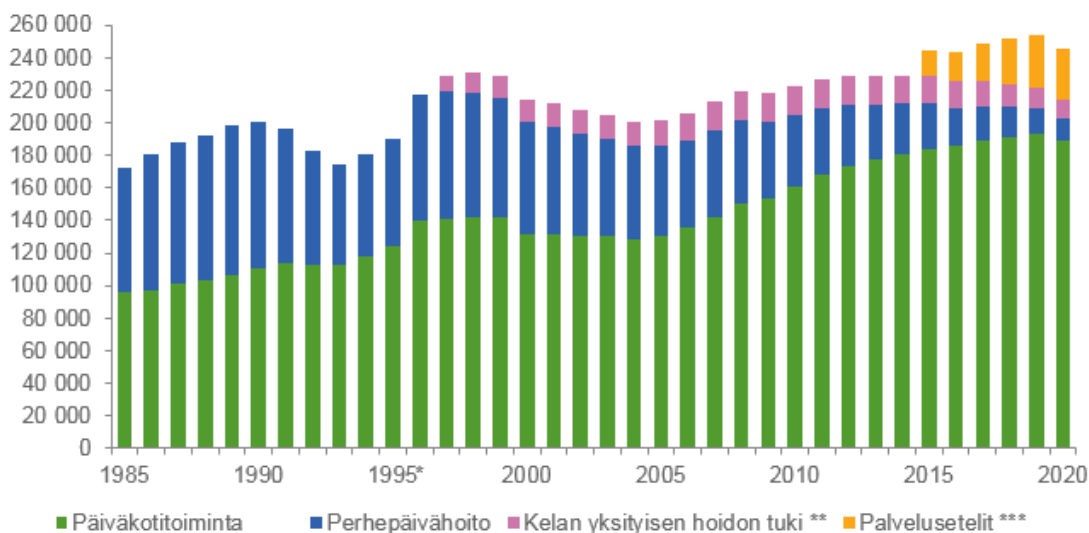
Lasten kasvatuksen ja opetuksen juuret juontavat jo 1800-luvulle, kun nämä aiheet herättivät kiinnostusta yhteiskunnallisena kysymyksenä. Ajatuksen lasten kasvatuksesta ja oppimisesta toi Suomeen Uno Cygnaeus, jonka myötä ensimmäinen lastentarha perustettiin Jyväskylään vuonna 1863. Institutionaalinen lasten päivähoido oli vielä määrältään vähäistä vuoteen 1950 saakka, jolloin lasten hoitoa kotona arvostettiin eniten. Viime vuosikymmeninä Suomessa on alettu korostamaan varhaiskasvatuksen asemaa osana elinikäistä oppimista. Käsitteenä varhaiskasvatus on esitetty jo vuonna 1974 mutta itsenäiseksi oppiaineeksi se hyväksyttiin vasta 2000-luvulla. Tämän uudistuksen sekä varhaiskasvatustlain voimaantumisen myötä hyväksyttiin pienten lasten oikeus pedagogiseen ja korkeatasoiseen kasvatukseen sekä oppimiseen osana elinikäisen oppimisen polkua. (Eerola-Pennanen ym. 2022, 21–26.)

Nyky-Suomessa päiväkodit edustavat institutionaalista kasvatusympäristöä, jonka tehtävänä on kasvattaa, opettaa ja hoitaa lapsia (Salminen 2022, 170). Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin taustatekijänä pidetään lapsikäsitystä, johon vaikuttavat lainsäädännön lisäksi kasvattajien arvot, näkemykset sekä koulutus. Lapsikäsitys kuvaa kasvattajien näkemyksiä ja ymmärrystä lapsesta ja lapsuudesta. Varhaiskasvatuksessa lapset nähdään aktiivisina toimijoina sekä kasvu- ja oppimisympäristöjensä rakentajina. Varhaiskasvatuksen pedagogiikan katsotaan pohjautuvan sosiokulttuuriseen oppimiskäsitykseen, jossa lasten oppimisen, kasvun sekä kehityksen katsotaan kulkevan yhdessä lasten kokemusten ja havaintojen kanssa. Lisäksi lapsen ajatellaan olevan aktiivisesti vuorovaikutuksessa ympäristöönsä sekä yhteisönsä jäseniin. (Kangas ym. 2021, 22, 46.)

Suomalaista varhaiskasvatusta ohjaa yksi ja sama velvoittava asiakirja: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden taustalla vaikuttaa varhaiskasvatustlain (540/2018), jossa säädetään mm. lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä sen tavoitteista. Varhaiskasvatuksessa painotetaan laaja-alaista osaamista, jota vahvistaa laadukas pedagoginen toiminta. Laaja-alaisen oppimisen tavoitteet huomioidaan varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin ja oppimisympäristön kehittämisessä. (Opetushallitus 2022a, 24.) Varhaiskasvatuksen keskiössä ovat lasten hyvä kasvu, oppiminen sekä hyvinvointi (Kangas ym. 2021, 16).

Nykypäivänä suurin osa suomalaislapsista on varhaiskasvatuksen piirissä. Varhaiskasvatukseen osallistui vuonna 2020 yhteensä 245 255 lasta eli n. 77% kaikista 1–6-vuotiaista lapsista (kuviot 2). Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa sekä ostopalveluna hankituissa

varhaiskasvatuspaikoissa oli päiväkodissa olevien lasten osuus 77% ja perhepäivähoidossa 5%. Yksityisessä varhaiskasvatuksessa lasten osuus maksetun yksityisen tuen hoitorahan perusteella oli hieman alle 5%. Varhaiskasvatusta saavien lasten osuus väheni kaikissa palvelumuodoissa Covid-19 pandemian iskiessä Suomeen vuonna 2020. (THL 2022a.)



Kuvio 2. Varhaiskasvatukseen osallistuneet lapset 1985-2020 (THL 2022a)

Varhaiskasvatuksessa tehtävä yhteistyö

Varhaiskasvatuslaki (540/2018, §7) ohjaa varhaiskasvatuksessa tehtävää yhteistyötä velvoittaessaan kunnan toimimaan monialaisessa yhteistyössä. Varhaiskasvatuksessa yhteistyötä tehdään useiden eri tahojen ja toimijoiden kanssa, jolloin voidaan puhua monialaisesta yhteistyöstä. Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoiksi voidaan katsoa kaikki ne toimijat, joiden kanssa yhteistyö on luontevaa. Yhteistyö eri tahojen ja toimijoiden kanssa rikastuttaa varhaiskasvatuksessa olevien lasten oppimisympäristöjä, lisää niiden monipuolisuutta sekä tukee pedagogisten tavoitteiden saavuttamista. Varhaiskasvatuksessa tehtävällä yhteistyöllä pyritään edistämään varhaiskasvatuksen tavoitteiden saavuttamista sekä laadukasta pedagogista toimintaa ja sen kehittämistä. (Opetushallitus 2022, 36-37.)

4.2 Lasten vuorovaikutustaitojen ja osallisuuden tukeminen varhaiskasvatuksessa

Ihmisten välisen vuorovaikutuksen ja yhteistyön perustana voidaan pitää luottamusta (THL 2016, 10). Pieni lapsi havainnoi ja tulkitsee puhuttua kieltä enemmän, omaa kasvuympäristöään ja sen tunneilmapiiriä. Vasta toisella ikävuodella kieli kehittyy lapsen kommunikaation välineeksi, ilme- ja elekielen kulkiessa vielä pitkään lapsen luottamuksen rakentumisen perustana. Aikuisen sensitiivisyys, eli kyky reagoida lapsen tarpeisiin tunnekielellä auttaa lasta saavuttamaan luottamusta ja turvallisuuden tunnetta. Lapsen vuorovaikutuksen tukemisessa tärkeää on sen vapaaehtoisuus: lasta ei tule painostaa vuorovaikutukseen aikuisen kanssa. vaan lapsen vuorovaikutusaloitteille tulee antaa aikaa ja tilaa. (Salo 2012, 91–92, 95.)

Luottamuksen lisäksi lapsen vuorovaikutustaitojen taustalla vaikuttaa lapsen kokemus turvallisuuden tunteesta. Lapsen oppimiseen ja vuorovaikutukseen tarvitaan aktiivista osallisuutta, jota lapsen kokema emotionaalinen turvallisuuden tunne tukee. Tuntiessaan olonsa turvalliseksi, lapsi pystyy käsittelemään kokemuksiaan ja oppimaan uutta. Lapsen oppimisen ja vuorovaikutuksen katsotaan heikentyvän, mikäli turvallisuuden tunteessa on puutteita. Lapsen turvallisuuden tunnetta tukee aikuisen kyky reagoida lapsen tarpeisiin välittävällä vuorovaikutuksella. Positiivisten turvallisuuskokemusten kautta lapsi uskaltaa toimia, ilmaista itseään sekä säädellä omia tunteitaan ja sitä kautta pääsevät kehittymään myös lapsen vuorovaikutus- ja kaveritaidot. (Lajunen ym. 2015, 13, 19.) Koivula ja Laakso (2022, 124–125) korostavatkin tärkeäksi lapsen kielen- ja vuorovaikutustaitojen kehityksen kannalta sitä, että varhaiskasvatuksen kasvattajat tunnistavat lapsen tarpeen turvallisiin ihmissuhteisiin.

Ollakseen vuorovaikutuksessa toisten kanssa, lapsi tarvitsee sosiaalisia taitoja, johon kuuluvat muun muassa prososiaalinen käyttäytyminen eli myönteinen vuorovaikutus, ongelmanratkaisutaidot ja ystävyysuhteet. Prososiaalisella käyttäytymisellä tarkoitetaan auttamista, jakamista ja yhteistyötä. Ongelmanratkaisutaitoihin sisältyy lapsen kyky vastaanottaa ja tulkita sosiaalisten tilanteiden sisältämää informaatiota. Ystävyysuhteissa painottuvat lapsen kyky luoda ja ylläpitää ystävyysuhteita. Lapsen sosiaaliin taitoihin vaikuttavat lisäksi lapsen omaksumat tunne-, kommunikaatio sekä itsesääätelytaidot. Sosiaalisten taitojen kehittymisen taustalla vaikuttavat myös lapsen sisäsyntyiset piirteet ja ominaisuudet, joista erityisesti temperamentilla on keskeinen merkitys. Lapsen ollessa avoin ja ulospäinsuuntautunut, on lapsen vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot usein paremmat. Ujouden ja arkuuden puolestaan nähdään vaikuttavan heikentävästi lapsen kommunikaatioon sekä sosiaaliin taitoihin. Erilaisilla kasvuympäristötekijöillä on myös vaikutusta lapsen sosiaa-

listen taitojen kehittymiseen. Kasvuympäristökijöistä erityisesti varhaiset perhesuhteet nousevat merkitykselliseksi. Vanhemman ja lapsen vuorovaikutukseen liittyvä kiintymyssuhdeteoria korostaa lapsen oppimien vuorovaikutusmallien vaikutusta lapsen käsitykseen itsestä, ihmissuhteista ja toisista ihmisistä. (Koivula & Laakso 2022, 122–124.)


Vuorovaikutustaidoilla katsotaan olevan tärkeä merkitys lapsen identiteetille ja hyvinvoinnille (Opetushallitus 2022, 25). Varhaiskasvatuksessa kasvattajien tehtävänä on rakentaa vuorovaikutusympäristöstä lapsen sosiaalisia taitoja tukeva. Toiminnassa tulee huomioida erilaisten päivittäin toistuvien toimintarutiinien merkitys kielenkäytön omaksumiselle. Tällä tavoin voidaan vahvistaa lapsen kehittymässä olevaa kieli- ja kulttuuri-identiteettiä ja sitä kautta lapsen sosiaalisia- ja vuorovaikutustaitoja. Lapsen sosiaalisia taitoja tukevassa vuorovaikutusympäristössä huomataan lapsen vahvuudet, tuetaan ja kannustetaan yhteisöllisyyteen ja toisia huomioonottavaan kommunikaatioon. Siellä annetaan tilaa ja merkitystä lasten vertaissuhteille vuorovaikutustaitojen oppimisen taustalla. (Koivula & Laakso 2022, 125.) Yhteistyö erilaisissa tilanteissa, erilaisten ihmisen kanssa tarjoaa lapsille mahdollisuuksia harjoitella ja kehittää omia vuorovaikutustaitojaan. Varhaiskasvatuksessa kasvattajien tuleekin rohkaista lapsia tutustumaan uusiin ihmisiin toimien itse mallina erilaisten ihmisten kohtaamisessa. (Opetushallitus 2022a, 43–45, 25). Lapsi peilaa ja vahvistaa omia kokemuksiaan aikuisen reaktioiden kautta, jolloin aikuisten oma tunnesäätely lapsen vuorovaikutustaitojen tukemisessa korostuu (Salo 2012, 93).

Myös osallisuudella on merkitystä lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymisessä. Lapsen mahdollisuudella osallistua ja vaikuttaa on todettu olevan positiivisia vaikutuksia sosiaalisten taitojen kehittymiseen, jonka myötä vahvistuvat myös yhteistyössä tarvittavat vuorovaikutustaidot (Opetushallitus 2022a, 25, 27). Yhteiskunnassa onkin viimeisten vuosikymmenten aikana alettu korostamaan lasten osallisuuden merkitystä, joka näkyy myös varhaiskasvatuksessa (Turja & Vuorisalo 2022, 37). Lasten osallisuus ei ole lapsessa itsessään syntyvä perustarve vaan se syntyy kasvattajien luoman osallistumiseen ja vaikuttamiseen kannustavan ympäristön sekä toimintakulttuurin myötä (Weckström 2015, 5–6).

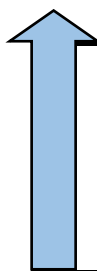
Lasten osallisuutta turvaa Suomessa myös useat lait: varhaiskasvatuslain (540/2018, 20§) rinnalla näitä ovat mm. perusopetuslaki (628/1998, 47a§), perustuslaki (731/1999, 6§), nuorisolaki (1285/2016, 2§) sekä lastensuojelulaki (417/2007, 5§). Lisäksi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellään lasta koskeva oikeus mielipiteidensä ilmaisuun häntä itseään koskevissa asioissa (Suomen YK-liitto).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan lapsilähtöistä pedagogiikkaa ja lasten osallisuutta. Lapsen osallisuudella voidaan tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että lapsi kuuluu osaksi ryhmää ja yhteisöä sekä sen sisällä tapahtuvaa vuorovaikutusta. (Opetus-

hallitus 2022b.) Osallisuus ei kuitenkaan tarkoita vain valmiiksi suunnitellussa toiminnassa mukana oloa vaan Turja ja Vuorisalo (2022, 47) painottavan sen perustuvan kaikkien osapuolten mahdollisuuteen vaikuttaa toiminnan sisältöön. Kankaan ym. (2021, 76) mukaan osallisuus on sitä, kun yksilö kokee tulevansa kuulluksi ja nähdyksi omassa ympäristössään. Tämä ei kuitenkaan Turjan & Vuorisalon (2022, 47) mukaan yksin riitä, vaan lisäksi tarvitaan mahdollisuus osallistua mukaan päätöksentekoon. Tähän liittyen Harry Shier (2001, 110–115) kuvaa lasten osallistumista viisivaiheisena osallisuuden polkuna (taulukko 1). Tässä mallissa lasten osallisuutta kuvataan viiden vaiheen kautta, joissa: 1) lapsia kuullaan 2) lapsia tuetaan ilmaisemaan näkemyksiään 3) lasten näkemykset huomioidaan 4) lapset otetaan mukaan päätöksentekoon 5) lapset jakavat vallan ja vastuun päätöksentekoprosessissa.



Osallisuuden tasot	Avautuminen	Mahdollistaminen	Velvoittaminen
5. Lapset jakavat vallan ja vastuun päätöksentekoprosessissa	Oletko valmis jakamaan sinulle kuuluvaa valtaa lasten kanssa?	Onko teillä toimintatapoja, joilla aikuiset ja lapset voivat jakaa vastuuta ja valtaa päätöksenteossa?	Voivatko aikuiset ja lapset jakaa valtaa ja vastuuta työyhteisösi päätöksenteossa?
4. Lapset otetaan mukaan päätöksentekoon	Oletko valmis ottamaan lapset mukaan päätöksentekoon?	Onko sinulla toimintatapoja, joilla lapset voidaan ottaa mukaan päätöksentekoon?	Tuleeko lapset ottaa mukaan päätöksentekoprosessiin työyhteisössäsi?
3. Lasten näkemykset huomioidaan	Oletko valmis huomioimaan lasten näkemyksiä?	Mahdollistaako päätöksentekoprosessi lasten näkemysten huomioimisen?	Tuleeko lasten näkemyksille antaa arvoa työyhteisösi päätöksentekoprosessissa?
2. Lapsia tuetaan ilmaisemaan näkemyksiään	Oletko valmis tukemaan lasta näkemystensä ilmaisemisessa?	Työskenteletkö niin, että lapsen omien näkemysten ilmaiseminen mahdollistuu?	Onko lapsen tukeminen mielipiteensä ilmaisemiseen osa työyhteisönne toimintaperiaatteita?



1. Lapsia kuullaan	Oletko valmis kuuntelemaan lasta?	Työskenteletkö lapsen kuulluksi tulemisen mahdollistumiseksi?	Kuuluuko lapsen kuuleminen työyhteisössäsi vallitseviin toimintaperiaatteisiin?
--------------------	-----------------------------------	---	---

Taulukko 1. Osallisuuden polku (mukaillen Shier, 2001, 111.)

Taulukossa 1 on esitetty, kuinka osallisuus kasvaa tasolta tasolle käyden läpi kolme sitoutumisen vaihetta, joita osallisuuden toteutumiseksi tulee tarkastella. Kysymykset eri tasoilla auttavat kasvattajaa pohtimaan omaa toimintaansa lasten osallisuuden mahdollistajana tai estäjänä. Lasten osallisuuden tulee kuitenkin Shierin mukaan perustua vapaaehtoisuuteen, jolloin lapsia ei velvoiteta osallisuuteen. Lapsen osallisuudessa tulee huomioida myös lapsen kehitystaso. Lasten osallisuuden toteutumiseen liittyvänä uhkana pidetään usein sitä, ettei lapsi saa aidosti osallistua mukaan päätöksentekoon. Tätä tulisi myös Shierin mukaan kehittää.

Lapsen osallisuutta voidaan vahvistaa myönteisellä kohtaamisella ja lapsen osallistumisella toiminnan suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin yhdessä kasvattajien kanssa. Silloin, kun lapselle mahdollistetaan osallistuminen ja vaikuttaminen, vahvistuvat lapsen itseluottamus ja käsitys itsestään toimijana. (Opetushallitus 2022a, 27,33.) Lasten osallisuuden mahdollistaminen haastaa kasvattajat miettimään omia toimintatapoja: joustoa tarvitaan omien suunnitelmien muuttamiseen lasten ideoiden tieltä. Onnistuneet kokemukset osallisuudesta palkitsevat ja toimivat myös osapuolten välillä luottamuksen vahvistajana. (Turja & Vuorisalo 2022, 51.)

Tämän päivän käsitys lapsesta aktiivisena toimijana on kumonnut entisaikojen ajatuksen lapsesta passiivisena kohteena (Mansikka & Lundkvist 2022, 8). Lapsen oikeudet ja osallisuus tulisikin siis ajatella lähteväksi alhaalta ylöspäin eikä päinvastoin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lapsen aktiivisen toimijuuden määritellään olevan varhaiskasvatuksessa vallitsevan oppimiskäsityksen perusta (Opetushallitus 2022a, 21-22). Tarve on kumminkin yhä edelleen kehittää osallistavan oppimisen pedagogiikkaa, jossa huomioidaan lasten näkökulmat ja osallisuus oman oppimisen aktiivisina toimijoina (Mansikka & Lundkvist 2022, 4, 8).

4.3 Lasten oppiminen ja varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Kun katsotaan lapsuutta elämänkaaren näkökulmasta muodostaa varhaiskasvatus lasten elämässä ainutlaatuisen ajanjakson. Lapsuudessa ihmisen fyysinen, psyykinen sekä

sosiaalinen oppiminen ja kehitys tapahtuvat kaikkein nopeimmin. (Koivula ym. 2022, 12.) Lapsen oppiminen nähdään kokonaisvaltaisena, toiminnallisena ja vuorovaikutteisena ilmiönä. Oppimista kuvataan monimutkaiseksi prosessiksi, jonka avulla lapsi rakentaa merkityksiä suhteessa itseensä. Olemassa oleva kokemusmaailma auttaa lasta käsittelemään uutta tietoa sekä kehittämään uusia taitoja. Ympäristön hahmottaminen sekä keholinen kokeminen ja tekeminen ovat keskeisessä asemassa pienen lapsen oppimisessa. Lapsi oppii myös ihmissuhteiden kautta, jotka tarjoavat hänelle konkreettisia kokemuksia ja rakentavat luottamuksen tunnetta. (Heikkinen 2021, 12–12.)

Lasten luontaisiksi tavoiksi oppia ja toimia katsotaan **tutkiminen** ja **kokeilu**, **leikki** ja **liikuminen** sekä **itseilmaisuu** ja **taiteen eri aloihin tutustuminen**. Lapset oppivat yrityksen ja erehdyksen kautta, jonka myötä he voivat kokea oppimisen iloa sekä saavat merkityksellisyuden kokemuksen omalle toiminnalleen. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 97, 101.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan oppimisen eri osa-alueita ovat: kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni sekä kasvan, liikun ja kehityn. Oppimisen alueet yhdistyvät varhaiskasvatuksen toiminnassa kokonaisuudeksi, jonka taustalla vaikuttaa lasten osaaminen ja mielenkiinnon kohteet. (Opetushallitus 2022a, 42.)

Liikunnan katsotaan luovan perustan lasten hyvinvoinnille ja auttavan lasta tutustumaan itseensä, ympäristöönsä sekä toisiin ihmisiin. Sellainen ympäristö, jossa tuetaan lasta liikkumaan innostaa ja vaikuttaa myönteisesti lasten oppimiseen. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008, 97, 101.) Liikunnan lisäksi leikillä on vahva yhteys oppimiseen. Leikin ja oppimisen yhteyttä pidetäänkin kiistattomana. Vuorovaikutteinen leikki auttaa lapsia oppimaan muun muassa vuorovaikutustaitoja ja itseilmaisua sekä neuvottelutaitoja. Leikki tukee lasten kehittymässä olevia sosiaalisia taitoja ja yhteisöllisyyttä. Sosiaaliset taidot auttavat lasta tutustumaan toisiin lapsiin ja avaavat mahdollisuuden päästä mukaan leikkiin sekä vaikuttaa sen kulkuun. Näiden sosiaalisten taitojen on todettu kehittyvän eniten kolmen- seitsemän ikävuoden aikana. (Järvinen & Mikkola 2015, 28, 46–50.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan lapsen ajattelun sekä oppimisen kehittyvän itseilmaisuntaitoja harjoittelemalla. Ilmaisun eri muotoihin tutustumalla vahvistuvat myös lapsen monilukutaito, osallistuminen sekä vaikuttaminen. Varhaiskasvatuksessa tuleekin hyödyntää erilaista kulttuuritarjontaa ilmaisun eri muotoihin tutustumisessa sekä osana oppimisympäristöä ja sen toimintaa. Varhaiskasvatuksessa lapsen kiinnostusta tuetaan myös kieliä, tekstejä sekä eri kulttuureja kohtaan. Kieli on lapsen oppimisen väline, jonka avulla lapsi toimii vuorovaikutuksessa toisten kanssa. (Opetushallitus 2022a, 43–45.)

Oppimisympäristön kuvataan olevan yksi merkittävin opetukseen ja oppimiseen vaikuttava tekijä. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjen tulee vastata ajatukseen lapsesta kokonaisvaltaisena oppijana. Oppimisympäristö on pedagoginen ympäristö, johon sisältyy myös yhteisö ja sen toimintatavat. (Kangas ym. 2021, 137–138.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittelevät oppimisympäristön pitävän sisällään myös yhteisöön liittyvät käytänteet, välineet ja tarvikkeet, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista sekä vuorovaikutusta. Sisätilojen lisäksi luonnon, pihan, leikkipuistojen sekä muiden rakennettujen ympäristöjen katsotaan olevan varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä, jotka mahdollistavat erilaiset luonto- ja liikuntaelämykset oppimisen paikkoina. (Opetushallitus 2022a, 34–35.)

Suomessa varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjen on havaittu olevan vaihtelevan laatuista. Toimintakulttuuriin on huomattu liittyvän henkilöstön passiivisuus tilojen ja ympäristön pedagogisessa rakentamisessa. Tämä vaikuttaa negatiivisesti lasten leikin ja osallisuuden tukemiseen. Lasten oppimisympäristöjen tulisi edistää lasten kielellistä kehitystä sekä tehdä näkyväksi kulttuurin moninaisuutta. Oppimisympäristön ollessa turvallinen, kannustava, kunnioittava, myönteinen sekä salliva mahdollistuu lapsen kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Oppimista tukeva ympäristö rakentuu lapsen vahvuuksien, kiinnostuksen kohteiden ja tuen tarpeiden lähtökohdista. Parhaimmillaan oppimisympäristö tarjoaa lapsille kokonaisvaltaisen, kehittyvän oppimaiseman, joka kannustaa aktiiviseen, itsenäiseen sekä yhteisölliseen toimintaan ja jossa huomioidaan lasten oppiminen sekä kehittyvät taidot. (Kangas ym., 2021, 76, 119, 138–139.)

5 Tavoitteena hyvinvoiva ja toimintakykyinen vanhuus

5.1 Ikääntyneet suomalaisessa yhteiskunnassa

Nykyään yhä useampi ihminen saa elää entistä vanhemmaksi (Lintunen, 2019; Forsman & Nordmyr 2020, 15). Suomalaisten eläkeikää on nostettu viime vuosina ja yhä useampi isovanhempi on vielä työelämässä (Eläketurvakeskus 2020). Tällä hetkellä Suomen vanhusväestön määrä lisääntyy kovaa vauhtia, ollen maailman vanhimpia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 11). Suomessa tilastoitiin vuonna 2019 yli 1,2 miljoonaa yli 65-vuotiasta ihmistä. Näistä lähes miljoona pystyy elämään arjessaan itsenäisesti. (Finne-Soveri ym. 2020, 1.) Ikääntyneiden eli yli 65-vuotiaiden määrä on 1,8 kertaistunut ja 85-vuotiaiden sekä sitä vanhempien jopa kolminkertaistunut viimeisten 30 vuoden aikana (Lintunen 2019).

Ikääntymisen käsitteelle ei ole Suomessa yksiselitteistä määritelmää (Terveyskylä 2019). Ihmisen ikä ilmaistaan yleensä kronologisena ikänä, joka on länsimaissa se tavallisin tapa kuvata elämän pituutta. Ikä voidaan kuvata myös sosiaalisena-, psykologisena- tai biologisena ikänä. Biologinen ikä määritellään ihmisen oman toimintakyvyn sekä fyysisten ominaisuuksien mukaan. Sosiaalinen ikä pohjautuu ihmisen käyttäytymiseen, erilaisiin sosiaalisiin rooleihin ja tapaan kohdata muita ihmisiä. Psykologista ikää määrittää muun muassa sopeutumiskyky ympäristön muutoksiin sekä yksilön oppimiskyky. Ikään vaikuttaa usein myös yksilön oma henkilökohtainen kokemus. (Forsman & Nordmyr 2020, 19.)

Suomessa ikääntyneellä väestöllä tarkoitetaan Kansaneläkejärjestelmän mukaisen vanhuuseläkeiän saavuttaneita eli yli 65-vuotitaita kansalaisia (Eläketurvakeskus 2020). Laki ikääntyneiden toimintakyvystä (2012/980, §3) määrittelee iäkkääksi henkilön, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt sairauksista tai korkeasta iästä johtuen. WHO Maailmanterveysjärjestö on nostanut ikääntymisen ikärajan, joka on nykyään 85-vuotta.

Eliniän noustessa sekä ikääntyneiden määrän kasvaessa odotetaan yhä useamman pärjäävän omassa kodissaan entistä pidempään. Suomessa 75-vuotiaista ikääntyneistä 93% asuu vielä omassa kodissaan. Pieni osa 75-vuotiaista tarvitsee kotona asumisen tueksi kotihoitoa. Tämän hetken 65–74-vuotiaat ikääntyneet ovat vielä monilta osin varsin toimintakykyisiä. Terveytensä sekä elämäntapansa puolesta heitä voisi kutsua vanhuus-termin sijaan myöhäiskeskä-ikäisiksi. Yhä useammin tämän ikäryhmän edustajat ovat pikemminkin auttajia tai hoitajia kuin autettavia tai hoidettavia. (Lintunen 2019.)

lökkäiden ihmisten joukossa on toimintakyvyltään hyvin erilaisessa tilanteessa olevia ihmisiä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 11). Vaikka hyvin moni on entistä vanhempana toimintakykyinen ja säilyy terveenä, tuo ikääntyminen kumminkin omia haasteita ikäihmisten elämään ja hyvinvointiin. Ikäihmisten palvelun- ja tuentarve kasvaa, kun omat voimat heikkenevät ja sairaudet vaikuttavat heikentävästi toimintakykyyn. Ikäihmisen oikeus mielekkäiden asioiden tekemiselle sekä itsensä näköiselle toiminnalle kumminkin säilyy. Vain ikäihminen itse tietää mistä hän pitää, mikä tukee parhaiten hänen toimintakykyään ja sen millaiseksi hän määrittelee hyvän vanhuuden. (Kulmala 2019, 7.) Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa laatusuosituksissaan ikääntyneiden hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden sekä toimintakyvyn edistämisen olevan ensiarvoisen tärkeää (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 11–12).

5.2 Ikääntyneiden hyvinvointi ja elämänlaatu

Elämänlaadun sekä hyvinvoinnin käsitteet kulkevat usein rinnakkain eikä niiden välillä ole tarkkoja rajoja (Vaapio 2009, 14). Hyvinvointia voidaan Hiilamon (2021, 8) mukaan lähestyä sekä subjektiivisen että objektiivisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Subjektiivisella hyvinvoinnilla kuvataan yksilön omaa kokemusta hyvinvoinnistaan, kun objektiivinen hyvinvointi kuvaa puolestaan hyvinvoinnin vajeita tai esimerkiksi hyvinvoinnin kannalta vahingollisia elämäntapoja.

Yksilön kokema hyvinvointi voidaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen: terveyteen, materiaalliseen hyvinvointiin sekä yksilön kokemukseen hyvinvoinnista ja elämänlaadusta. Yksilön kokemaan hyvinvointiin katsotaan vaikuttavan sosiaaliset suhteet, itsensä toteuttamisen mahdollisuus, koettu onnellisuus sekä sosiaalinen pääoma. (THL 2022b.) Hiilamon (2021, 9–10) mukaan yksilön hyvinvointia voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta käsin, joita ovat ”having” eli elintaso ja yksilön perustarpeet, ”being” eli itsensä toteuttaminen sekä ”loving” eli sosiaaliset suhteet. Räsänen (2019, 19) puolestaan kuvaa hyvinvoinnin tarkoittavan yksinkertaisesti ihmisen kokemusta siitä, mitä on hyvä elämä tai mikä on hänelle hyväksi.

Yksilön kokemus tyytyväisyydestä, onnellisuudesta sekä hyvinvoinnista koostuvat usein samoista asioista. Ikääntyneiden on yhtä lailla oikeus kokea tyytyväisyyttä sekä iloa ja onnellisuutta riippumatta elämäntilanteesta tai asuinpaikasta. Koettu ilo on yksilössä itsessään syntyvä tunne, johon ympäristö voi vaikuttaa sitä edistävästi tai rajoittavasti. Mielekkäiksi koetut asiat ja niiden äärellä toimiminen tuo ikääntyneiden arkeen iloa ja tyytyväisyyttä, muodostaen heille oman näköistä elämää omassa toimintaympäristössä. Käytettävissä olevat voimavarat eivät määrittele ikääntyneiden hyvinvointia vaan tärkeimmäksi tekijäksi nousee jäljellä olevien voimavarojen tarjoamat mahdollisuudet. (Räsänen

2019, 19.) Koetun hyvinvoinnin mittarina toimii usein yksilön kokemus omasta elämänlaadusta (THL 2022b).

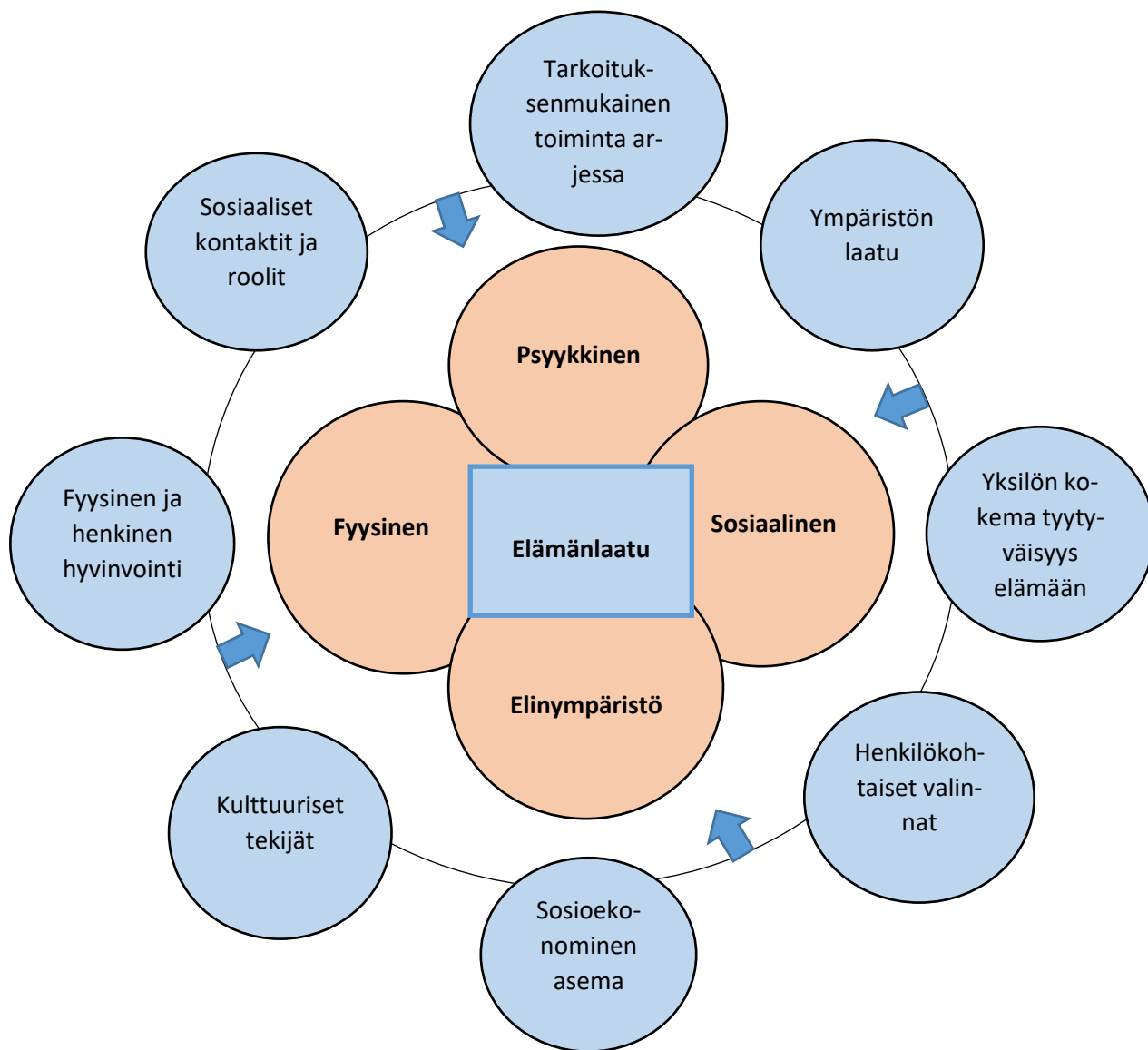
Elämänlaatu käsitteenä yhdistetään nykypäivänä usein ikääntymiseen sekä vanhuuteen. Hyvään elämänlaatuun kuuluu oikeus ja lupa vanheta arvokkaasti ikääntymisen aiheuttamista sairauksista tai haasteista huolimatta. Pohdittaessa ikääntyneiden hyvinvointia on hyvän elämänlaadun turvaaminen yksi tärkeimmistä lähtökohdista. (Räsänen 2019, 18.) Ikääntyneen väestön elämänlaadun ylläpidon kannalta oleellista on yksilön mahdollisuus itsensä kehittämiseen, yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumiseen, omin asioidensa hoitamiseen, läheistensä tapaamiseen, kulttuurista nauttimiseen sekä aktiiviseen toimijuuteen oman yhteisönsä jäsenenä. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2020, 21).

Ikääntyneen ihmisen elämänlaadun pohjana on ymmärrys vanhenemisestä luonnollisena osana elämänsä kaarta. Pidentynyt elinikä tuo toisille mahdollisuuden pidempään aktiiviseen toimijuuteen, kun toisille se tuottaa enemmän kielteisiä kokemuksia. Yhteiskunta, sen kulttuurilliset tekijät, aika sekä yksilön oma kokemus määrittelevät hyvin pitkälti sitä, millainen käsitys hyvästä elämänlaadusta sekä hyvinvoinnista ihmisille muodostuu. Hyvinvoinnin kokemus on kuitenkin subjektiivista: sitä minkä toinen kokee itselleen hyväksi, ei välttämättä ole sitä toiselle. (Räsänen 2019, 18.)

Elämänlaatua tulisi tarkastella moniulotteisesti eri hyvinvoinnin ulottuvuuksista käsin. Elämänlaadun ulottuvuudet voidaan jaotella psyykkisiin-, fyysisiin-, sosiaalisiin- sekä ympäristöulottuvuuksiin (kuviot 1). Fyysiseen ulottuvuuteen vaikuttaa jäljellä oleva sekä koettu terveydentila, fyysinen kunto sekä mahdollisuus arjesta selviytymiseen. Psyykkiseen ulottuvuuteen kuuluu yksilön mielen hyvinvointi. Hyvä psyykinen elämänlaatu rakentuu itse-tunnosta, hyväksytyksi tulemisesta sekä arvostuksesta, onnellisuuden tavoittelusta ja halusta nauttia elämästä. Sosiaalinen ulottuvuus pitää sisällään ihmissuhteet, kuten ystävät ja perheen sekä niiden sisällä tapahtuvan vuorovaikutuksen ja toiminnan, kuten kosketuksen ja läheisyyden. Yksilö itse määrittelee sosiaalisen osallistumisensa määrän ja laadun. Ikääntyneet kokevat usein ihmissuhteiden laadun olevan niiden määrää tärkeämpää. Neljännen ulottuvuuden eli ympäristön merkitys ikääntyneille muovautuu yksilöstä itsestään sekä omista kyvyistä toimia osana ympäristöään. (Bökberg 2017, 26–27.)

Elämänlaatua voi tarkastella myös elämänlaatuverkoston avulla (kuviot 3), joka muodostuu kahdeksasta elämänlaatuun vaikuttavasta tekijästä. Nämä tekijät ovat vuorovaikutuksessa keskenään liittyen tavalla tai toisella toisiinsa. Nämä objektiivisesti määritellyt tekijät eivät kuitenkaan yksinomaan kuvaa yksilön kokemaa elämänlaatua vaan siihen liittyy vahvasti myös subjektiivinen tyytyväisyyden kokemus. Elämänlaadun määrittelyyn löytyy siis use-

ampia erilaisia kuvauksia mutta yhtenäistä näille on se, että elämänlaatua tulee tarkastella moniulotteisesti. (Gerritsen ym. 2004, 616–617.)



Kuvio 3. Elämänlaadun ulottuvuudet (mukaillen Bökberg 2017, 27) yhdistettynä elämänlaadun verkostoon. (Gerritsen ym. 2004, 616–617.)

5.3 Ikääntyneiden toimintakyvyn tukeminen

Ikääntyminen kuuluu osaksi elämäkaarta, johon liitetään usein toimintakyvyn sekä sosiaalisten kontaktien menettäminen (Forsman & Nordmyr 2020, 11). Ikääntyessä yksilön terveys sekä toimintakyky heikkenevät, jolla on negatiivisia vaikutuksia hyvinvoinnin kokemukseen. Liikkumiskyvyn heikentyminen, sosiaalisten kontaktien menettäminen, avuntarpeen

kasvaminen sekä päätyminen laitoshoittoon ovat seurausta toimintakyvyn heikkenemisestä. (Jyväkorpi ym. 2020, 339.) Räsäsen (2019, 20) mukaan toimintakyky kuvataan usein keskeiseksi osaksi ikääntyneen hyvää elämänlaatua. Näin ollen toiminnan sekä aktiivisuuden ylläpitäminen ja hyvinvoinnin edistäminen tulisikin nähdä ikääntyneiden tukemisen keskiössä (Jyväkorpi ym. 2020, 342).

Toimintakykyä ja terveyttä turvaamaan on säädetty Suomessa myös laki, jonka tarkoituksena on tukea ikääntyneiden toimintakykyä, hyvinvointia ja terveyttä sekä itsenäistä suoriutumista (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012, 1§). Toimintakykyä kuvataan kokonaisuutena, joka voidaan jakaa neljään osa-alueeseen: fyysiseen-, psyykkiseen-, kognitiiviseen- ja sosiaaliseen toimintakykyyn (Finne-Soveri ym. 2020, 4). Jyväkorpi ym. (2020, 342) korostavat erityisesti fyysisen toimintakyvyn lisäksi psykologisen toimintakyvyn eri ulottuvuuksia sekä niiden merkitysten vaikutusta yksilön toimintakyvyn tukemisessa.

Liikunnalla katsotaan olevan keskeinen rooli ikäihmisten terveyden sekä toimintakyvyn tukemisessa. Liikunnalla on positiivisia vaikutuksia niin fyysiseen, psyykkiseen kuin sosiaaliseen toimintakykyyn. Liikunta ylläpitää ikäihmisten kuntoa ja sillä on merkittäviä vaikutuksia ilon sekä mielihyvän tuottajana. Liikunta lievittää ikäihmisten ahdistus- ja masennusoireita ja auttaa ehkäisemään erilaisia muistihäiriöitä. Liikunta on myös hyvä väline ikäihmisten sosiaalisen osallistumisen tukemisessa. (Kulmala 2019, 12.)

Ikäihmisen mielekäs ja aktiivinen arki syntyy yhdessä tekemisestä ja kokemisesta. Onnistuneet kohtaamiset ja asioiden jakaminen vertaisten kanssa tuovat mielihyvää ikääntyneen arkeen ja vahvistavat näin toimintakykyä. Luonnossa liikkuminen sekä kulttuuri ja luovuus antavat ikäihmisille voimaa ja ovat lisäksi monelle tärkeitä asioita oman jaksamisen sekä oman toimintakyvyn tukena. (Kulmala 2019, 15.) Toiminnan tuominen lähelle ikääntyneitä ja heidän esteetön mahdollisuus osallistumiselle tukevat ikääntyneiden osallistumista ja tätä kautta edistävät ikääntyneiden toimintakykyä (Kangassalo & Teeri 2017, 288).

6 Menetelmälliset lähtökohdat

6.1 Tutkimuksellinen kehittäminen

Tutkimusta sekä kehittämistä koskevia käsitteitä löytyy runsaasti. Toikko ja Rantanen (2009, 21–22) kuvaavat tutkimuksellisen kehittämistoiminnan olevan yläkäsite, jonka tarkoitus on kuvata tutkimustoiminnan sekä kehittämistoiminnan välistä yhteyttä. Kehittämistoiminnasta voidaan käyttää myös käsitettä kehittämistyö. Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan kuvataan sijoittuvan tutkimuksen ja kehittämistoiminnan risteyspaikkaan. Tätä risteyspaikkaa voidaan lähestyä sekä tutkimuksellisesta että kehittämistoiminnan suunnasta. Näkökulman valintaan vaikuttaa se, ohjaako käytännön ongelma tai kysymys tutkimukseen liittyvää tiedontuotantoa vai onko kehittämisen lähtökohtana tutkimukselliset kysymykset.

Tieteellisen tutkimuksen ja kehittämislähtöisen tutkimuksen ensisijaisena erona on se, halutaanko ilmiöstä saada esille uutta teoriaa vai onko tarkoituksena käytänteiden muutos. Tällä on vaikutusta myös kehittämistyön prosessiin, käytettäviin menetelmiin sekä tapaan, jolla ongelmaa lähestytään. (Ojasalo ym. 2014, 19.) Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa yhdistetään usein eri menetelmiä kehittämistyön eri vaiheissa, tieteellisen tutkimuksen nojautuessa useimmiten vain yhteen menetelmään (Humak 2023).

Tutkimukselliselle kehittämistyölle on tyypillistä, että siinä yhdistyvät olemassa oleva teoreettinen tietoperusta ja käytännön kehittämistyöstä syntyneet kokemukset. Yksinkertaisesti kuvattuna tutkimuksellisen kehittämistoiminnan tarkoituksena on tutkimustulosten avulla kehittää parempia palveluita tai menetelmiä sekä luoda uutta (Heikkilä ym. 2018, 21). Tutkimuksellisella kehittämistoiminnalla pyritään siis käytännön muutokseen, jossa hyödynnetään toiminnasta saatua perusteltua tietoa. Tyypillisesti tutkimukselliselle kehittämistoiminnalla halutaan vaikuttaa johonkin käytännön ongelmaan tai kehittää ja aikaansaada muutoksia sosiaalisissa konteksteissa. (Toikko & Rantanen 2009, 22–23; Ojasalo ym. 2014, 19.) Tutkimukselle kehittämistoiminnalle onkin tyypillistä, että kehittämisprosessin lopputuloksena syntyy uusia toimintamalleja, ohjeita tai palveluita, joiden jalkauttaminen käytännön työhön katsotaan olevan tärkeä osa tutkimuksellista kehittämisprosessia (Humak 2023).

Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan prosessi lähtee liikkeelle siitä, että tutkija tunnistaa kehittämiskohteen sekä siihen liittyvät tekijät. Tämän jälkeen määritetään tarkemmin kehittämistyön tarkoitus sekä lähestymistapa, jotka yhdessä tavoitteiden kanssa määrittävät käytettäviä menetelmiä. (Puusa & Juuti 2011, 25). Tutkimuksellista kehittämistoimintaa voidaan kuvata erilaisina muutostyöhön liittyvinä malleina; lineaarinen-, spiraali- ja taso-

malli, joille kaikille on yhteistä kehittämisprosessin etenemisenvaiheet alun suunnittelusta ja tavoitteiden asettamisesta aina toiminnan kautta lopulliseen arviointiin ja johtopäätösten kirjoittamiseen. Aina nämä vaiheet eivät kumminkaan ole selkeästi erotettavissa toisistaan, vaan vaiheet lomittuvat toisiinsa. (Toikko & Rantanen 2009, 62–69; Ojasalo ym. 2014, 23–25.)

6.2 Lähestymistapana toimintatutkimus

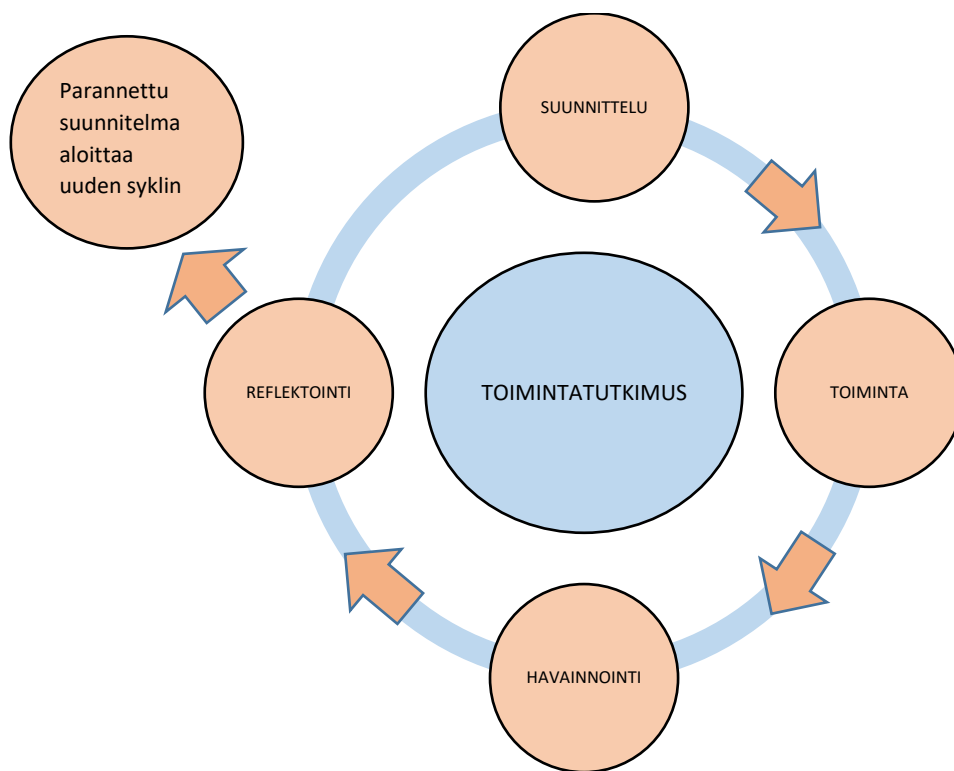
Tutkimuksellisen kehittämistoiminnan yhtenä lähestymistapana voidaan pitää toimintatutkimusta (Heikkinen 2018, 215). Kanasen (2017, 37–41) mukaan toimintatutkimuksen voidaan katsoa olevan sekä laadullisen eli kvalitatiivisen että määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen yhdistelmä, jota voidaan kutsua myös interventiotutkimukseksi. Juuti ja Puusa (2020, 267) kuvaavat toimintatutkimuksen yhdistyvän yleisesti laadulliseen tutkimusperinteeseen, jolle ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä määritelmää. Toimintatutkimuksesta voidaan kuitenkin erottaa yhteneväisenä elementtinä, sen tavoite yhdistää muutos ja käytännön työ sekä tutkimustieto. Toimintatutkimuksessa etsitään siis käytäntöön sovellettavaa tietoa kehittämään olemassa olevia tai uusia käytänteitä. (Toikko & Rantanen 2009, 29–30; Ojasalo ym. 2014, 58; Heikkinen 2018, 215–225.) Puusa ja Juuti (2020, 274) korostavatkin toimintatutkimukselle olevan keskeistä toiminnan kehittämisen ja tutkimuksen välinen tasapaino.

Toimintatutkimuksessa lähdetään liikkeelle tutkimuksen tehtävän määrittelystä (Heikkinen ym. 2007, 78). Tähän liittyy usein työyhteisön yhteinen suunnittelu, jossa kartoitetaan työn nykytilanne pyrkimyksenä ymmärtää kehittämistarpeen taustat. Toimintatutkimuksen alussa toiminnalle asetetaan tavoitteet ja laaditaan suunnitelma niiden saavuttamiseksi. Nämä yhteiset tavoitteet ohjaavat toimintaa läpi kehittämisprosessin. (Salonen ym. 2017, 40.) Toimintatutkimuksen voidaan kuvata olevan yhden henkilön aloitteesta lähtenyt yhteisön yhteinen sosiaalinen prosessi, jonka kehittämiseen yhteisö halutaan sitouttaa (Ojasalo ym. 2014, 58; Heikkinen 2018, 226).

Puusan ja Juutin (2020, 52) mukaan toimintatutkimus voidaan määritellä yleisesti sosiaaliseen yhteisöön suuntautuneeksi tutkimukseksi, jossa korostuu ongelman ratkaisu sekä tutkittavien osallistuminen. Toikko ja Rantanen (2009, 96) toteavat toimijoiden osallistumisen olevan keskeinen tekijä toimintatutkimuksen onnistumisessa. Toimijoiden osallistumisen lisäksi toimintatutkimuksessa korostuu tutkijan osallisuus tutkittavan yhteisön aktiivisena jäsenenä (Heikkinen 2018, 220–225).

Toimintatutkimuksen osallistavan luonteen vuoksi tutkimuksessa käytettävien menetelmien tulee olla myös osallistavia (Ojasalon ym. 2014, 40, 61). Osallistavien menetelmäva-

lintojen lisäksi toimintatutkimukselle on tyypillistä aineiston keruun, aineiston analysoinnin sekä toiminnan kehittämisen samanaikaisuus (Salonen ym. 2017, 40). Toimintatutkimusta kuvataankin usein eri vaiheiden kautta etenevänä spiraalimallina (kuvio 4), jossa suunnittelu, toiminta, havainnointi, reflektointi sekä toiminnan muuttaminen seuraavat toisiaan. Spiraalimallissa keskeistä on reflektiivinen ajattelu, jonka avulla toimintaa muutetaan paremmaksi. (Heikkinen 2018, 224; Juuti & Puusa 2020, 274.) Tästä syystä Toikko ja Rantanen (2009, 66–67) kuvaavatkin toimintatutkimukseen sisältyvää kehittämistä jatkuvaksi prosessiksi.



Kuvio 4. Toimintatutkimuksen spiraalimallin mukainen eteneminen (mukaillen Ojasalo ym. 2014, 60)

Toimintatutkimuksen vaiheiden kuvaaminen sykleinä on saanut osakseen myös kritiikkiä. Toikko ja Rantanen (2009, 69) sekä Heikkinen ym. (2007, 80) tarkentavat kritiikin liittyvän tämän sykleistä koostuvan spiraalimallin antamaan kuvaan tutkimuksellisen kehittämisprosessin yksinkertaisuudesta ja kaavamaisuudesta. Todellisuudessa kehittämisen prosessi on monimutkaisempi, mitä tämä syklien kautta etenevä malli antaa ymmärtää. Kehittämisprosessin vaiheita ei useinkaan pystytä erottamaan selkeästi toisistaan. Kehittämis-toiminta ei myöskään aina etene loogisesti eri vaiheiden kautta lopputulokseen vaan pro-

sessin kulkuun vaikuttavat myös kohderyhmän sisäiset muutokset ja prosessit. Toimintatutkimukseen kuuluu lisäksi laadullisen tutkimuksen piirre, jossa tutkimussuunnitelma voi muuttua tutkimuksen edetessä. Tutkimusta toteutetaan ja suunnitelmaa muutetaan joustavasti olosuhteiden vaikutuksesta. (Hirsijärvi ym. 2004, 155.) Toimintatutkimuksen tarkka suunnittelu on siis etukäteen vaikeaa. Toimintatutkimus tarjoaa tutkijalle koko prosessin ajan uutta tietoa tutkittavasta kohteesta sekä menetelmistä. Toimintatutkimukseen liittyvät tutkimusongelmat hioutuvat vähitellen ja tutkimuksen edetessä toiminnan sekä reflektion vuorovaikutuksessa syntyy uudenlaisia ongelmia, joihin vastataan kehittämällä toimintaa paremmaksi. (Heikkinen ym. 2007, 86–87.)

6.3 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston keruu tapahtuu luonnollisissa tilanteissa. Laadullisen tutkimukseen kuuluu olennaisesti tutkittavien näkökulman tavoittaminen. (Puusa & Juuti 2011, 55–56.) Osallistavien menetelmien avulla voidaan saavuttaa kohderyhmän toimijoiden hiljainen tieto ja kokemukset, joiden avulla kehittämistyöhön saadaan uutta tärkeää tietoa. Tutkimukseen liittyviin menetelmävalintoihin vaikuttaa se, millaista tietoa etsitään ja se, keneltä sitä halutaan saada (Hirsijärvi 2004, 173). Tuomen ja Sarajärven (2018, 95) mukaan erilaisten osallistavien menetelmien yhteinen piirre on tutkimuksen osallistujien antaman tiedon arvostaminen.

Osallistava työpaja – ideointimenetelmänä ryhmäkeskustelu

Työpajat ovat yksi fasilitoinnin muoto, jolla osallistetaan tutkittavaa yhteisöä yhteiseen tutkimukseen. Fasilitoinnin tarkoituksena on löytää ryhmän jäsenten tieto, edistämällä ryhmän jäsenten sitoutumista yhteisten päämäärien saavuttamiseksi. (Sipponen-Damonte 2020, 14.) Työpajat tulee suunnitella hyvin etukäteen ja niiden tavoitteet tulee suhteuttaa haluttuun lopputulokseen. Työpajatoimintaan kuuluu erilaisia vaiheita, jotka sisällytetään osaksi toimintaa. Työpaja etenee aloituksesta, osallistujien stimulointiin, jatkuen varsinaisen työn osuuteen. Työpaja päättyy yhteenvetoon ja sillä on selkeä lopetus. (Tuominen ym. 2015, 38.)

Yhtenä osallistavana menetelmänä työpajassa voidaan pitää **ryhmäkeskustelua**. Ryhmäkeskustelu on yksi laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmä. Ryhmäkeskustelussa joukko vapaaehtoisia osallistujia kokoontuu keskustelemaan ennalta määritellystä aiheesta. Keskustelun virittäjänä toimii ryhmän vetäjä eli fasilitaattori. Ryhmäkeskustelussa keskeistä on useiden osallistujien samanaikainen osallistuminen. Ryhmäkeskustelun ominaispiirteitä pidetään osallistujien välistä vuorovaikutusta. Ryhmäkeskustelu on luon-

teeltaan monimuotoinen vuorovaikutustilanne, johon osallistujat tuovat mukanaan erilaisia tunnetiloja sekä oman luovuutensa. (Valtonen 2011, 88.)

Ryhmäkeskustelun vetäjän tehtävänä on luoda keskustelulle otollinen ilmapiiri, kannustaa ja rohkaista keskustelijoita omien mielipiteidensä ilmaisuun sekä ohjata keskustelua sen tavoitteiden mukaisesti eteenpäin. Ryhmäkeskustelun alussa ryhmän vetäjän rooli korostuu keskustelijoiden ryhmäytymisessä. Aloituspuheenvuorossa ryhmän vetäjä kertoo keskustelun säännöt, tarkoituksen sekä tavoitteet. Keskustelun alussa on hyvä tehdä lyhyt esittäytymiskierros, jolloin jokainen osallistuja saa vuorollaan äänensä kuuluviin. Yhteinen avauskierros sidottuna keskustelun aiheeseen, luo ryhmäläisissä ”me-henkeä” ja vapauttaa tunnelmaa. Keskustelun aloituksen jälkeen ryhmän vetäjä siirtää vastuun keskustelusta ryhmäkeskusteluun osallistuneille, seuraten itse keskustelua sivusta. Keskustelun vetäjä kuitenkin huolehtii koko keskustelun ajan siitä, että keskustelijat pysyvät alussa sovitussa aiheissa ja pyrkivät keskustelulla sovittuun tavoitteeseen. Ryhmän vetäjän tehtävänä on myös huolehtia, että hiljaisemmatkin osallistujat saavat puheenvuoron. (Valtonen & Viitanen 2020, 122–125.)

Ryhmäkeskustelun etuina voidaan Valtosen ja Viitanen (2020, 130) mukaan pitää sen nopeutta ja tehokkuutta. Toinen etu tällä aineistonkeruumuodolla on osallistujien välinen keskustelu, joka tuottaa parhaimmillaan suuren määrän aineistoa, jota tutkija ei välttämättä muuten saisi selville. Ryhmäkeskustelu tuottaa lisäksi keskustelijoiden toimesta usein uusia ja luovia ideoita, joita voidaan hyödyntää esimerkiksi tuotekehittäelyssä sekä innovaatiotutkimuksissa. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 95) kuvaavat ryhmäkeskustelun tuovan parhaiten esiin asioiden eri puolet.

Havainnointi

Havainnoinnin katsotaan olevan yleinen aineistonkeruumenetelmä laadullisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93). Havainnointi menetelmänä toimii hyvin tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa, jossa havainnoinnin avulla on mahdollista saada tärkeää ja hyödyllistä tietoa tutkimuksen kohderyhmästä. Havainnot voidaan kohdistaa esimerkiksi ihmisten käyttäytymiseen tietyissä tilanteissa. Havainnointi soveltuu hyvin kehittämistehäviin, joiden tarkoituksena on selvittää osallistujien välistä vuorovaikutusta. (Ojasalo ym. 2014, 114–116.) Havainnointia toteutetaan yleensä luonnollisessa ympäristössä ja sen tarjoamissa aidoissa tilanteissa (Kananen 2012, 96). Havainnointi sopii Kanasen (2014, 65) mukaan erityisesti sellaisiin tilanteisiin, joissa tutkittavana olevasta ilmiöstä on olemassa vain vähän tietoa.

Tutkimuksellinen havainnointi eroaa tavallisista arkipäivän havainnoista, sillä että se ei ole vain satunnaista toiminnan tarkastelua vaan mahdollisimman järjestelmällistä ja syste-

maattista tarkkailua. Havainnoijan rooli havainnoinnissa vaihtelee ulkopuolisesta tarkkailijasta aktiiviseen osallistajaan. Havainnointitekniikat voidaan jakaa strukturoituun eli jäseneltyyn sekä strukturoimattomaan eli väljään ja joustavaan toimintaan. (Ojasalo ym. 2014, 114–116.) Kananen (2014, 67–68) kuvaa strukturoidun havainnoinnin tarkoittavan havainnoinnin tapaa, jossa havainnoinnin kohde on ennalta määritetty. Tällöin havaintoja kirjataan ennalta laadittuun havainnointipohjaan. Strukturoimaton havainnointi väljyydelään mahdollistaa tutkijan keskittävän havaintonsa spontaanisti eri tilanteisiin, jolloin ylös kirjataan mahdollisimman paljon tilanteeseen liittyviä muistiinpanoja ilman ennakkosuunnitelmia. Tässä ongelmaksi voi muodostua havaintojen paljous sekä se mitä ylös kirjataan.

Havainnointi pitää lisäksi sisällään eri muotoja, jotka voidaan jakaa piilohavainnointiin, havainnointiin ilman osallistumista sekä osallistuvaan ja osallistavaan havainnointiin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 81–82). Ero osallistuvan havainnoinnin ja ilman osallistumista tapahtuvan havainnoinnin välillä on hyvin vähäinen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 94). Vilka (2015, 143) kuvaa osallistuvan havainnoinnin olevan tavanomainen tapa havainnoida kohderyhmän toimintaa. Osallistuvassa havainnoinnissa havainnoija on mukana tukittavien toiminnassa osallistuen siihen tutkittavien ehdoilla, jolloin havainnoija vaikuttaa kohteen toimintaan mahdollisimman vähän (Hirsijärvi ym. 2007, 211; Ojasalo ym. 2014, 116; Paalumäki & Vähämäki 2020, 132–133). Tuomen ja Sarajärven (2009, 82) mukaan sosiaalinen vuorovaikutus tutkittavien kanssa muodostaa tärkeän osan osallistuvan havainnoinnin tiedonhankintaa. Kanasen (2012, 95) näkemyksen mukaan osallistuvan havainnoinnin etuna voidaan pitää sen tarjoamaa mahdollisuutta päästä sisälle tutkittavana olevaan ilmiöön ilman, että tutkija itse on kyseisen yhteisön jäsen. Vilka (2015, 143) nimeää osallistuvan havainnoinnin olevan hyvä tapa kerätä tietoa yhteisön sosiaalisista sekä kulttuurisista piirteistä.

Havainnointi menetelmänä on saanut myös kritiikkiä, jossa havainnoijan läsnäolon katsotaan vaikuttavan tutkittavaan tilanteeseen tai jopa muuttavan sen kulkua (Ojasalo ym. 2014, 114–116). Hirsijärvi ym. (2007, 212) pitävät tärkeänä havaintojen ja tutkijan omien tulkintojen erottamista toisistaan. Tärkeää on myös aineiston keruun systemaattisuus sekä suunnitelmallisuus, jolloin aineiston analysointi voidaan toteuttaa uskottavasti (Paalumäki & Vähämäki 2020, 133).

Teemahaastattelu

Haastattelua aineistonkeruumenetelmänä on käytetty paljon laadullisissa tutkimuksissa (Eskola ym. 2018, 27). Haastattelulla tarkoitetaan tutkijan aloitteesta syntynyttä kahdenkeskistä tai ryhmässä tapahtuvaa keskustelua, jolle on asetettu etukäteen tietty tavoite. Haastattelun avulla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä esille tärkeää tietoa, jonka

avulla voidaan tehdä tutkimusta koskevia, uskottavia johtopäätöksiä. Haastattelun etuihin kuuluvat sen monipuolisuus ja joustavuus. Haastattelu antaa haastateltavalle mahdollisuuden tuoda näkemyksiään ja ajatuksiaan esille vapaasti, jolloin haastattelua voidaan pitää subjektiivisena kokemuksena. Haastattelu voidaan toteuttaa usealla tavalla: kasvokkain, puhelimitse sekä erilaisia sähköisiä viestintäkanavia käyttämällä. (Puusa 2020, 103–104, 106–107, 111.)

Teemahaastattelua pidetään Kananen (2014, 76) sekä Eskolan ym. (2018, 27) mukaan laadullisen tutkimuksen yleisimpänä tiedonkeruumenetelmänä. Teemahaastattelu on luonteeltaan hyvin vapaamuotoinen ja joustava menetelmä, joka sopii erityisesti tilanteisiin, joissa haastateltavalla on ennestään hyvin tietoa tutkittavasta aiheesta. (Puusa 2020, 112.) Teemahaastattelun avulla pyritään saamaan aikaan aineisto, joka auttaa tutkijaa ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Aineiston avulla on tarkoitus löytää ratkaisu tutkimusongelmaan. (Kananen 2014, 86.) Hirsijärvi ja Hurme (2011, 47) kuvaavat teemahaastattelua puolistrukturoiduksi haastattelumenetelmäksi, joka on luonteeltaan lähempänä strukturoimatonta haastattelua, kuin strukturoitua. Teemahaastattelussa kysymykset eivät ole tarkassa järjestyksessä, vaan haastattelu etenee tutkittavien ehdoilla, ollen kuitenkin teemoiltaan ja aihepiireiltään kaikille sama.

Teemahaastattelun taustalla vaikuttaa tutkijan aiempi ymmärrys tutkittavana olevasta ilmiöstä. Teemahaastattelun onnistumisen kannalta tutkijan on tärkeää sisäistää haastattelun aiheena oleva ilmiö kokonaisuutena, jotta hän pystyy laatimaan haastattelulle aiheet eli teemat. Teemahaastattelussa teemat ohjaavat haastattelun kulkua ja niihin liittyvät kysymykset voivat olla myös faktakysymysten lisäksi intuitiivisia, pohjautuen kokemuksiin kysytystä aiheesta. Haastattelun kysymykset voidaan siis rakentaa aiempaan teoretietoon perustuen, jolloin haastattelu on teorialähtöistä mutta tämä ei kuitenkaan ole välttämätöntä. Haastattelun teemat ja niihin liittyvät kysymykset tulee suhteuttaa tutkimuksen aiheeseen ja siitä johdettuihin tutkimuskysymyksiin sekä tavoitteisiin. Haastattelun aikana syntyneet mahdolliset uudet teemat tulee myös huomioida osana keskustelua. (Puusa 2020, 112–113; Kananen 2014, 77.) Teemahaastattelu etenee aina yleisimmistä asioista yksityiskohtaisempiin kysymyksiin, tapahtuen haastateltavien ehdoilla. Vaikka teemahaastattelu on metodina vapaamuotoinen, auttaa etukäteen laadittu runko tutkijaa selvittämään paremmin tutkimuksen kannalta oleellinen tieto. (Puusa 2020, 111–113; Kananen 2014, 76–77.)

Toisinaan haastattelu on perusteltua toteuttaa yksilöhaastattelun sijaan ryhmähaastatteluna, mikäli se soveltuu tutkimustehtävään (Eskola ym. 2018, 35). Ryhmähaastattelussa paikalla on samaan aikaan useampia haastateltavia. Ryhmähaastattelussa haastatteliija

antaa keskustelulle tutkimuksen kannalta oleellisen aihepiirin, josta haastateltavat voivat keskustella. Tutkija voi osoittaa haastattelun aikana kysymyksiä joko yksittäiselle henkilölle tai vapaammin koko ryhmälle. Ryhmähaastattelun etuna on sen monimuotoisuus.

Ryhmähaastattelusta voidaan saada selville sellaisia asioita, jotka eivät välttämättä nousisi yksilöhaastatteluissa esille. Ryhmähaastattelun rikkaus on se, että haastateltavat voivat keskustella aiheesta vapaasti yhdessä, jakaen ja täydentäen näkemyksiään, jolloin haastattelun aineistosta voidaan saada entistä monipuolisempi. (Puusa 2020, 115–116.)

Kaikkiin haastattelutilanteisiin on hyvä valmistautua ennakkoon. Haastattelutilanne edellyttää luottamuksellista ilmapiiriä, jossa haastateltava uskaltaa tuoda esiin todelliset ajatuksensa ja kokemuksensa. Haastattelun luotettavuutta pohtiessa tulisi kiinnittää huomiota Puusan (2020, 108) mukaan reaktiivisuuskysymykseen, millä tarkoitetaan tutkijan vaikutusta saatuihin vastauksiin ja sen myötä tutkimustuloksiin. On tärkeää pohtia kysymysten asettelua sekä omaa tapaansa haastatella, jottei tutkija ohjaisi liikaa haastattelun etenemistä esimerkiksi johdattelemalla haastateltavaa vastauksissa. Toinen huomionarvoinen asia on tulkintavirheiden mahdollisuus. Tulkintavirheitä voi syntyä muun muassa silloin, jos haastateltava ei ymmärrä kysymystä, kysymykset ovat epäselviä tai haastattelussa on käytetty sellaista kieltä ja asiasanoja, joita haastateltava ei ymmärrä. Tulkintavirheitä voi syntyä myös, jos haastattelija ei osaa tulkita saatuja vastauksia niin, kuin ne on tarkoitettu. (Puusa 2020, 108–109.) Teemahaastattelu tulee Kanasen (2014, 85) mukaan aina nauhoittaa, jolloin erillinen muistiinpanojen kirjoittaminen ei riko haastattelussa mukana olleiden välistä vuorovaikutusta ja vastauksiin voidaan näin tarvittaessa myöhemmin palata. On tärkeää, että haastattelutilanne on mahdollisimman luonnollinen, jolloin tutkija voi keskittyä aidosti haastateltavaansa. Eskola ym. (2018, 33) mukaan haastattelupaikan valinnalla on myös väliä: haastattelua ei kannata suorittaa liian virallisessa paikassa, jolloin tilanteesta voi tulla haastateltavalle epämukava. Käytännön järjestelyjen vaivattomuus on haastateltavan kannalta myös hyvä ottaa huomioon.

7 Tutkimuksellisen kehittämistyön toteutus

7.1 Kehittämistyön aikataulu ja kulku

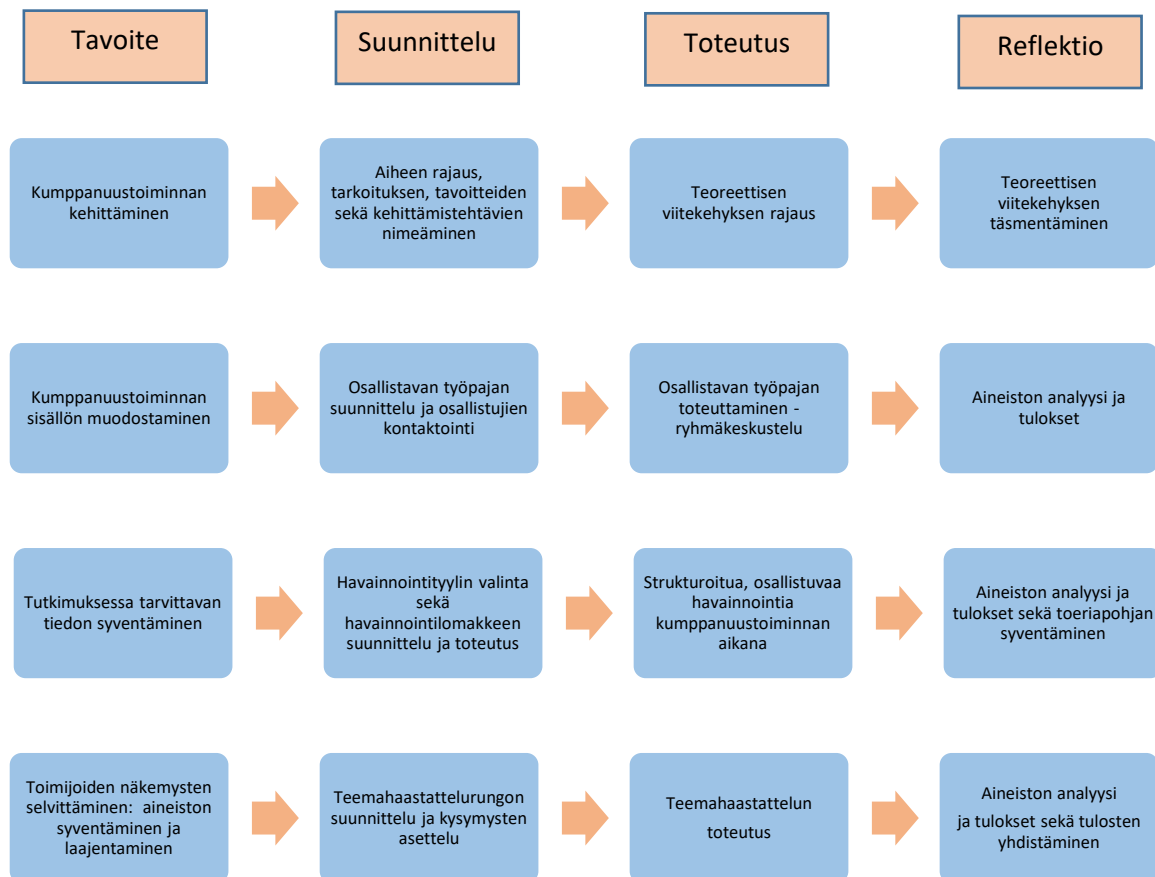
Idea kehittämistyölle syntyi tammikuussa 2023, jolloin Savulahden päiväkodissa tunnistettiin tarve kehittää sukupolvien välistä yhteistyötä. Savulahden päiväkodin pedagoginen johtaja esitteli idean kehittämistyöstä päiväkodin palaverissa, jossa tarkentui projektiin osallistuva lapsiryhmä. Opinnäytetyön tekijän oman kiinnostuksen lisäksi kehittämistyöhön osallistuvan lapsiryhmän kasvattajien kiinnostus lasten ja ikäihmisten väliseen yhteistyöhön nousi työn kannalta merkittävänä tekijänä esiin. Kohderyhmän valinnan jälkeen päätettiin sopiaan kehittämistyön alustavasta aikataulusta tarkemmin (kuvio 5).



Kuvio 5. Kehittämistyön aikataulu

Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisena kehittämistyönä, jonka lähestymistapana oli toimintatutkimus. Kehittämistyöstä oli erotettavissa selkeästi suunnitteluvaihe, toimintavaihe ja arviointivaihe, joskin arviointia tapahtui läpi kehittämistyön. Kehittämistyö eteni toimintatutkimukselliselle tyypillisesti aina tavoitteen asettamisesta, suunnitteluvaiheeseen

sekä toiminnan kautta reflektioon (kuvio 6). Kehittämistyön jokainen aineiston keruun vaihe eteni myös toimintatutkimukselle tyypillisen spiraalimallin mukaisesti, jossa aineiston suunnittelusta edettiin aineiston keruuseen ja siitä aineiston arviointiin, jonka jälkeen uutta aineistoa lähdettiin keräämään.



Kuvio 6. Kehittämistyön eteneminen

Kehittämistyön suunnitteluvaihe

Suunnitteluvaihe alkoi opinnäytetyösuunnitelman laatimisella, joka esiteltiin ohjaavalle opettajalle tammikuussa 2023. Seuraavaksi haettiin tutkimuslupaa Jyväskylän kaupungilta. Jyväskylän kaupunki määrittää, että kaikkiin kaupungin organisaatioissa tehtäviin tutkimuksiin, opinnäytetöihin ja selvityksiin tarvitaan tutkimuslupa (Jyväskylän kaupunki d.). Tämän jälkeen tutustuttiin aiheesta koskevaan teoreettiseen viitekehykseen, jota rajattiin suunnittelun edetessä.

Kehittämistyön suunnitteluvaiheessa tammikuu–helmikuu 2023 tehtiin yhteistyötä yhteistyökumppanina toimivan Savulahden päiväkodin kanssa, tarkentaen kehittämistehtävää,

kohderyhmää sekä toiminnan tarkoitusta. Yhteistyötä tapahtui sähköpostin ja puheluiden välityksellä.

Suunnitteluvaiheessa laadittiin lupalomake (liite 1) kehittämistyöhön osallistuvien lasten huoltajille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa (2019, 9) kuvataan osallistumisluvun tärkeyttä, kun tutkimuksen kohderyhmässä on mukana alle 15-vuotiaita lapsia. Lomakkeessa kysyttiin lupaa lasten toimintaan osallistumiselle sekä siihen liittyvään toiminnan suunnitteluun. Päiväkodin tehtäväksi jäi jakaa tiedote lasten huoltajille ennen osallistavaa työpajaa ja kerätä lupalomake allekirjoitettuna takaisin päiväkodille. Siirtämällä vastuu lupien keräämisestä päiväkodille vältyttiin erillisen rekisterin keräämiseltä.

Suunnitteluvaiheessa etsittiin aktiivisesti osallistujia mukaan kumppanuustoimintaan ja sen ideointiin. Tähän liittyen kumppanuustoimintaa käytiin esittelemässä Palokan eläkeläiset ry:n kerhotapaamisessa ja puhelimitse oltiin yhteydessä myös Palokan eläkkeensaajiin. Tämän myötä toiminnan suunnitteluun saatiin mukaan kaksi ikäihmistä. Suunnitteluvaiheessa oltiin yhteydessä myös Jyväskylässä käynnissä olevan OSUVA-hankkeen hankekoordinaattorin kanssa. OSUVA-hankkeen yhtenä tavoitteena oli mm. ylisukupolvisuuden kehittäminen Palokan asuinalueella (Jyväskylän kaupunki c.), jonka myötä OSUVA-hankkeen hankekoordinaattori katsoi yhteistyön olevan toivottua. Hankekoordinaattorin kanssa sovittiin yhteistyön tarkentamisesta osallistavan työpajan jälkeen.

Toimintavaihe ja kumppanuustoiminnan toteutus

Kehittämistyön varsinainen toimintavaihe alkoi osallistavalla työpajalla, jossa kumppanuustoimintaa ideoitiin yhdessä varhaiskasvatuksen kasvattajan ja kahden alueen ikäihmisen kanssa. Osallistajat ideoivat toimintaa ryhmäkeskustelun avulla. Osallistavaan ideointipajaan tuotiin tasavertaisina mukaan myös lapsilta kysytyt ideat, jotka olivat aiemmin päiväkodin kasvattajien toimesta selvitetty. Osallistavan työpajan tarkoitus oli suunnitella sukupolvien välistä kumppanuustoimintaa, joka tarjoaa osallistujille kokemuksia sukupolvien välisestä yhteistyöstä sekä kehittämistyön tekijälle mahdollisuuden lasten ja ikäihmisten välisen toiminnan havainnointiin. Kumppanuustoiminnan tarkoituksena oli siis toimia alustana kehittämistyön aineiston keruulle.

Osallistavan työpajan jälkeen laadittiin esite (liite 2) kumppanuustoiminnasta, jota jaettiin Palokan alueella, seurakunnan, eläkejärjestöjen, kirjaston, sosiaalisen median sekä OSUVA-hankkeen hankekoordinaattorin kautta. Esitteessä kuvattiin kumppanuustoimintaa, sen tarkoitusta ja tavoitteita sekä keväälle suunniteltua toimintaa aikatauluineen. Esitteen avulla oli tarkoitus tehdä kumppanuustoimintaa näkyväksi Palokan asuinalueella ja löytää sitä kautta toimintaan mukaan vapaaehtoisia ikäihmisiä. Kumppanuustoimintaa

käytiin esittelemässä myös OSUVA-hankkeeseen liittyvässä ikäihmisten kohtaamispaikassa, Virtapiirissä.

Kumppanuustoiminnan sisällön suunnittelun jälkeen käynnistettiin sukupolvien välinen yhteistyö. Kumppanuustoiminnan aikana suoritettiin opinnäytetyön tekijän toimesta osallistuvaa, strukturoitua havainnointia, jossa opinnäytetyön tekijä osallistui itse aktiivisesti mukaan toimintaan havainnoinnin kohteen ollessa ennalta määritelty. Havainnoinnilla haluttiin saada esiin tietoa sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ja vastavuoroisesta oppimisesta. Kumppanuustoiminnan päätteeksi toimintaan osallistuneelle ikäihmiselle sekä varhaiskasvatuksen kasvattajille toteutettiin teemahaastattelu. Teemahaastattelun tarkoituksena oli saada esiin osallistujien kokemuksia sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta ja vastavuoroisesta oppimisesta sekä toimijoiden osallisuudesta. Teemahaastattelulla selvitettiin myös toiminnan mahdollisia vaikutuksia ikäihmisen hyvinvoinnille.

Kumppanuustoimintaa järjestettiin Savulahden päiväkodin lähistöllä kerran viikossa neljän viikon ajan. Toimintakertoja tuli yhteensä 4. Useampi toimintakerta tarjosi paremmat mahdollisuudet havainnoinnille ja antoi toimijoille enemmän kokemuksia sukupolvien välisestä yhteistyöstä vahvistaen näin teemahaastattelun luotettavuutta. Kumppanuustoimintaan osallistuivat Savulahden päiväkodin 3-5-vuotiaiden lapsiryhmä, jossa oli yhteensä 15 lasta sekä lapsiryhmän kasvattajat ja yksi–kaksi ikäihmistä. Toiminta perustui vapaaehtoisuuteen, eikä vaatinut ikäihmisiltä erillistä ilmoittautumista tapaamiskerroille.

Ensimmäisellä kumppanuustoiminnan tapaamiskerralla mukaan osallistui lapsiryhmän lisäksi yksi ikäihminen, sillä toinen osallistujista oli estynyt pääsemästä paikalle. Ensimmäinen tapaamiskerta suuntautui läheiseen leikkipuistoon, jonne kaikki kävelivät yhdessä päiväkodilta. Tapaamisen alussa sekä opinnäytetyöntekijä, että toimintaan mukaan osallistunut ikäihminen esittelivät itsensä lapsille. Leikkipuistossa toiminta alkoi yhteisellä aloituslaululla, jonka jälkeen lapset saivat leikkiä vapaasti alueella. Vapaan leikin aikana myös toimintaan osallistuneen ikäihmisen oli mahdollista olla vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Leikin välissä lapset pitivät evästauon. Lopuksi yhteinen leikkipuistoretki päätettiin loppulauluun ja lapset saivat kertoa peukku -arvioinnin avulla, oliko heillä ollut mukavaa. Lisäksi kasvattaja kysyi lapsilta mikä heidän mielestä oli ollut kaikkein kivointa. Tämän jälkeen oli aika palata päiväkodille.

Toisella tapaamiskerralla lapset ja kaksi ikäihmistä vierailivat OSUVA-hankkeeseen liittyvässä ikäihmisten kohtaamispaikassa eli Virtapiirissä. Virtapiirissä oli paikalla yli toistakymmentä kehittämistyön ulkopuolista ikäihmistä. Vierailun alussa laulettiin yhdessä kumppanuustoiminnan alkulaulu, jonka jälkeen lapset esittivät ikäihmisille oman lauluesityksensä. Tämän jälkeen lapsiryhmä jaettiin kahteen eri toimintapisteeseen. Toimintapis-

teillä lapset pääsivät tutustumaan entisaikojen esineisiin sekä leluihin (kuva 1). Lasten mukana toimintapisteillä oli muutama vapaaehtoinen ikäihminen kertomassa esillä olleista esineistä.



Kuva 1. Entisaikojen esineet ja lelut esillä Virtapiirissä (Kuva: Anna Venäläinen)

Lapset saivat halutessaan tehdä myös oman käpylehmän (kuva 2) ja kokeilla vanhoja hyppynaruja ikäihmisten avustuksella. Lopuksi lapset esittivät vielä kumppanuustoiminnan loppulaulun ennen kuin oli aika hyvästellä Virtapiirin ikäihmiset ja lähteä takaisin päiväkodille.



Kuva 2. Käpylehmän tekoa ikäihmisen avustuksella (Kuva: Anna Venäläinen)

Kolmannella tapaamiskerralla kumppanuustoiminnassa oli vuorossa keväisiä puuhia. Mukaan toimintaan osallistui yksi ikäihminen. Toiminta alkoi samalla, jo perinteeksi muodostuneella alkulaululla. Lapset saivat kuulla ikäihmisen kertomana, kuinka maatilalla on tapana tehdä kevättöitä ja kuinka ne on hoidettu entisaikaan. Lapset saivat myös itse leikkiä pieniä viljelijöitä ja kylvää äitienpäivälahjaksi äideille auringonkukansiemenet. Lapset tekivät myös omat luontotaulut (kuvat 3 ja 4) ja pelasivat kevätseurantabingo. Toimintaan jäi aikaa myös lasten vapaalle leikille, jota ikäihminen seurasi osallistuen välillä mukaan lasten touhuihin. Lopuksi kumppanuustoiminta päätettiin jälleen tutulla loppulaululla ja lasten tekemällä peukku -arvioinnilla.



Kuvat 3 ja 4. Luontotaulutaidetta (Kuva: Anna Venäläinen)

Neljännellä ja samalla viimeisellä tapaamiskerralla mukana kumppanuustoiminnassa oli jälleen tuttu ikäihminen ja lapsiryhmän 10 lasta. Tällä kerralla mukana oli myös päiväkodin varahenkilö ja toisen lapsiryhmän muutama lapsi. Viimeisellä kerralla kumppanuustoiminnassa oli vuorossa perinneleikkejä ja makkaranpaistoa. Perinneleikeistä ”piiri pieni pyörii” ja ”polttopallo” valikoituivat osaksi toimintaa. Toiminnan aikana lapset saivat myös oppia ikäihmiseltä tulen tekoa ja olla hänen apunaan etsimässä sytykkeitä (kuva 5). Lapsilla oli mahdollisuus lisäksi vapaaseen leikkiin metsässä. Kumppanuustoiminta alkoi jälleen yhteisellä alkulaululla ja päättyi jo tutuksi tulleeseen loppulauluun. Lopussa kasvattaja kysyi jälleen lapsilta, oliko heillä ollut mukavaa ja mikä koko toiminnassa oli ollut parasta. Lasten arvioinnissa lähes kaikilla oli jälleen peukut pystyssä sen merkiksi, että heillä oli ollut kivaa. Muutaman lapsen mielipiteestä ei saatu varmuutta.



Kuva 5. Ikäihminen näyttämässä lapsille tulentekoa (Kuva: Anna Venäläinen)

Arviointivaihe

Kehittämistyön etenemistä arvioitiin ja aineistonhankintaa tarkennettiin läpi kehittämissessin. Kehittämistyön edetessä pystyttiin kohdistamaan tiedonhakua tarvittaviin teemoihin ja tarkentamaan myös teoreettista viitekehystä vastaamaan kehittämistyön aiheita. Kehittämistyön arviointia ohjasi kehittämistyön tavoite, tarkoitus ja kehittämistehtävät, joihin etsittiin vastauksia. Kumppanuustoimintaa arvioitiin myös tapaamiskertojen välissä. Kumppanuustoiminnan aikana tehdyt havainnot ja saadut kokemukset sekä kasvattajien ja ikäihmisten kanssa käydyt keskustelut ohjasivat kehittämisen suuntaa. Kehittämistyön loppuarvioinnissa aineistona käytettiin havainnoinnin tuloksia sekä ikäihmisille ja kasvattajille toteutettua teemahaastattelua, joiden avulla kehittämistehtäviin liittyviin kysymyksiin etsittiin vastauksia. Aineiston analysoinnin jälkeen tehtiin kehittämistyön lopullinen arviointi, luotiin saatujen tulosten perusteella malli sukupolvien välisen yhteistyön tueksi sekä nimettiin jatkokehitysideat. Kehittämistyön loppuraportti tuotiin hankkeeseen osallistuneiden lasten, huoltajien sekä päiväkodin kasvattajien saataville Savulahden päiväkodille. Valmis opinnäytetyöraportti lähetettiin myös toimintaan osallistuneelle ikäihmiselle sekä OSUVA-hankkeen hankekoordinaattorille.

7.2 Kehittämistyön aineiston keruu

Laadullisiin tutkimuksiin sisältyvässä toimintatutkimuksessa korostuu yhteisöllisyys ja yhteisön jäsenten aktiivinen osallistuminen tutkimuksen suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin (Heikkinen, 2007, 33, 50; Ojasalo ym. 2014, 5, 58). Tässä kehittämistyössä

käytettiin toimintatutkimukselle ominaisesti osallistavia aineistonhankintamenetelmiä. Aineistonhankintamenetelmiä oli useita, joista jokaisella oli oma merkityksensä suhteessa kehittämistyön tarkoitukseen, tavoitteeseen ja kehittämistehtäviin. Osallistavassa työpajassa osallistettiin kehittämistyöhön osallistuvat toimijat yhteisen toiminnan suunnitteluun. Tällä pyrittiin saamaan toiminnasta mielekästä ja sitouttamaan toimijat mukaan kehittämiseen. Havainnointi kohdennettiin sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön sekä vastavuoroiseen oppimiseen. Havainnoinnin avulla etsittiin ns. hiljaista tietoa, jota toimijat eivät ehkä osaisi itse sanallisesti nimetä. Teemahaastattelulla osallistettiin ikäihmiset ja kasvattajat toiminnan arviointiin sekä annettiin mahdollisuus kuvata kokemuksiinsa toimintaan liittyen. Tällä etsittiin vastauksia kehittämistehtävään sekä syvennettiin tietoa tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä.

Ryhmäkeskustelu osallistavassa työpajassa

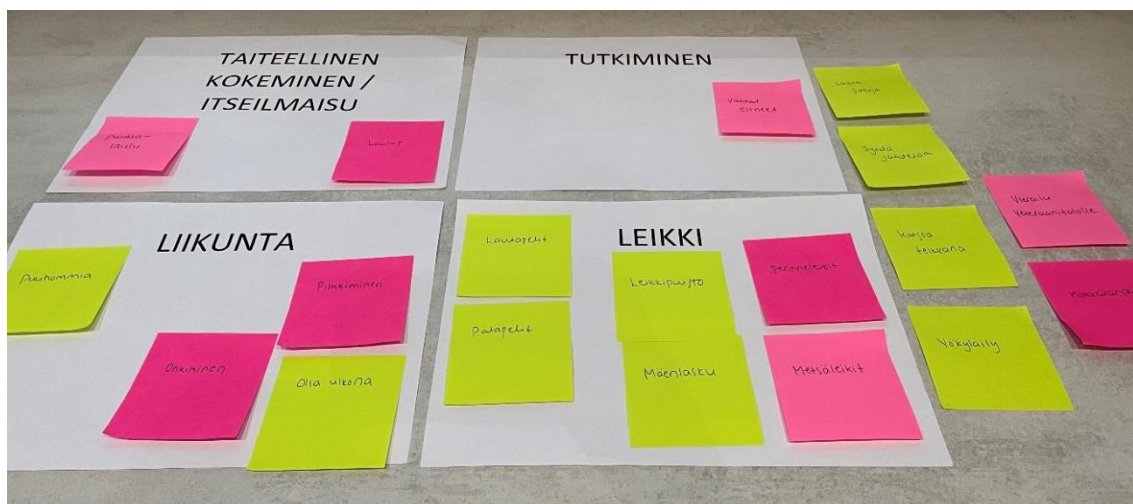
Kumppanuustoiminnan suunnitteluun liittyvässä osallistavassa työpajassa ideoitiin sukupolvien välistä toimintaa yhdessä päiväkodin kasvattajan sekä kahden ikäihmisen kanssa. Alun perin mukana piti olla myös OSUVA-hankkeen koordinaattori, päiväkodin pedagoginen johtaja sekä lapsiryhmän toinen kasvattaja mutta he estyivät pääsemästä paikalle. Ennen tätä tapaamista toimintaan osallistuvan ryhmän lapset olivat saaneet tuoda esille omia ideoitaan toiminnan suunnitteluun liittyen. Lapsiryhmän kasvattajat olivat kirjanneet ylös lapsilta tulleet ideat, jotka huomioitiin työpajassa syntyvien ideoiden rinnalla tasavertaisina. Tällä haluttiin tukea lasten osallisuutta toiminnan suunnittelussa.

Menetelmänä osallistavassa työpajassa oli tarkoitus käyttää aivoriihityöskentelyä mutta osallistujamäärän ollessa vähäinen tultiin osallistujien kanssa siihen tulokseen, että mielekkäämpää oli toteuttaa ideointi yhdessä keskustellen. Näin toiminnan ideointimenetelmäksi valikoitui aivoriihityöskentelyn sijaan **ryhmäkeskustelu**. Tämän lisäksi alun perin oli tarkoitus keskustella vielä toimintaan liittyvistä riskeistä, uhkista, mahdollisuuksista ja vahvuuksista SWOT-analyysiä apuna käyttäen mutta aika oli rajallinen ja tämä vaihe jouduttiin jättämään kokonaan pois työpajan toteutuksesta.

Osallistava työpaja alkoi kahvituksella ja rennolla jutustelulla, jonka oli tarkoitus luoda avointa ja ryhmäkeskusteluun virittävää ilmapiiriä osallistujien keskuuteen. Tämän jälkeen työpaja eteni kumppanuustoiminnan lyhyeen esittelyyn, jossa ryhmäkeskustelun vetäjä kertoi osallistujille myös työpajan tarkoituksen ja tavoitteet. Tämän jälkeen käytiin lyhyt kierros paikallaolijoista, jotta osallistujat tulivat tutuiksi toisilleen. Osallistujille kerrottiin, että tarkoituksena oli ideoida mahdollisimman monipuolista toimintaa, joka tukee lasten ja ikäihmisten välistä vastavuoroista oppimista, yhteisen mukavan toiminnan lomassa. Osallistujille esiteltiin teemat, jotka tukevat lapsen luontaista oppimista ja auttavat toiminnan

ideoinnissa. Näitä teemoja olivat: **leikki**, **liikunta**, **taiteellinen kokeminen** ja **itseilmaisu** sekä **tutkiminen**. Teemat olivat kaikkien nähtävillä yhteisessä keskustelutilassa. Teemojen oli tarkoitus herättää osallistujissa myös keskustelua.

Varsinainen ryhmäkeskustelu alkoi lasten ideoiden esittelyllä. Lapsiryhmän kasvattaja luki lasten tuottamat ideat ja ideat laitettiin tämän jälkeen esille, valittujen teemojen yhteyteen. Tämän jälkeen osallistujilla heräsi heti mieleen muistoja omasta lapsuudesta ja touhuista omien isovanhempien kanssa, joista osallistujat keskustelivat. Tämä johdatti hyvin keskustelua toiminnan ideointiin. Osallistujat keskustelivat kehittämistyön vetäjän johdolla vastavuoroisesti, esittäen ideoita, pohtivia kysymyksiä ja omia kokemuksiaan eri toimintoihin liittyen. Keskustelua syntyi niin paljon, että ryhmän vetäjä palautti keskustelun aika ajoin takaisin asian ytimeen. Ryhmän vetäjä kirjasi ylös esiin tulleita ideoita, joita ryhmän jäsenet tuottivat selkeästi muun keskustelun lomassa. Ideat koottiin lopulta teemoihin lasten ideoiden rinnalle (kuva 6).



Kuva 6. Ideoiden jakaminen teemoihin lapselle luontaisten oppimistapojen mukaan (Kuva: Anna Venäläinen)

Lopuksi keskustelu johdatti osallistujat valitsemaan aiheet kumppanuustoiminnan eri tapaamiskerroille. Toiminnan valitsemiseen vaikutti ennalta sovittu ajatus kumppanuustoiminnan toteutumisesta ensisijaisesti ulkona. Ideoista rajattiin pois sellaiset, joita ei voi enää kevätsäällä toteuttaa. Kumppanuustoiminta sovittiin alkavaksi huhtikuussa, pääsiäisen jälkeisenä perjantaina. Ajankohdaksi valikoitui myöhäisempi kevät, jolloin keliolosuhteet ovat paremmat ulkona tapahtuvalle toiminnalle, tiet eivät ole ikääntyneitä ajatellen liukkaita ja järvikin on oletettavasti jo sulanut. Tapaamiskertoja sovittiin huhti–toukokuun

välille yhteensä neljä, joka sopi aikataulullisesti kaikille toimijoille. Tapaamiset sovittiin tapahtuvaksi Savulahden päiväkodin lähiympäristössä, mikä mahdollisti lapsille helpon osallistumisen sekä ikäihmisille esteettömän kulkemisen.

Toiminnan ideoinnin jälkeen sovitut tapaamiset kirjattiin kalenteriin ja niistä laadittiin kooste (liite 3), joka jaettiin osallistujille. Tämä kooste lähetettiin tapaamisen jälkeen myös OSUVA-hankkeen hankekoordinaattorille tiedoksi. Työpaja kesti kokonaisuudessaan tunnin, josta varsinaisen ideoinnin osuus oli noin puolet.

Havainnointi

Tässä opinnäytetyössä havainnointitavaksi valittiin osallistuva havainnointi, sillä opinnäytetyön tekijä osallistui myös itse mukaan kumppanuustoimintaan suorittaen samalla havainnointia yhteisen toiminnan ohessa. Havainnointi toteutettiin strukturoidusti eli havainnoinnin kohteet oli nimetty ennalta (Kananen 2014, 67–68). Havainnoinnissa keskityttiin sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen: miten vuorovaikutus toteutui ja missä tilanteissa, millaista vuorovaikutusta havaittiin sekä kuinka vuorovaikutus muuttui ja kehittyi eri tapaamiskerroilla. Tällä pyrittiin etsimään vastauksia kysymyksiin: miten sukupolvien välinen vuorovaikutus ja yhteistyö näkyvät kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Havainnoinneissa keskityttiin myös vuorovaikutuksen lisäksi vastavuoroiseen oppimiseen eli siihen, tarjoutuiko toiminnassa mahdollisuutta siirtää oppia sukupolvien välillä ja miten se näkyi toiminnassa. Tällä haluttiin saada vastauksia kysymyksiin: miten vastavuoroinen oppiminen näkyy kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee vastavuoroista oppimista sukupolvien välillä.

Osallistujille oli kerrottu toiminnan alussa siitä, että toiminnan aikana tullaan suorittamaan osallistujien väliseen vuorovaikutukseen ja oppimiseen liittyvää havainnointia, josta saatua aineistoa tullaan käyttämään opinnäytetyöraporttiin. Havainnoinnista on tiedotettu myös toimintaan osallistuvien lasten huoltajia ennen toiminnan aloittamista. Havainnot kirjattiin ylös muistiinpanoina, niin ettei yksittäistä henkilöä pystytä tekstistä tunnistamaan. Havainnoinnin avuksi muistivihkoon oli laadittu taulukot, joissa oli kaksi selkeää teemaa: vuorovaikutus ja yhteistyö sekä vastavuoroinen oppiminen (kuvio 7). Näiden lisäksi muistivihkoon lisättiin kohta ”muut huomiot”, muita mahdollisia tärkeitä havaintoja varten. Havainnot kirjattiin toiminnan aikana ylös näihin sarakkeisiin ja tämän lisäksi tapahtumien tarkempi kuvaus havaintoineen kirjattiin pian toiminnan jälkeen havainnointipäiväkirjaan, jolloin asiat olivat vielä tuoreessa muistissa. Havaintojen kirjaaminen valmiiseen lomakkeeseen tuo Kanasen (2014, 69) mukaan havainnointituloksiin järjestystä ja helpottaa niiden tulkintaa. Havainnointia tehdessä tulee myös muistaa, että ilman dokumentointia havainnoinnin ei voida katsoa olevan tieteellistä.

Vuorovaikutus & yhteistyö	Vastavuoroinen oppimien
<ul style="list-style-type: none"> - Toiminnan alkaessa lapset olivat kiinnostuneita, kuka ikäihminen oikein on. - Parijonossa matkalla leikkipuistoon kaksi lasta olivat ikäihmisen pareina mutta vain toinen uskalsi ottaa ikäihmistä kädestä kiinni. - Matkalla lapset kertoivat ikäihmisille paljon eri asioita, mm. omasta kodistaan ja polkupyörästään. - Lapsi pyysi ikäihmiseltä apua, että saa hanskan takaisin käteen 	<ul style="list-style-type: none"> - Matkalla keskusteltiin entisaikojen tavoista, kun ei ollut vielä polkupyöriä. - Leikkipuistossa keskusteltiin siitä, oliko entisaikaan kiipeilytelineitä." - Lapset ihmettelevät, kuinka ikäihminen pääsi lapsena alas puusta. - Keskustelua syntyi myös siitä, oliko entisaikaan uimakoulua, millaista ja osallistuuko nykyajan lapset uimakouluun. - ikäihminen kertoi lapsille entisajan tavasta tehdä maatalan kevättöitä

Kuvio 7. Ote havainnointimuistiinpanoista

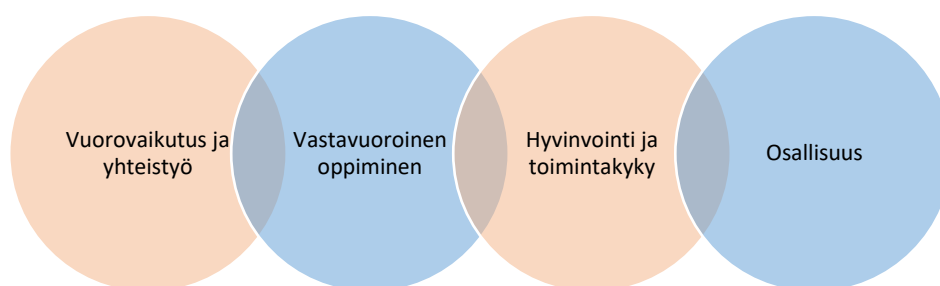
Tapaamiskertoja oli yhteensä neljä, joista kolmessa suoritettiin suunnitelmallista havainnointia vuorovaikutukseen ja vastavuoroiseen oppimiseen liittyen. Suunnitelmallista havainnointia ei toteutettu toisella tapaamiskerralla, jossa lapset vierailivat OSUVA-hankkeeseen liittyvässä ikäihmisten kerhotoiminnassa eli Virtapiirissä. Virtapiiriin osallistui paljon sellaisia ikäihmisiä, jotka eivät olleet mukana tässä kehittämistyössä, joten eettisistä syistä suunnitelmallinen havainnointi päädyttiin jättämään tältä kerralta pois. Suunnitelmallisella havainnoinnilla ei katsottu myöskään olevan tällä kerralla niin suurta merkitystä, kuin sellaisilla kumppanuustoiminnan kerroilla, joissa mukana oli sama tuttu ikäihminen ja väkimäärä vähäisempi, jolloin vuorovaikutustilanteiden havainnointi on helpompaa ja aineistot keskenään vertailukelpoisempia. Opinnäytetyön tekijä kuitenkin sai myös tältä tapaamiskerralla tärkeää tietoa arkihavaintojen muodossa. Nämä havainnot liittyivät toteutettuun toimintaan, joka mahdollisti lapsille vastavuoroisen oppimisen paikkoja. Vuorovaikutukseen liittyvä havainnointi jätettiin arkihavaintojen ulkopuolelle.

Teemahaastattelu

Tässä opinnäytetyössä haastateltiin yhtä kumppanuustoimintaan osallistunutta ikäihmistä sekä lapsiryhmän kahta kasvattajaa. Teemahaastattelu päätettiin toteuttaa kahdessa ryhmässä, kasvattajat omassaan ja ikäihminen omassaan, sillä teemahaastatteluun sisältyvät teemat ja kysymykset olivat näille kahdelle kohderyhmälle hieman erilaiset. Lisäksi kasvattajien ammattitaustan katsottiin tuovan haastattelutilanteelle hieman erilaiset lähtökohdat. Kasvattajat olivat jo ennestään toisilleen tuttuja, joten luottamuksellisen ilmapiiriin

luominen oli helppoa. Haastattelu oli myös aikataulullisesti parempi toteuttaa kasvattajien osalta ryhmähaastatteluna yksilöhaastattelujen sijaan. Teemahaastattelu nauhoitettiin puhelimen sanelin -sovelluksella, jota testattiin ennen haastattelujen toteuttamista.

Ennen ikäihmisen ja kasvattajien haastatteluja laadittiin teemahaastattelurungot (liite 5 ja liite 6), jotka poikkesivat hieman toisistaan. Ikäihmiselle suunnattuun teemahaastatteluun valittiin yhteensä neljä teemaa: vuorovaikutus ja yhteistyö, vastavuoroinen oppiminen, hyvinvointi ja toimintakyky sekä osallisuus (kuvio 8). Teemat nousivat esille tämän opin- näytetyön kehittämistehtävästä, tarkoituksesta ja tavoitteesta, joihin muun muassa tämän teemahaastattelun avulla pyrittiin etsimään vastauksia. Jokaiseen teemaan liittyen laadittiin kysymyksiä, jotka ohjasivat keskustelua eteenpäin, haastattelun toteutuessa kuitenkin haastateltavien ehdoilla. Lapsiryhmän kasvattajille suunnatusta teemahaastattelusta jätettiin pois teema ”hyvinvointi ja toimintakyky”, sillä sen katsottiin liittyvän pääasiassa ikäihmisen subjektiivisiin kokemuksiin. Kasvattajien teemahaastattelu painottui teemoihin vuorovaikutus ja yhteistyö sekä vastavuoroinen oppiminen ja osallisuus. Kasvattajien haastattelulla ja valituilla teemoilla haluttiin saada esiin varhaiskasvatuksen näkökulmia kumppanuustoimintaan liittyen. Haastattelun avulla haluttiin lisäksi saada ikäihmiseltä ja kasvattajilta palautetta kumppanuustoiminnasta ja sen kehittämisestä, tietoa osallistujien kokemuksista toiminnan mielekkyyteen liittyen sekä toiminnan mahdollisista muista vaikutuksista osallistujiin. Molempien ryhmien haastatteluun lisättiin siis tästä syystä kohta ”muuta”.



Kuvio 8. Teemahaastatteluun valitut teemat

Vuorovaikutus- ja yhteistyöteeman avulla haluttiin selvittää muun muassa sitä, kuinka ikäihminen koki vuorovaikutuksen ja yhteistyön lasten kanssa. Nämä kokemukset voivat osaltaan auttaa vastaamaan kysymyksiin: miten vuorovaikutus- ja yhteistyö toteutui

kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee sukupolvien välistä vuorovaikutusta. Vastavuoroinen oppiminen –teeman avulla pyrittiin selvittämään ikäihmisen kokemuksia siitä, tarjosiko toiminta hänelle mahdollisuuden siirtää oppia lapsille ja oppia itse lapsilta. Tämän avulla etsittiin vastausta kysymyksiin: miten vastavuoroinen oppiminen toteutui kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee vastavuoroista oppimista sukupolvien välillä. Hyvinvointi- ja toimintakyky – teemaan liitettiin kysymyksiä siitä, kuinka ikäihminen määrittelee oman hyvinvointinsa ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat, kokiko ikäihminen toiminnan vaikuttaneen jotenkin hänen arkeensa, hyvinvointiinsa tai toimintakykyynsä sekä hänen ajatuksiaan siitä, miten toiminta voisi näihin mahdollisesti vaikuttaa pidemmällä aikavälillä. Tällä haluttiin saada vastauksia kysymykseen: millainen sukupolvien välinen toiminta tukee ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Opinnäytetyön yhtenä tavoitteena oli lisäksi lisätä osallisuutta yhteisen toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa ja tämän teeman avulla haluttiin kuulla ikäihmisen kokemuksia siitä, kuinka kumppanuustoiminta tuki hänen osallisuuttaan, oliko osallisuudelle jotain esteitä ja olisiko toiminnassa osallisuuden suhteen jotain kehitettävää, jotta se toteutuisi entistä paremmin.

7.3 Kehittämistyön aineiston analysointi

Tutkimuksesta saadulla aineistolla kuvataan tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä, josta analyysin avulla on tarkoitus luoda selkeä kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Tutkimuksessa käytetyt tiedonkeruumenetelmät sekä tutkimusote määrittelevät analyysitapaa (Kananen 2014, 42). Laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä pidetään sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on väljä metodinen viitekehys, jonka avulla aineistoa voidaan kuvata monipuolisesti eri tavoilla. Sisällönanalyysiä voidaan pitää kaikkien laadulliseen tutkimukseen liittyvien eri menetelmien perustana. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103; Puusa 2020, 148.)

Sisällönanalyysiä voidaan lähestyä muun muassa aineisto- tai teorialähtöisesti. Aineistolähtöinen analyysi pyrkii luomaan tutkimusaineistosta teoreettisen kokonaiskuvan. Aineistolähtöinen analyysi pyrkii kuvaamaan tutkittavien ajatus – ja merkitysmaailmaa, jossa on tavoitteena ymmärtää tutkittavien toimintatapoja. Teorialähtöinen analyysi on puolestaan perinteinen analyysiä kuvaava malli, jossa olemassa oleva teoria ohjaa aineiston tarkastelua. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97; Vilkkä 2015, 163–171.) Tämän kehittämistyön aineisto analysoitiin teorialähtöisesti. Analyysiä ohjasi valmis pohjateoria, joka nousi esiin kehittämistyön tarkoituksesta ja tavoitteista. Tuomen ja Sarajärven (2018, 110) mukaan teorialähtöisessä analyysissä ikään kuin testataan aiempaa teoratietoa uudessa ympäristössä. Aiempi teoratieto auttaa tutkijaa määrittelemään tutkimuksen kohteeseen liittyvät käsitteet, jotka näkyvät myös aineiston analyysissä.

Tämän kehittämistyön aineisto analysoitiin sisällönanalyysin eri vaiheiden avulla. Sisällönanalyysi valittiin analyysimenetelmäksi sen väljyyden ja joustavuuden vuoksi. Lisäksi sen katsotaan soveltuvan hyvin erilaisiin laadullisiin tutkimuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103; Puusa 2020, 148.) Aineiston keruu sekä aineistoanalyysi kulkivat limittäin koko kehittämistyön ajan. Havainnointikerroista saatua aineistoa arvioitiin analyysin pohjalta, jonka jälkeen aineiston hankintaa täsmennettiin. Puusan (2020, 146) sekä Hirsijärven ym. (2004, 21) mukaan laadullisille tutkimuksille on tyypillistä, että aineiston keruu tapahtuu useassa vaiheessa, eri menetelmin, jolloin analyysivaihe kulkee läpi kehittämisprosessin. Kehittämistyöstä saatua aineistoa tarkasteltiin useita kertoja, jotta aineistosta muodostui hyvä kokonaiskuva. Aineiston huolellinen tarkastelu antoi myös opinnäytetyön tekijälle tärkeää tietoa siitä, miten aineiston keruuta tulee vielä loppua kohden kohdistaa, jotta haluttu lopputulos saavutetaan.

Kanasen (2014, 100) mukaan laadullisen aineiston ensimmäinen vaihe on saattaa aineisto tekstimuotoon eli litteroida se. Tässä kehittämistyössä litterointia toteutettiin ainoastaan teemahaastatteluiden analyysissä, sillä muu aineisto oli jo valmiiksi tekstimuodossa. Kehittämistyön aineiston analyysi aloitettiin pelkistämällä ensin jokainen saatu aineisto tiiviiseen muotoon. Tämän tarkoitus on auttaa tutkijaa saamaan tutkimusaineistosta mahdollisimman tiivis ja selkeä kokonaisuus, jota ilman aineisto on Puusan (2020, 149) sekä Kanasen (2014, 103–104) mukaan hajanaista. Puusa (2020, 148–149) sekä Vilka (2015, 164) toteavat lisäksi, että pelkistämisessä on tärkeää, aineiston informatiivisen sisällön säilyttäminen. Aineiston pelkistämisen jälkeen aineistosta etsittiin yhteneväisyyksiä, joiden pohjalta aineisto teemoiteltiin (Puusa 2020, 153). Teemoittelua voidaan pitää sisällönanalyysin yhtenä muotona, jonka lopputuloksena on tarkoitus syntyä jokin tutkimusaineistosta esiin noussut käsite tai ilmiö eli teema, joka auttaa työhön liittyvän kysymyksen ratkaisemisessa (Juhila 2021). Analyysistä syntyvät teemat voivat pohjautua etukäteen suunniteltujen tai aineistonkeruuvaiheessa määriteltyjen teemojen mukaan tai ne voivat löytyä vasta saadusta aineistosta. Analyysivaiheessa on tärkeää käydä useasti läpi valitut teemat, jotta varmistutaan niiden tärkeydestä ja informaatioarvosta suhteessa kehittämistyön tarkoitukseen. (Puusa 2020, 153.)

Osallistavan työpajan analyysi

Osallistavan työpajan idea oli rakentaa yhdessä toimijoiden kanssa ohjelma kumppanuustoiminnalle. Toiminnan teemat oli valittu etukäteen ja ne pohjautuivat lapselle luontaisiin oppimistapoihin. Näitä teemoja olivat: **leikki**, **liikunta**, **tutkiminen** sekä **taiteellinen kokeminen** ja **itseilmaisu**.

Osallistavassa työpajassa syntyneen ryhmäkeskustelun edetessä osallistujat tuottivat selkeitä ja yksiselitteisiä ideoita kumppanuustoiminnalle. Tuotettuja ideoita ei tarvinnut erikseen etsiä laajemmasta tekstistä tai kaikkea puhuttua tekstiä ei ollut tarkoituksenmukaista kirjoittaa puhtaaksi, joten litteroinnista luovuttiin. Osallistujien puheesta kirjattiin suoraan ylös syntyneet ideat, joista karsittiin pois turhat täytesanat ja epäolennaiset asiat eli teksti pelkistettiin yksinkertaiseen muotoon.

Lasten tuottamia ideoita tuotiin mukaan osallistavaan työpajaan yhteensä 11. Lasten ideoita olivat mäenlasku, yhteinen ulkoilu, satujen lukeminen, jäätelön syönti, yökyläily, palapelien teko, lautapelien pelaaminen, television katsominen, puuhommien teko sekä leikkipuistossa käynti. Ryhmäkeskustelun aikana jokainen osallistuja toi esille omia ideoitaan, joita syntyi yhteensä kymmenen. Näitä ideoita olivat: pilkkiminen, onkiminen, vierailu Palokan Veteraanitalossa, makkaranpaisto, perinneleikit, metsäleikit, kaarnalaivojen rakentaminen, yhteislaulut, vanhojen esineiden esittely sekä Palokka-laulun opettelu.

Kaikki syntyneet ideat teemoitettiin lapselle luontaisten oppimistapojen mukaan (taulukko 2). Näiden ennalta valittujen teemojen lisäksi yhdeksi teemaksi lisättiin ”**muu toiminta**”, sillä kaikkia ideoita ei voitu luokitella valmiisiin teemoihin. Lasten ideoista kuusi ja työpajassa syntyneistä ideoista seitsemän jaettiin ennalta määriteltyihin teemoihin. Lasten ideoista neljää ei voitu luokitella selkeästi valittuihin teemoihin, joten ne luokiteltiin teemaan ”muu toiminta”. Työpajassa syntyneistä ideoista kaksi luokiteltiin teemaan ”muu toiminta”. Jokaiseen ennalta valittuun teemaan syntyi ideoita keskustelun aikana.

Pelkistetty idea	Teema
Perinneleikit	Leikki
Leikkipuisto-retki	Liikunta
Vanhat esineet	Taiteellinen kokeminen ja itseilmaisuus
Yhteislaulut	Tutkiminen
Makkaranpaisto	Muu toiminta

Taulukko 2. Esimerkki ideoiden jakamisesta teemoihin lasten luontaisten oppimistapojen mukaan.

Havainnoinnin analyysi

Havainnointiaineisto oli kirjoitettu kumppanuustoiminnan aikana havainnointivihkoon, jossa oli valmiiksi omat sarakkeensa teemoille *vuorovaikutus ja yhteistyö* sekä *vastavuoroinen oppiminen*. Havainnointiaineiston analysointi tehtiin kahdessa osassa, niin että vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön sekä vastavuoriseen oppimiseen liittyvät aineistot analysoitiin erikseen.

Vuorovaikutus ja yhteistyö -teeman analyysi (taulukko 3) toteutettiin pelkistämällä jokaisen tapaamiskerran havainnointiaineisto, kuitenkin kadottamatta tärkeää asiasisältöä. Tämän jälkeen pelkistetystä aineistosta etsittiin samankaltaisuuksia, joiden pohjalta aineistot lopulta yhdistettiin ja teemoiteltiin aineistosta esiin nousseen sisällön mukaan. Tällä etsittiin vastauksia kehittämiskysymykseen; miten sukupolvien välinen vuorovaikutus näkyy kumppanuustoiminnassa.

Havainnot	Pelkistetty	Teema
Kasvattaja kysyi, kuka haluaisi olla ikäihmisen pari jonossa tai piirissä. Lapsi otti omaaloitteisesti ikäihmistä kädestä	Ikäihminen ja lapsi toistensa pareina	Kädestä pitäminen
Lapsi kysyi, auttaisiko ikäihminen hänelle hankkan takaisin käteen. Lapsi auttoi ikäihmistä etsimään käpyä	Lapsi tarvitsi apua pukeamiseen Ikäihminen sai apua lapselta	Avun pyytäminen ja avun saaminen
"Miksi laitit noita sun tauluun?" " Millä sä menet kotiin?"	Lapsi esitti kysymyksen ikäihmiselle	Kysymykset ja keskustelu
Poika halusi miekkailla ikäihmisen kanssa	Leikki/toiminta ikäihmisen ja lapsen välillä	Leikki ja toiminta

Taulukko 3. Esimerkki vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön liittyvän havainnointiaineiston analysoinnista

Vuorovaikutus ja yhteistyö- teeman analyysistä oli erotettavissa lisäksi vuorovaikutusaloit-teisiin liittyvät teemat, jotka haluttiin ottaa mukaan tuloksiin, joten ne teemoiteltiin vielä erikseen (taulukko 4). Tällä saatiin esille tärkeää tietoa siitä, miten vuorovaikutustilanteet syntyivät kumppanuustoiminnan aikana sekä vastauksia kehittämiskysymykseen: mitkä tekijät toiminnassa edistivät vuorovaikutuksen toteutumista.

Havainnot	Pelkistetty	Teema
<p>Kasvattaja kysyi, kuka tulisi ikäihmiselle pariksi.</p> <p>Kasvattaja kysyi ikäihmiseltä, mitä entisaikaan on leikitty</p>	<p>Kasvattaja etsi ikäihmiselle paria</p> <p>Kasvattaja esitti ikäihmiselle kysymyksen</p>	<p>Kasvattajan vuorovaikutusaloite</p>
<p>Ikäihminen kysyi, voisiko auttaa lasta laittamaan hanskan takaisin käteen</p> <p>Ikäihminen hymyili lapselle ja kosketti olkapäätä</p>	<p>Ikäihminen tarjosi apuaan lapselle</p> <p>Ikäihmisen sanaton viestintä</p>	<p>Ikäihmisen vuorovaikutusaloite</p>
<p>Lapsi halusi miekkailla ikäihmisen kanssa ja toi tälle myös kepin</p> <p>Lapsi pyysi ikäihmiseltä apua liivin kanssa</p>	<p>Lapsi pyysi ikäihmistä leikkiin</p> <p>Lapsi pyysi ikäihmistä apua</p>	<p>Lapsen vuorovaikutusaloite</p>

Taulukko 4. Esimerkki havainnointiaineiston teemoittelusta kasvattaja-, lapsi- ja ikäihmis-lähtöiseen vuorovaikutukseen

Vastavuoroinen oppiminen – teema analysoitiin pelkistämällä havainnointiaineisto, jamalla pelkistetty aineisto sisällön mukaisesti eri teemoihin ja lopuksi teemat käsitteellistettiin, jolloin saatu aineisto yhdistettiin kehittämistyötä ohjaavaan teoretietoon (taulukko 5).

Tuomen ja Sarajärven (2018, 125) mukaan käsitteellistämistä voidaan käyttää myös nimitystä abstrahointi. Tämän analyysin avulla etsittiin vastauksia kehittämiskysymykseen: millainen toiminta mahdollistaa vastavuoroisen oppimisen kumppanuustoiminnan aikana. Käsitteellistämällä löydetty teemat saatiin vastauksia myös siihen, kuinka toiminnan lähtökohtana olleet lapsen luontaiset oppimistavat toteutuivat kumppanuustoiminnassa.

Havainto	Pelkistetty	Teemoiteltu	Käsitteellistetty
Keskustelua siitä, oliko entisaikaan kiipeilytelineitä.	Lasten kysymyksiä entisajasta	Kysymysten ja keskustelun kautta oppiminen	Vuorovaikutus
Ikäihminen kertoo entisajan kevätöistä ja maatalan elämästä	Tarinoiden kerronta	Tarinoiden kautta oppiminen	Vuorovaikutus
Entisajan esineisiin ja leluihin tutustumista ja niistä keskustelua Lapset seurasivat, miten ikäihminen sytytti nuotion ja autoivat sytykkeiden etsimisessä	Tutustutaan vanhoihin esineisiin Ikäihminen sytytti nuotion lasten avustuksella	Esineiden ja tutkimisen avulla oppiminen Oppiminen toimintaa seuraamalla ja ilmiöitä pohtimalla	Tutkiminen
Perinneleikkien leikkiminen	Perinneleikit	Leikin avulla oppiminen	Leikki
Käpylehmien tekoa	Tehdä kädentöitä	Tekemällä oppiminen	Taiteellinen kokeminen ja itseilmaisu

Taulukko 5. Esimerkki vastavuoroiseen oppimiseen liittyvän havainnointiaineiston analysoinnista

Teemahaastattelun analyysi

Teemahaastattelun aineisto analysoitiin niin ikään sisällönanalyysin eri vaiheiden avulla. Ikäihmisen haastattelu sekä kasvattajien haastattelut pidettiin toisistaan erillisinä aineistoinaan ja ne myös analysoitiin erikseen. Ikäihmiset ja kasvattajat lähestyvät toimintaa hieman eri perspektiivistä, jolloin ei ollut mielekasta yhdistää näitä alussa yhteiseksi aineistoksi. Samalla saatiin esiin molempien ryhmien subjektiiviset kokemukset. Molemmat haastattelut analysoitiin kuitenkin samojen vaiheiden kautta.

Aluksi teemahaastattelusta saadut nauhoitteet litteroitiin. Litterointivaiheessa aineisto litteroitiin tarkasti mutta siitä jätettiin pois kehittämistyön kannalta epäolennaiset asiat, kuten aiheeseen liittymätön puhe ja äännähdykset. Näin aineistosta saatiin analyysin tekoa ajatellen esiin ainoastaan oleelliset asiat. Kanasen (2014, 102) mukaan tarkka kuvaus haastateltavan puheesta mahdollistaa sitaattien käyttämisen raportin myöhemmässä vaiheessa. Nauhoituksia kuunneltiin useasti, jolloin varmistuttiin aineiston sisällön ennallaan säilymisestä ja siitä, että asiat oli kuultu oikein. Litteroitu aineisto pelkistettiin, yksinkertaisempaan muotoon, jonka jälkeen pelkistetyt ilmaukset luokiteltiin teemoihin ja lopuksi käsitteellistettiin kehittämistyön tarkoituksesta ja tavoitteista nousseisiin kategorioihin. Ikäihmisen haastattelussa näitä kategorioita olivat: vuorovaikutus ja yhteistyö, vastavuoroinen oppiminen, hyvinvointi ja toimintakyky, osallisuus (taulukko 6). Näiden lisäksi lisättiin vielä kategoria ”kehitysehdotukset”, johon luokiteltiin esiin nousseet kehittämisideat. Kasvattajien haastattelusta jätettiin pois teema hyvinvointi ja toimintakyky, haastattelurungon pysyessä muuten samanlaisena. Kasvattajien haastattelusta esiin nousseita kategorioita olivat: vuorovaikutus ja yhteistyö, vastavuoroinen oppiminen, osallisuus sekä kehitysehdotukset (taulukko 7). Teemahaastattelun analyysin avulla etsittiin vastauksia kysymyksiin: kuinka vastavuoroinen oppiminen ja sukupolvien välinen vuorovaikutus toteutuivat kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee sukupolvien välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta sekä vastavuoroista oppimista, osallisuutta ja ikääntyneiden hyvinvointia sekä toimintakykyä.

Aineisto	Pelkistetty	Teemoiteltu	Käsitteellistetty
<p><i>” Ei siinä tosiaan ollut mitään haastetta.”</i></p> <p><i>”Mä tykkään tosisaan lasten kanssa olla.”</i></p>	<p>Vuorovaikutukselle ei ollut haasteita</p> <p>Ikäihmisen halu olla lasten kanssa</p>	<p>Toiminnan tarjoamat mahdollisuudet vuorovaikutukselle</p> <p>Henkilökohtainen motivaatio ja halu</p>	<p>Vuorovaikutus ja yhteistyö</p>

<i>"Mä olisin halunnut näyttää kaikki mutta kun ei pysty täällä näyttämään."</i>	Halu näyttää, miten asioita tehtiin entisaikaan	Vastavuoroiseen oppimiseen liittyvät haasteet	Vastavuoroinen oppiminen
<i>"Kyllä tää on piristänyt. Mä niin mielellään läksin."</i>	Toiminta on piristänyt ja oli mukava lähteä.	Toiminnan positiiviset vaikutukset hyvinvointiin	Hyvinvointi ja toimintakyky
<i>"Ei, ei mitään esteitä."</i>	Osallisuudelle ei ollut esteitä.	Osallisuuden mahdollistuminen	Osallisuus
<i>"Mutta mä haluisin joskus, että mä voisin olla päivän täällä ja kaikenlaista tehdä."</i>	Toive olla lasten kanssa kokonainen päivä	Kehitysehdotukset toiminnalle	Kehitysehdotukset
<i>"No joku semmonen, että voitais porukalla kulkea mutta on noin iso porukka niin, niihin ei pääse sisälle niihin lapsiin."</i>	Liian iso lapsiryhmä, jolloin vuorovaikutus on vaikeampaa.	Vuorovaikutukseen liittyvät haasteet	Vuorovaikutus ja yhteistyö

Taulukko 6. Esimerkki ikäihmiselle toteutetun teemahaastatteluaineiston analysistä

Aineisto	Pelkistetty	Teemoiteltu	Käsitteellistetty
<i>"Ikäihminen oli selvästi kiinnostunut lapsista ja tykkäsi ihan valtavasti ja oli tuttavallinen ja meni lasten tasolle ja kuunteli."</i>	Ikäihminen oli turvallinen, kiinnostunut lapsista, kuunteli ja meni lasten tasolle.	Ikäihmisen oma motivaatio ja halu	Vuorovaikutus ja yhteistyö

<p><i>"Siinähan on ne perus samat haasteet, että jos on yks ikäihminen ja monta lasta, niin jokaiselle ei löydy omaa. Mitä pienempään ryhmään ne saa jaettua, niin sitä helpompia siinä on yleensä se keskittyminen."</i></p>	<p>Liian iso lapsi ryhmä, jolloin vuorovaikutus on vaikeampaa.</p>	<p>Vuorovaikutukseen liittyvät haasteet</p>	<p>Vuorovaikutus ja yhteistyö</p>
<p><i>"Enemmän kertoja. Tosi hyvä ratkaisu, että tapaamiset oli peräkkäin, koska lapsi sit tottuu ja muistaa. En tiä olisiko sellainen mahdollista, että olisi vaikka viikko kokonaan."</i></p>	<p>Toimintakertoja enemmän ja tapaamisia lyhyellä aikavälillä</p>	<p>Toiminnan tarjoamat mahdollisuudet vuorovaikutukselle Kehitysehdotukset toiminnalle</p>	<p>Vuorovaikutus ja yhteistyö Kehitysehdotukset</p>
<p><i>"Oli, mulle jäi niin se grillin sytytys tai makaranpaisto missä oli ihan sellainen oikea oppimistilanne ja sitten se niistä kevätpuuhista, siinähan oli niinku täydellinen tiedonsiirto sukupolvelta toiselle."</i></p>	<p>Grillin sytytys ja makaranpaisto sekä maatilan kevätpuuhista kertominen tarjosivat oikeita oppimistilanteita sukupolvien välillä.</p>	<p>Toiminnan tarjoamat mahdollisuudet vastavuoroiselle oppimiselle</p>	<p>Vastavuoroinen oppiminen</p>
<p><i>"Se on vaan hankala arvioida näitten ikäsiestä, että kuinka paljon ne jää mieleen, kun ne voi olla sellaisia tiedostamattomia siemeniä mitkä niille jää niinku itämään päähän."</i></p>	<p>Vaikeaa tietää, mitä lapset todellisuudessa oppivat.</p>	<p>Vastavuoroiseen oppimiseen liittyvät haasteet</p>	<p>Vastavuoroinen oppiminen</p>

<p><i>"No ainakin siinä, kun kysyttiin lapsilta mitä olis kiva tehdä isovanhempien kanssa ja ikäihmiset siinä toiminnan suunnittelussa."</i></p>	<p>Lasten osallisuus toteutui suunnittelussa, kun lapsien mieliä pidettä kysyttiin. Ikäihmisten osallisuus toteutui toiminnan suunnittelussa.</p>	<p>Osallisuuden mahdollistuminen</p>	<p>Osallisuus</p>
--	---	--------------------------------------	--------------------------

Taulukko 7. Esimerkki kasvattajille toteutetun teemahaastattelun analyysistä

8 Kehittämistyön tulokset

8.1 Osallistavan työpajan tulokset

Osallistavan työpajan tarkoituksena oli osallistaa lapset, ikäihmiset ja kasvattajat yhteisen toiminnan suunnitteluun ryhmäkeskustelun avulla. Suunnittelun tavoitteena oli laatia ohjelma kumppanuustoiminnalle. Suunnittelun lähtökohtana toimi lapselle luontaiset oppimistavat, joiden katsottiin tukevan sukupolvien välistä vastavuoroista oppimista ja helpottavan yhteisen toiminnan suunnittelua.

Osallistavan työpajan aineiston analyysi tarjosi tietoa työpajassa syntyneistä ideoista, joissa oli nähtävissä myös osallistujien mielenkiinnonkohteet. Mielenkiinnon kohteet näkyivät erityisesti ikäihmisten ideoissa. Kaikki työpajan osallistajat tuottivat ideoita kumppanuustoiminnalle, joskin ideoissa korostuivat varhaiskasvatuksen kasvattajan näkökulmat sekä lasten aiemmin tuottamat ideat.

”Siinä jonossa kulkiessa voisi vaikka laulaa jotakin yhteislaulua.”

”Palokka -laulua voisi laulaa yhdessä.”

Osallistujien välisessä keskustelussa pohdittiin kumppanuustoiminnan aloitusta, jonka myötä keskustelijat tulivat siihen tulokseen, että luontevin kohtaamispaikka lapsille ja ikäihmisille voisi olla leikkipuisto, missä lapset saisivat vapaasti touhuta. Leikkipuistossa lapset voisivat myös halutessaan pyytää ikäihmisiltä apua esimerkiksi vauhtien ottamiseen keinussa. Leikkipuiston ohella lapset voisivat myös leikkiä metsässä. Leikkipuistoretki valikoituikin ohjelmaksi kumppanuustoiminnan ensimmäiseen toimintakertaan ja se liitettiin teemaan **leikki ja liikunta**.

”Leikkipuisto voisi olla lasten kannalta luonteva paikka aloittaa kumppanuustoiminta.”

Osallistavan työpajan aikana keskustelussa korostuivat erityisesti entisajan esineet ja perinneleikit, joita toiminnan sisältöön suunniteltiin. Ikäihmiset pohtivat löytyisikö kotoa jotakin vanhaa esinettä, jonka he voisivat lapsille toiminnan lomassa näyttää. Perinneleikeistä ikäihmisillä ei ollut juurikaan kokemusta, sillä heidän kertomustensa mukaan entisajan lapsuudessa korostui leikin sijaan pikemminkin työnteko. Perinneleikit ja vanhat esineet valikoituivat osaksi kumppanuustoiminnan ohjelmaa, muodostaen toiminnan sisällön teemat: **leikki ja tutkiminen**. Kumppanuustoiminnan ohjelmaan valikoitui myös teema **tai-teellinen kokeminen ja itseilmaisu**, joka piti sisällään mm. esiintymisen Veteraanitalolla sekä yhteiset laulut.

”Olisi mielenkiintoista, jos löytyisi vanhoja esineitä, joihin lapset voisivat tutustua.”

Osallistavan työpajan tuloksia tarkasteltaessa voidaan todeta, että työpajassa syntyneet ideat voitiin jaotella suunnittelun lähtökohtana olleisiin lasten luontaisiin oppimistapoihin, joita olivat **leikki, liikunta, tutkiminen** sekä **taiteellinen kokeminen ja itseilmaisuus**. Näiden lisäksi ideoita jaoteltiin teemaan **”muu toiminta”**. Kumppanuustoimintaan valittu ohjelma sisälsi kaikkia suunnittelun lähtökohtana olleita teemoja. Kumppanuustoiminnan suunnitteluun osallistuivat sekä lapset, varhaiskasvatuksen kasvattaja, että ikäihmiset, jolloin tavoitteena ollut toimijoiden osallisuus voitiin mahdollistaa osallistavan työpajan avulla.

8.2 Havainnoinnin tulokset

Havainnoinnin tarkoituksena oli antaa kehittämistyön kannalta tärkeää tietoa sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta sekä vastavuoroisesta oppimisesta. Havaintojen perusteella vuorovaikutus ja yhteistyö ikäihmisen ja lasten välillä toteutui leikin ja toiminnan sekä lasten esittämien kysymysten ja siitä syntyvän keskustelun kautta. Vuorovaikutusta nähtiin myös tilanteissa, joissa lapsi pyysi ikäihmisen apua pukemiseen (liivi tai hanskat) ja tilanteissa, joissa lapsi sai apua ikäihmiseltä.

”Lapsi kysyi voisiko ikäihminen auttaa hänelle hanskan takaisin käteen.”

Sukupolvien välinen vuorovaikutus näkyi myös kumppanuustoiminnan alku- ja loppulaulun aikana sekä parijonossa, kun ikäihminen ja lapsi/lapset pitivät toisiaan kädestä kiinni. Aineistosta kävi ilmi, että vuorovaikutusta tapahtui kolmen eri vuorovaikutusaloitteen kautta: kasvattajan aloitteesta, lapsen aloitteesta sekä ikäihmisen aloitteesta. Analyysin teemoiksi valikoitui näin: **kasvattajan vuorovaikutusaloite, ikäihmisen vuorovaikutusaloite sekä lapsen vuorovaikutusaloite**.

Ikäihmisen vuorovaikutusaloitteet olivat havaintojen pohjalta vähäisimpiä. Eniten ikäihminen oli vuorovaikutuksessa kasvattajien kanssa sekä kasvattajien kautta. Suurimmaksi osaksi vuorovaikutusta tapahtui lasten ja ikäihmisen välillä kasvattajien aloitteesta. Mitä useampi tapaamiskerta oli taustalla, sitä enemmän vuorovaikutustilanteissa oli nähtävissä myös lasten ja ikäihmisen spontaanit vuorovaikutusaloitteet.

”Kasvattaja ehdotti lapsille, että he voisivat myös toimia ikäihmisen parina parijonossa matkalla leikkipuistoon.”

Kumppanuustoiminnan viimeisellä tapaamiskerralla korostuivat lasten tekemät vuorovaikutusaloitteet, jotka olivat suurimmassa roolissa. Kasvattajien tekemät aloitteet olivat viimeisellä tapaamiskerralla aiempaa vähäisempiä. Ikäihmisen tekemiä aloitteita tapahtui

samassa suhteessa edelliskertaan verrattuna mutta kosketus ja hymy näkyivät nyt eri tavalla, kuin muilla kerroilla. Ilmapiiristä aisti myös tuttuuden tunteen ja sen, etteivät lapset enää vierastaneet tai ihmetelleet ikäihmisen läsnäoloa, vaan hänet koettiin osaksi porukkaa.

”Lapsi kysyi uteliaana mitä ikäihminen tekee ja useat muutkin lapset kysyivät, tarvitseeko hän lisää kaarnaa sytykkeeksi nuotioon.”

”Ikäihminen kosketti lasta olkapäälle ja hymyili tälle kehuessaan lasta.”

Havainnoista voidaan todeta vastavuoroisen oppimisen mahdollistuneen toiminnan aikana kysymysten ja keskustelun, ikäihmisen kertomien tarinoiden, entisaikaan liittyvään materiaaliin tutustumisen, leikin ja toiminnan sekä toiminnan seuraamisen kautta. Vastavuoroisen oppimisen mahdollisuus tarjoutui siis kuuden eri tavan kautta, joita olivat: **kysymysten ja keskustelun kautta oppiminen, tarinoiden avulla oppiminen, materiaalin avulla oppiminen, leikin avulla oppiminen, tekemällä oppiminen sekä seuraamalla oppiminen**. Nämä esiin nousseet oppimisen mahdollisuudet voitiin käsitteellistää myös lapselle luontaisten oppimistapojen mukaan. Havainnointiaineiston perusteella oli nähtävillä, että kumppanuustoiminta mahdollisti lasten oppimista leikin, tutkimisen, taiteellisen kokeamisen ja itseilmaisun sekä ikäihmisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kautta. Liikunta ei itsessään noussut esiin oppimisen mahdollistajana, vaikka toiminta sisälsi kuitenkin jokaisella kerralla ulkoilua ja usealla kerralla muun muassa liikkumista metsässä.

”Ikäihminen ja lapset tutkivat yhdessä, kuinka nuotio syttyy.”

”Ikäihmisen ja kahden lapsen välille syntyi keskustelua siitä, oliko entisaikaan polkupyöriä vai miten silloin kuljettiin.”

Havainnointiaineiston perusteella ikäihmiselle tarjoutui oppimisen paikkoja uuden toiminnan, leikin ja keskustelujen kautta. Ikäihminen oli kiinnostunut lapsista ja varhaiskasvatuksen nykytilasta, jonka avulla hän sai tietoa ja kokemuksia tämän päivän lasten elämästä sekä siitä, mitä on tämän päivän varhaiskasvatus. Myös lasten ja ikäihmisen väliset keskustelut tarjosivat ikäihmiselle tietoa lasten kiinnostuksen kohteista ja tämän päivän lasten kulttuurista peleineen ja tv-ohjelmineen.

”Ikäihminen kyseli kasvattajilta tämän päivän varhaiskasvatuksesta ja siitä, viihtyvätkö ryhmän lapset enemmän yksin vai porukassa.”

Havainnointiaineistosta voitiin erottaa ne vastavuoroiseen oppimiseen liittyvät oppimisen paikat, jotka olivat kasvattajien ennalta suunnittelemat sekä ne, jotka tapahtuivat spontaanisti ilman suunnittelua. Suunniteltuja oppimisenpaikkoja olivat mm. toimintatuokiot ja

spontaaneja puolestaan yhteiset keskustelut, jotka syntyivät usein lasten tai ikäihmisen kysymyksistä.

”Polttopallon pelaamisen lomassa ikäihminen kertoi lapsille, ettei ole omassa lapsuudessaan juurikaan leikkinyt vaan entisaikaan lapsetkin tekivät paljon töitä.”

Havainnoista käy ilmi, että kumppanuustoiminnan aikana toimintaa toteutui jokaisesta alussa valitusta kategoriasta, joten toiminnan suunnittelulla voidaan mahdollistaa ja tukea lasten luontaista oppimista. Sitä mitä lapset todella oppivat kumppanuustoiminnan aikana, ei voitu tässä kehittämistyössä todeta.

8.3 Teemahaastattelun tulokset

Teemahaastattelulla etsittiin vastauksia siihen, millainen toiminta tukee sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä sekä vastavuoroista oppimista ja kuinka nämä toteutuivat kumppanuustoiminnassa. Lisäksi teemahaastattelulla pyrittiin selvittämään, kuinka toimijoiden osallisuus toteutui toiminnan aikana ja millä tavoin toimijoiden osallisuutta voitaisiin huomioida entistä paremmin toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Ikäihmiselle toteutetulla teemahaastattelulla haluttiin lisäksi selvittää toiminnan vaikutuksia ikäihmisen hyvinvointiin ja toimintakykyyn.

Ikäihmisen teemahaastattelun aineiston analyysistä oli erotettavissa teemat: **toiminnan tarjoamat mahdollisuudet vuorovaikutukselle, henkilökohtainen motivaatio ja halu, vastavuoroiseen oppimiseen ja vuorovaikutukseen liittyvät haasteet, toiminnan positiiviset vaikutukset hyvinvointiin, osallisuuden mahdollistuminen sekä toimintaan liittyvät kehitysehdotukset.**

Kasvattajien teemahaastattelun aineiston analyysistä oli erotettavissa teemat; **ikäihmisen oma motivaatio ja kiinnostus, vuorovaikutukseen ja vastavuoroiseen oppimiseen liittyvät haasteet, toiminnan tarjoamat mahdollisuudet vuorovaikutukselle sekä vastavuoroiselle oppimiselle, osallisuuden mahdollistuminen sekä toimintaan liittyvät kehitysehdotukset.** Näiden teemojen avulla oli mahdollista löytää vastauksia kehittämistyön tarkoituksesta ja tavoitteista nousseihin kehittämiskysymyksiin.

Ikäihmiselle toteutettu teemahaastattelu tarjosi kallisarvoista tietoa ja ikäihmisen subjektiivisia kokemuksia liittyen kumppanuustoimintaan ja sen tarjoamiin mahdollisuuksiin suhteessa kehittämistyön tarkoitukseen ja tavoitteeseen. Ikäihmisen teemahaastattelun tuloksista käy ilmi, ettei sukupolvien väliselle vuorovaikutukselle koettu olevan suuria esteitä, päinvastoin. Vuorovaikutuksen koettiin olevan sujuvaa ja erityisesti yhden lapsen ja ikäihmisen välille muodostunut syvempi yhteys koettiin merkityksellisenä ja mieleenpainuvana.

Ikäihminen toi haastattelun aikana useasti esille tämän lapsen kanssa muodostuneen yhteyden tärkeyden.

”Se yks poika, joka siinä oli, niin sen kanssa synkkas aika hyvin.”

Ikäihmisen haastattelusta käy lisäksi ilmi, että toiminta piristi ikäihmisen mieltä ja toimintaan oli mukavaa lähteä. Hän kuvasi toiminnan niin tärkeäksi, että se meni muun tekemisen ohi. Mikäli päällekkäistä ohjelmaa oli ollut tarjolla, valikoitui kumppanuustoiminta ensimmäiseksi ja muut menot siirrettiin. Ikäihminen koki lisäksi arjen aktiivisuuden vaikuttavan häneen positiivisesti. Toiminnan positiivisuus tuotiin haastattelun aikana esille useammassa eri vaiheessa. Ikäihminen ei löytänyt toiminnasta lainkaan mitään, jonka hän olisi kokenut negatiivisena.

”Kyllä tää on piristänyt. Mä niin mielellään läksin.”

”On niin paljon positiivista, että en mä oossaa kertoa.”

Ikäihmiselle jäi toiminnasta mieleen myös hyväksytyksi tuleminen tunne. Ikäihminen koki positiiviseksi lasten suhtautumisen häneen. Ihmettelyä hänessä sai aikaan se, etteivät lapset vierastaneet häntä, vaikka hän oli lapsille täysin vieras ihminen. Lisäksi ikäihmisen mahdollisuudet osallisuuteen koettiin toteutuvan. Vuorovaikutukseen liittyväksi haasteeksi koettiin suuri lapsiryhmä, jolloin tutustuminen kaikkiin lapsiin oli vaikeampaa. Haastattelussa tuotiin toistuvasti esille lapsiryhmän suuri koko, jonka ikäihminen nimesi toiminnan kehittämiskohteeksi. Pienempi ryhmä mahdollistaisi kontaktien luomisen useampaan lapseen.

”Tietysti jos niitä on noin hirveen paljon, niin sillan ehkä se hajaantuu niin paljon, että siinä ei tuota saa kontaktia oikeen lapsiin.”

Ikäihminen ei kokenut varsinaisesti opettaneensa tai oppineensa kumppanuustoiminnan aikana mitään konkreettista. Vastavuoroiseen oppimiseen liittyen haasteeksi osoittautui entisaikojen asioiden hankala näyttäminen käytännössä. Tarinoiden ja kokemusten kertominen ei vastaa haastattelun perusteella täysin ikäihmisen ajatusta siitä, kuinka entisaikojen asioita haluttaisiin opettaa lapsille. Konkreettisen tekemisen katsottiin olevan parempi tapa, jolla entisajan oppeja halutaan siirtää eteenpäin seuraavalle sukupolvelle.

”Mä olisin halunnut näyttää kaikki, kun minulla on täällä (päässä) visio siitä mitä se on ollu ennen mutta kun ei pysty täällä näyttämään. Haluaisin näyttää, että mistä sitä on kehittynyt nykyaika, kun ennen tehtiin kaikki, sanotaan sillai käsipelillä ja hevoset oli vetojuhtana, niin tuota se on muuttunu niin paljon.”

Kaiken kaikkiaan ikäihminen koki kumppanuustoiminnan erittäin positiivisena, mieltä piristävänä toimintana, jolle toivoisi jatkoa myös tulevaisuudessa. Ikäihmiseltä löytyisi myös kiinnostusta yhteisten, kokonaisten päivien viettämiseen sekä lapsiryhmän ohjaamiseen ja opettamiseen konkreettisen toiminnan kautta.

”Että semmonen yhteistyö olis musta sopivaa ja meikäläinen vois olla siinä päällepäsmärinä niijen kanssa.”

Kasvattajien teemahaastattelun tuloksista käy ilmi, että toiminta koettiin kasvattajien keskuudessa pelkästään positiiviseksi ja omia arvoja mukailevaksi toiminnaksi, joka tarjosi varhaiskasvatuksessa tehtävän tärkeän työn ohella vaihtelua omiin työpäiviin. Kasvattajat pitivät arvokkaana sitä, että työssä yhdistyivät omat mielenkiinnon kohteet niin lasten kuin ikäihmisten kanssa tehtävää työtä kohtaan.

”Tää oli ihan mahtava yhteistyö, koska se on niinku itelle se, että pääsee niitä omia arvoja työssä toteuttamaan.”

Tuloksista käy ilmi, että arvoa annettiin erityisesti toimintaan mukaan osallistuneen ikäihmisen omalle motivaatiolle ja kiinnostukselle lapsia, varhaiskasvatusta ja koko kumppanuustoimintaa kohtaan. Kasvattajat kuvailivat toiminnan vapaaehtoisuudella olevan vaikutusta toimintaan osallistuneen ikäihmisen motivaatioon. Ikäihmisen positiivista asennetta pidettiin myös toimivan vuorovaikutuksen yhtenä lähtökohtana ja mahdollistajana. Ikäihmisen tapa olla helposti lähestyttävä ja tapa kohdata ja kuunnella lapsia lapsentasoisesti koettiin edesauttavana tekijänä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen toteutumisessa. Ikäihminen koettiin turvalliseksi aikuiseksi, joka loi myös lapsille turvan ja tuttuuden tunnetta.

”Tosi hyvin, hänenkin motivaatio ja persoona sopi hyvin tähän hommaan. Vapaaehtoinen toki oli. Hyvin helposti lähestyttävä ihminen ja oli kiinnostunut lapsista ja niinku turvallisen oloinen.”

Vuorovaikutustilanteiden koettiin olevan lisäksi tasavertaisia sukupolvien välillä. Vuorovaikutussuhteiden tukemisen kannalta nähtiin tärkeänä tapaamisten tiheys: mitä nopeammin tapaamiskerrat seuraavat toisiaan, sen helpompi lasten on muistaa ikäihminen ja luoda häneen turvallista suhdetta. Haastattelussa pohdittiin myös sitä, voisiko tapaamisia olla vieläkin enemmän tai tiheämmin, etenkin toiminnan alkuvaiheessa.

”Tosi hyvä ratkaisu, että tapaamiset oli peräkkäin, koska lapsi sit tottuu ja muistaa. En tiää olisko sellainen mahdollista, että olis vaikka viikko kokonaan.”

Vuorovaikutuksen toteutumiseen liittyväksi haasteeksi nimettiin lapsiryhmän koko suhteessa ikäihmisten määrään. Vuorovaikutusta olisi kasvattajien mukaan helpompi tukea, kun toimintaan osallistuvia lapsia olisi vähemmän tai lapsien ja ikäihmisten määrä olisi suhteutettu paremmin toisiinsa. Samalla tiedostettiin se harmittava tosiasia, ettei toimintaan löytynyt enempää innokkaita ikäihmisiä.

”Siinä on ne perus samat haasteet, että kun on monta lasta ja vaan jos on yks ikäihminen niin jokaiselle ei löydy omaa. Mitä pienempään ryhmään ne saa jaettua niin sitä helpompi siinä on yleensä se keskittyminen.”

Vastavuoroiselle oppimiselle koettiin tarjoutuneen moniakin paikkoja toiminnan aikana. Erityisesti kasvattajien mieleen jäivät hetket, joissa ikäihminen opetti lapsille nuotion sytyttämistä ja lapset auttoivat ikäihmistä etsimällä tälle sytykkeitä. Mieleen jäivät myös ikäihmisen tarinat siitä, kuinka maatilalla tehtiin kevättyöt entisaikaan ja kuinka ne tehdään tänä päivänä. Haastattelussa kävi lisäksi ilmi lasten muistelleen erityisesti vierailuaan Virtapiirissä, bussimatkaa Veteraanitalolle sekä sitä, kun ikäihmiset pyörittivät siellä heille hyppynarua.

”Mulle jäi niin mieleen se grillin sytytys tai makkaranpaisto missä oli ihan sellainen oikee oppimistilanne ja sitten se niistä kevätpuuhista, siinä oli niinku täydellinen tiedonsiirto sukupolvelta toiselle.”

Kasvattajien haastattelusta käy ilmi, että lasten ja koko toiminnan koettiin opettaneen ikäihmiselle sitä, millaista on tämän päivän varhaiskasvatus tukiviittomineen ja sääntöineen sekä sen millaista nykyaikana on ylipäättään olla lapsi. Leikin merkitys korostui toiminnassa, joka katsottiin konkretisoivan ikäihmiselle eroa entisajan lapsuuteen. Kasvattajien mielestä vastavuoroista oppimista voitaisiin tukea vieläkin paremmin suunnittelemalla toimintaan enemmän konkreettisia oppimistilanteita, joissa lapsi näkee tai oppii tekemällä.

”Konkretialla vois vahvistaa oppimista.”

Teemahaastattelun tuloksista käy lisäksi ilmi, että oppimistilanteiden suunnittelussa tulee muistaa huomioida lasten ikä ja kehitystaso. Kasvattajat kokivat haasteellisena arvioida sitä, kuinka yhdessä opitut asiat ovat todellisuudessa jääneet lasten mieleen. Toiminnasta arveltiin jäävän kuitenkin lapsille mieleen tunteita, jotka liittyivät joihinkin tiettyihin hetkiin ikäihmisen kanssa sekä mahdollisia pieniä tiedon siemeniä, jotka jäävät lasten mieleen ja nousevat esiin joskus myöhemmin, toisessa tilanteessa.

”Se on vaan hankala arvioida näitten ikäsistä, että kuinka paljon se jää mieleen, kun ne voi olla sellasia tiedostamattomia siemeniä mitkä niille jää niinku itämään päähän ja myöhemmin sitten, ainiin silloin päiväkodissa oli se tilanne missä...”

Kasvattajien haastattelussa tuli esille myös toiminnassa tapahtuvat toistot ja säännöllisyys, jolloin oppiminen voisi olla varmempaa ja asiat voisivat jäädä paremmin lasten mieleen. Osallisuuteen liittyen kasvattajat kokivat lasten ja ikäihmisen osallisuuden toteutuneen hyvin etenkin toiminnan suunnittelussa. Toiminnan aikana suunnitelmia muutettiin tarpeen mukaan. Osallisuutta voisi kuitenkin vahvistaa ottamalla lapsia mukaan myös päätöksentekoon esimerkiksi järjestämällä lasten ja ikäihmisten yhteisiä kokouksia. Lopuksi kasvattajat toivat haastattelussa esiin kiinnostuksen toiminnan jatkumiselle jossakin muodossa tai mahdollisuuksien mukaan jonkin muun yhteistyön esimerkiksi alueen palvelukotien tai Virtapiirin ikäihmisten kanssa.

9 Kumppanuustoiminnan kulmakivet - toimintamalli

Tästä kehittämistyöstä saatujen tulosten avulla voitiin vastata kehittämistyön tarkoitukseen laatia sukupolviyhteistyötä tukeva toimintamalli varhaiskasvatuksen käyttöön. Kehittämistyöstä saatujen tulosten avulla selvitettiin sukupolviyhteistyön kannalta keskeisiä tekijöitä, joiden pohjalta kumppanuustoiminnan kulmakivet -toimintamalli (liite 6) laadittiin. Toimintamalli suunniteltiin visuaalisesti selkeäksi sekä helppolukuiseksi.

Kumppanuustoiminnan kulmakivet – toimintamalli koostuu neljästä teemasta, joita ovat **osallisuuden tukeminen, sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tukeminen, vastavuoroisen oppimisen tukeminen sekä ikäihmisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn tukeminen**. Nämä teemat nousivat esiin toimintamallille asetetusta tavoitteesta. Kumppanuustoiminnan kulmakivet -toimintamallin jokaisessa teemassa kuvataan sukupolvien väliseen yhteistyöhön liittyviä tekijöitä, jotka nousivat esiin tämän kehittämistyön tuloksista. Kehittämistyön tulosten perusteella näiden tekijöiden voidaan katsoa tukevan sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista, toimijoiden osallisuutta sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Toimintamallissa kuvatut teemat sisältöineen on listattu alla.

Osallisuutta voidaan tukea huomioimalla

- toiminnan suunnittelussa lasten ja ikäihmisten osallisuus
- lasten ikä- ja kehitystaso
- ikäihmisten mahdollisuus ohjata toimintaa
- toimijoiden mahdollisuus osallistua suunnittelun lisäksi myös toiminnan arviointiin
- toiminnan esteettömyys.

Sukupovien välistä vuorovaikutusta voidaan tukea

- säännöllisillä tapaamisilla sekä toimintaan liittyvillä toistoilla ja rutiineilla
- kasvattajien antamalla tuella
- turvallisuuden tunteen ja luottamuksen luomisella
- lasten ja ikäihmisten määrän suhteuttamisella toisiinsa
- tiedostamalla, että toimintaan osallistuvien ikäihmisten oma motivaatio ja kiinnostus vaikuttavat vuorovaikutussuhteisiin.

Vastavuoroista oppimista voidaan tukea

- huomioimalla toiminnan lähtökohtana lapsen luontaiset oppimistavat
- huomioimalla toiminnassa konkreettiset oppimistilanteet

- havainnollistamalla tarinoita ja kertomuksia kuvin ja esinein
- mahdollistamalla toiminnassa itse tekeminen
- suhteuttamalla lasten ja ikäihmisten määrän toisiinsa.

Ikäihmisen hyvinvointia ja toimintakykyä voidaan tukea

- mahdollisuudella osallistua vapaaehtoiseen toimintaan
- järjestämällä mielekästä toimintaa, jonka sisältöön on saanut itse vaikuttaa
- tarjoamalla mahdollisuus ohjata toimintaa
- ottamalla ikäihminen osaksi porukkaa, jonka myötä hän voi kokea hyväksytyksi tulemisen tunteen.

Kumppanuustoiminnan kulmakivet -toimintamalli on suunnattu varhaiskasvatukseen mutta sitä voidaan soveltaa yleisesti sukupolvien välistä toimintaa järjestettäessä. Tässä kehittämisyöraportissa kuvattu kumppanuustoiminta toimii hyvänä esimerkkinä sukupolvien välisestä yhteistyöstä mutta kehitetyn toimintamallin tarkoituksena ei ole asettaa sukupolviyhteistyölle tietyntylaisia raameja tai mallintaa tämän kehittämistyön aikana toteutettua kumppanuustoimintaa. Toimintamallin tarkoituksena on pikemminkin tarjota varhaiskasvatuksen kasvattajille tietoa siitä, mitkä tekijät kannattaa ottaa huomioon sukupolvien välistä toimintaa järjestettäessä, jotta toiminnalla voidaan tukea lasten ja ikäihmisten välistä vuorovaikutusta ja vastavuoroista oppimista, osallisuutta sekä ikääntyneiden hyvinvointia ja toimintakykyä.

10 Pohdinta

10.1 Tulosten tarkastelu

Tämän opinnäytetyönä toteutettavan kehittämistyön tarkoituksena oli kehittää sukupolvien välistä yhteistyötä laatimalla varhaiskasvatukseen toimintamalli lasten ja ikäihmisten välisen yhteistyön tueksi. Toimintamallin tavoitteena oli tuoda esiin sukupolvien välisen yhteistyön kannalta keskeiset tekijät, joiden avulla voidaan tukea lasten ja ikäihmisten osallisuutta, sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Kehittämistyössä pyrittiin selvittämään kuinka vastavuoroisen oppiminen ja sukupolvien välinen vuorovaikutus toteutuvat kumppanuustoiminnassa ja millainen toiminta tukee sukupolvien välistä yhteistyötä ja vuorovaikutusta sekä vastavuoroista oppimista, osallisuutta ja ikääntyneiden hyvinvointia sekä toimintakykyä.

Kehittämistyön aikana suunniteltiin ja toteutettiin lasten ja ikäihmisten välistä kumppanuustoimintaa, joka tarjosi opinnäytetyön tekijälle mahdollisuuden havainnoida sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja vastavuoroista oppimista. Kumppanuustoiminnan kautta toimijat saivat subjektiivisia kokemuksia sukupolvien välisestä yhteistyöstä, joita selvitettiin toiminnan päätteeksi teemahaastattelun avulla. Kehittämistyön aikana kerättyjen aineistojen tarkastelussa keskeistä oli pohtia saatuja tuloksia suhteessa kehittämistyön tarkoitukseen, tavoitteeseen ja kehittämistehtäviin. Tulosten tarkastelussa aineistosta löytyi yhteneväisyyksiä, jotka toistuvasti useamman kerran aineiston keruun eri vaiheissa, ollen siksi tämän kehittämistyön kannalta merkittäviä.

Tämän kehittämistyön yhtenä tavoitteena oli **tukea lasten ja ikäihmisten osallisuutta** toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Kehittämistyön aineiston keruu alkoi kumppanuustoiminnan suunnitteluun liittyvällä osallistavalla työpajalla, jonka tarkoituksena oli osallistaa toimijat yhteisen toiminnan ideointiin. Osallistavan työpajan tavoitteena oli laatia mielekästä ja lasten luontaisia oppimistapoja tukevaa toimintaa sukupolvien välisiin tapaamisiin. Kumppanuustoiminnan ohjelman suunnitteluun osallistuivat sekä lapset, kasvattajat että ikäihmiset, mikä nähtiin tulosten valossa toimijoiden osallisuutta tukevana tekijänä. Kehittämistyössä ikäihmisen ja kasvattajien osallisuus toteutui myös toimintaan liittyvässä arvioinnissa, joka tapahtui kumppanuustoiminnan lopussa suoritettuna teemahaastattelun avulla. Lasten osuus toiminnan arvioinnista tapahtui jokaisen tapaamiskerran jälkeen suoritettuna peukkuäänestyksellä. Lasten arviointia ei tässä kehittämistyössä analysoitu erikseen, eikä sen tuloksia näin ollen tarkasteltu osana tätä kehittämistyöraporttia.

Kehittämistyöstä saatujen tulosten perusteella ikäihmiset ja kasvattajat kokivat osallisuutensa toteutuneen kumppanuustoiminnassa hyvin eivätkä nähneet osallisuudelleen mitään esteitä. Tuloksista käy kuitenkin ilmi, että lasten osallisuutta olisi voitu syventää ottamalla lapset mukaan myös ideointityöpajaan ja näin mahdollistaa heidän vaikuttaminen toiminnan sisältöön liittyvään päätöksentekoon. Osallistuminen yhteiseen suunnitteluun mahdollisti tulosten perusteella toiminnan sisällön mielekkyyden, tuoden esille osallistujien kiinnostuksen kohteet. Räsänen (2019, 19) on kuvannut toiminnan mielekkyydellä olevan vaikutuksia ikääntyneiden hyvinvointiin, sillä mielekkäiden asioiden on katsottu tuovan ikääntyneiden arkeen iloa ja tyytyväisyyttä. On myös todettu, että lasten ja ikäihmisten välinen vuorovaikutus kehittyy parhaiten kummallekin ikäpolvelle sopivan toiminnan parissa (Ukkonen-Mikkola 2011, 155), jonka voidaan tämän kehittämistyön osalta katsoa mahdollistuneen yhteisen suunnittelun ja toimijoiden osallisuuden myötä. Lisäksi lasten mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen on todettu edistävän lasten itseluottamusta sekä sosiaalisten taitojen kehittymistä ja vahvistavan näin yhteistyössä tarvittavia vuorovaikutustaitoja (Opetushallitus 2022a, 25, 27). Osallisuudella näyttäisi siis olevan yhteys myös vuorovaikutussuhteiden kehittymiseen. Kehittämistyön tulosten perusteella voidaan todeta, että toimijoiden osallisuus yhteisen toiminnan suunnittelussa tukee sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja samalla ikäihmisten hyvinvointia. Tuloksista käy lisäksi ilmi, että ikäihmisten osallisuutta voitaisiin tukea vielä paremmin antamalla ikäihmiselle mahdollisuus toiminnan ohjaamiseen ja lasten opettamiseen. Ikäihmisen mahdollisuuden aktiiviseen osallistumiseen onkin aiemmissa tutkimuksissa todettu vaikuttavan positiivisesti ikäihmisen elämänlaatuun (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 21).

Tämän kehittämistyön toisena tavoitteena oli **lasten ja ikäihmisten välisen vuorovaikutuksen tukeminen**. Sukupolvien väliseen vuorovaikutukseen liittyen tämän kehittämistyön tuloksista nousi yhtenä olennaisena tekijänä esiin kumppanuustoimintaan osallistuneen ikäihmisen oma motivaatio ja halu olla mukana toiminnassa. Ikäihminen toi usein haastattelun aikana esille sen, kuinka hän halusi osallistua mukaan toimintaan ja kuinka iloinen hän oli siitä, että hänet hyväksyttiin mukaan. Kasvattajat toivat haastattelussaan myös esille sen, kuinka ikäihmisen oma kiinnostus ja motivaatio toimintaa kohtaan nähtiin positiivisena ja keskeisenä tekijänä sukupolvien välisen vuorovaikutuksen ja oppimisen mahdollistumisessa. Lisäksi kasvattajat kuvasivat ikäihmistä turvalliseksi ja helposti lähestyttäväksi aikuiseksi, jolla voidaan katsoa olevan positiivisia vaikutusta sukupolvien välisen yhteistyön ja vuorovaikutustilanteiden syntyemiselle. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että vuorovaikutus tarvitsee onnistuakseen turvallisuuden tunnetta ja luottamusta. Lisäksi turvallisuuden tunteeseen liittyy oleellisesti lapsen kyky oppia ja sitä voidaankin pitää koko lapsen oppimisen edellytyksenä. (THL 2016, 10, 13, 19.) Myös Heikkinen (2012, 12) on

todennut lasten oppivan ihmissuhteiden kautta, jotka tarjoavat hänelle konkreettisia kokemuksia ja rakentavat luottamuksen tunnetta. Turvallisuuden tunteen voidaan näin ollen todeta vaikuttavan myös sukupolvien väliseen vastavuoroiseen oppimiseen. Kumppanuustoimintaa järjestettäessä olisi siis ensiarvoisen tärkeää antaa toimintaan osallistuville lapsille aikaa tutustua ikäihmisiin rauhassa ja rakentaa luottamusta jokaiselle sopivassa tahdissa. Antamalla lapselle aikaa voidaan edistää lapsessa syntyvää turvallisuuden tunnetta (Tulensalo, Kalliomeri & Laimio 2021, 29).

Sukupolvien välisten vuorovaikutussuhteiden tukemisen kannalta tuloksista nousi esiin myös kasvattajien roolin merkitys. Tulosten perusteella kasvattajien tuella nähtiin olevan suuri merkitys sukupolvien välisen vuorovaikutuksen rakentumiseen. Kasvattajien rooli vuorovaikutustilanteiden aloitteentekijänä korostui erityisesti toiminnan alussa ja sen varaan toimijoiden oli helpompaa lähteä rakentamaan vuorovaikutus- ja oppimistilanteita. Lisäksi kasvattajien oma esimerkki ja tapa, jolla he rohkaisivat lapsia tutustumaan ikäihmiseen, edesauttoivat tulosten perusteella lapsia muodostamaan vuorovaikutusta ikäihmisen kanssa. Toiminnan alussa ikäihminen oli pääasiassa vuorovaikutuksessa kasvattajiin tai kasvattajien kautta, joka väheni toimintakertojen edetessä. Samalla ikäihmisten ja lasten tekemät vuorovaikutusalitteet kasvoivat, jonka voidaan ajatella liittyvän luottamuksellisen suhteen rakentumiseen sekä toiminnan ja toimijoiden tutuksi tulemiseen. Tuloksia puoltaa myös aiempi tutkimustieto, jossa henkilökunnan vuorovaikutusalitteiden kuvataan korostuneen sukupolvien välisessä toiminnassa. Lisäksi aiemmassa tutkimuksessa kuvattiin ikäihmisen suunnan usein vuorovaikutusalitteet kasvattajiin, ollen heidän kauttaan yhteydessä lapsiin. (Ukkonen-Mikkola (2011, 124, 154.) Kasvattajien roolin tärkeyttä vuorovaikutussuhteiden tukena puoltaa myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, joiden mukaan kasvattajien yksi tärkeä tehtävä on rohkaista lapsia tutustumaan uusiin ihmisiin toimien itse mallina erilaisten ihmisten kohtaamisessa (Opetushallitus 2022a, 25). Tämän kehittämistyön tulosten sekä sitä puoltavien aiempien tutkimustulosten valossa kasvattajien roolia vuorovaikutuksen tukena tulisi siis korostaa kumppanuustoimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa, jolloin voidaan tiedostetusti vahvistaa ja tukea sukupolvien välistä vuorovaikutusta.

Tämän kehittämistyön tulosten perusteella vuorovaikutussuhteiden tukena nähdään myös toimintaan liittyvät toistot ja rutiinit. Kumppanuustoimintaan liittyvät rutiinit tekivät lapsille toiminnan ja ikäihmisen läsnäolon tutuksi, joka näkyi tapaamiskertojen edetessä lasten myönteisenä suhtautumisena ikäihmiseen. Toistoilla ja rutiineilla voidaan näin ajatella olevan positiivisia vaikutuksia vuorovaikutussuhteiden muodostumiseen. Toistot lisäsivät myös turvallisuuden tunnetta, joka näkyi tapaamiskertojen edetessä lasten vuorovaikutusalitteisiin liittyvän rohkeuden lisääntymisenä. Kasvattajat kokivat toistojen vaikuttavan

positiivisesti myös lasten oppimiseen. Toistojen lisäksi esiin nostettiin toiminnan säännöllisyys vuorovaikutussuhteiden tukena. Kasvattajat kokivat peräkkäisten toimintakertojen tukevan sukupolvien välistä vuorovaikutusta, jota puoltavat myös kehittämistyöstä saatujen havaintojen tulokset. Toistuvat kohtaamiset ja jo tutuksi tulleet rutiinit siis vahvistivat sukupolvien välistä luottamuksellista ilmapiiriä ja sen myötä toimijoiden välistä vuorovaikutusta. Sukupolvien välistä toimintaa järjestettäessä olisi siis hyvä miettiä toiminnan säännöllisyyttä, jotta lapset eivät ehdi unohtamaan tapaamiaan ikäihmisiä vaan toiminnalla olisi selkeä jatkumo.

Tämän kehittämistyön tavoitteisiin kuului myös **sukupolvien välisen vastavuoroisen oppimisen tukeminen**. Sukupolvien välinen oppiminen nähdään tapahtuvan sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa (Kinnunen 2014, 122). Kehittämistyöstä saatujen tulosten pohjalta vastavuoroisen oppimisen haasteeksi nousi liian suuri lapsiryhmä suhteessa ikäihmisten määrään. Ikäihminen koki liian suuren lapsiryhmän vaikeuttavan kontaktien luomista lapsiin, jolla oli negatiivisia vaikutuksia sukupolvien välisten vuorovaikutussuhteiden syntymiseen ja sitä kautta vastavuoroiseen oppimiseen. Suhteuttamalla lasten ja ikäihmisten määrää paremmin toisiinsa voitaisiin tukea kiireettömän ilmapiirin luomista ja näin mahdollistaa paremmin kontaktien luominen ikäihmisten ja lasten välillä. Kiireettömän ja miellyttävän ilmapiirin sekä yhteisen toiminnan on katsottu aiempien tutkimusten mukaan myös lisäävän lasten halukkuutta olla vuorovaikutuksessa eri-ikäisten ihmisten kanssa (Weckström ym. 2017, 20–21).

Tulosten perusteella toinen haaste vastavuoroisen oppimisen mahdollistumiselle oli konkreettiseen opettamiseen liittyvät haasteet. Ikäihmisellä olisi ollut halua näyttää entisaikaan liittyviä asioita käytännössä mutta sen toteuttaminen koettiin myös kasvattajien mielestä haasteellisenä. Konkretiaa kaivattiin siis lisää sekä ikäihmisen että kasvattajien taholta tukemaan vastavuoroista oppimista. Tulosten perusteella pienten lasten katsotaan oppivan parhaiten konkreettisen tekemisen kautta. Kuuntelemalla oppiminen voidaan ajatella sopivan paremmin vanhemmille lapsille, kuten koululaisille. Saarenheimo (2014, 94, 133–114) on todennut suomen kielen muuttuneen aikojen saatossa, jolloin myös ikäpolviset erot vaikeuttavat eri-ikäisten ihmisten keskinäistä ymmärrystä. Tämän päivän lasten voi olla vaikeaa ymmärtää tai sisäistää asioita, joita entisaikaan on tehty tai sanoja, joita eri sukupolven edustajat käyttävät. Tässä kehittämistyössä tämä ilmeni muun muassa toiminnassa, jossa ikäihminen kertoi lapsille entisaikojen maatilantöistä. Sanasto oli lapsille vierasta, eivätkä kaikki lapset jaksaneet havaintojen perusteella keskittyä kuuntelemaan. Kasvattajien näkemysten mukaan on vaikeaa todentaa sitä, mitä lapset tilanteessa oppivat tai ymmärsivät. Ukkonen-Mikkola (2011, 135) on myös kuvannut sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa olevan mahdollista, että pienet lapset eivät välttämättä kykene

ymmärtämään kaikkea tiedollista ainesta ja ikäihmisten käyttämää erilaista kieltä. Tässä asiassa lapsia voitaisiin tukea paremmin esimerkiksi havainnollistamalla kerrottua tarinaa kuvien, esineiden sekä konkreettisen tekemisen kautta. Sukupolvien välistä toimintaa järjestettäessä tulisikin siis huomioida lasten ikä- ja kehitystaso toiminnan taustalla, jolloin lapset pystyvät ymmärtämään ja oppimaan paremmin kehitystään vastaavalla tavalla.

Kehittämistyön tuloksia tarkasteltaessa kävi ilmi, ettei toimintaan osallistunut ikäihminen kokenut opettaneensa tai oppineensa mitään kumppanuustoiminnan aikana. Tätä saattaa osin selittää eri sukupolvien käsitys oppimisesta. Toimintaan osallistunut ikäihminen kuuluu Roosin (1987, 54) mukaan jälleenrakennuksen sukupolveen, jolle oli ominaista työntekeä. Saarenheimo (2014, 116–117) kuvaa jo kymmenenkin vuoden ikäeron merkitsevän erilaiseen kulttuuriseen maailmaan syntymistä. Tähän kehittämistyöhön osallistuneen ikäihmisen ja lasten välinen ikäero oli huimat 80 vuotta, joten käsitys oppimisesta voi eri ikäpolvien edustajilla olla hyvinkin erilainen. Toiminnan aikana ikäihminen toi esille työnteon ja konkreettisen merkitystä omassa lapsuudessaan, jossa leikki ei ollut tämän päivän lasten tapaan lainkaan mukana arjessa. Maijala (2011, 89) on myös todennut, ettei isovanhemmat välttämättä aina huomaa oppimista, sillä sitä voi tapahtua ns. piilossa. Tämän kehittämistyön havainnot sekä kasvattajien teemahaastattelun tulokset kuitenkin osoittivat toiminnan tarjonnan osallistujille moniakin oppimisenpaikkoja. Kasvattajien toimesta oppimistilanteiksi nimettiin nuotion sytyttäminen, makkaranpaisto nuotiolla sekä maatilan kevättöihin liittynyt keskustelu ja kuvasarja. Havainnoissa näkyi kaikki edellä mainitut teemat, joiden lisäksi toiminnan aikana käytiin paljon keskustelua entisaikojen tavoista ja asioista, joita lapset saivat ikäihmiseltä kuulla. Oppimista tapahtui havaintojen perusteella kuudella eri tavalla: kysymysten ja keskustelun kautta, tarinoiden avulla, leikin avulla, materiaalin avulla, sekä itse tekemällä ja toimintaa seuraamalla. Ikäihmiselle tarjoutui oppimisenpaikkoja muun muassa lasten kertomien asioiden sekä yleisen keskustelun kautta, joka kohdistui muun muassa nykypäivän varhaiskasvatukseen ja lasten kiinnostusten kohteisiin. Lisäksi ikäihminen sai nähdä ja kokea erilaisia lauluja ja leikkejä sekä tukiviittomia, jotka ovat osa tämän päivän varhaiskasvatusta. Kehittämistyön tulosten perusteella voidaan todeta, että vastavuoroista oppimista sukupolvien välillä tukee mahdollisuus konkreettiseen toimintaan, käsillä tekemiseen ja ns. aidoissa oppimisympäristöissä tapahtuvaan oppimiseen esimerkiksi maatilalla.

Ikäihmisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn tukeminen kuului myös tämän kehittämistyön tavoitteisiin. Aiemmissa tutkimuksissa sukupolvien välisen yhteistyön on todettu tarjonnan ikääntyneille uutta sisältöä elämään, jonka myötä he ovat tunteneet iloa ja merkityksellisyyttä (Danielsbacka ym. 2020, 145). Toiminnan tuominen lähelle ikääntyneitä ja heidän esteetön mahdollisuus osallistumiselle ovat tutkimusten mukaan tukeneet ikäänty-

neiden osallistumista ja tätä kautta edistäneet ikääntyneiden toimintakykyä (Kangassalo & Teeri 2017, 288). Vapaaehtoistoimintaa on kuvattu yhtenä tapana tukea ikääntyneiden aktiivisuutta, hyvinvointia ja toimintakykyä. Vapaaehtoistoimintaan osallistumisen on havaittu vaikuttavan positiivisesti ikäihmisten osallisuuden kokemukseen sekä terveyteen ja hyvinvointiin. Vapaaehtoistoiminnan on lisäksi todettu tarjoavan ikääntyneille mielekkäitä rooleja sekä merkityksellistä sisältöä elämään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 27.) Vapaaehtoistoimintaa järjestettäessä tulee kuitenkin huomioida sekä toiminnan vapaaehtoisuus että sen sisältö. Toiminnan tulee olla sellaista, että se tuottaa ikääntyneelle mielihyvää ja iloa, jolloin osallistuminen yhteiseen toimintaan luo parhaimmillaan ikääntyneelle sosiaalista kuulumisen tunnetta edistäen näin ikääntyneen toimintakykyä. (Kurki 2007, 124, 132–134.)

Tähän kehittämistyöhön osallistuminen oli ikäihmiselle vapaaehtoista toimintaa. Toimintaan osallistunut ikäihminen koki kumppanuustoiminnan mieltä piristävänä toimintana sekä liikkumisen ja yhteisen toiminnan tukeneen hänen terveyttään ja hyvinvointiaan. Ikäihminen koki erityisen mielekkäänä sen, että hänet hyväksyttiin mukaan porukkaan. Merkityksellisenä ikäihmisen mieleen jäi syvemmän suhteen muodostuminen yhteen päiväkodin lapsista. Tästä kehittämistyöstä saatujen tulosten sekä aiempien tutkimusten valossa sukupolvien välisellä, vapaaehtoisella toiminnalla voidaan siis ajatella olevan positiivisia vaikutuksia ikäihmisen hyvinvointiin ja toimintakykyyn. Sukupolvien välisen yhteistyön merkitystä ikäihmisten hyvinvoinnille puoltaa myös Ukkonen-Mikkola väitöskirjassaan (2011,157), jossa todetaan sukupolvien välisen yhteisen toiminnan tarjoavan ikääntyneille myönteisiä kokemuksia mielialaan, elämänlaatuun sekä hyvinvointiin liittyen. Tämän kehittämistyön tulosten yleistämisen osalta on kuitenkin syytä huomioida otannan pieni koko, joka on otettu huomioon myös tämän kehittämistyön luotettavuustarkastelussa.

Aiemmissä tutkimuksissa varhaiskasvatus on nähty instanssina, jolla on hyvät edellytykset järjestää kohtaamispaikkoja eri sukupolvien välille (Saarenheimo ym. 2014, 114; Sosiaali- ja terveysministeriö 2020, 40). Tämän kehittämistyön tulosten tarkastelun perusteella voidaan todeta samoin: varhaiskasvatuksessa voidaan toteuttaa sukupolvien välistä yhteistä toimintaa sekä mahdollistaa ja tukea sukupolvien välistä vuorovaikutusta ja vastavuoroista oppimista, toimijoiden osallisuutta sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä.

10.2 Eettisyys ja luotettavuuden arviointi

Tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta voidaan pitää onnistuneen tutkimuksen perustana. Tutkimuksen luotettavuus voi osoittautua heikoksi, jos tutkimuksessa ei ole huomioitu luotettavuuden ja eettisyyden periaatteita tai tutkija ei pysty näyttämään toteen tutkimuksen johtopäätöksiä (Kananen 2014, 145). Tutkimusetiikka ja luotettavuusperiaatteet kul-

kevat mukana läpi tutkimuksen eri vaiheiden aina ideoinnista tiedottamiseen (Vilkkä 2015, 41). Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä tuleekin tarkastella jo opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa. Työn suunnittelussa ja menetelmävalinnoissa on huomioitava, ettei luotettava työ perustu mielipiteisiin vaan perusteltuun tietoon, jolloin aineistonhankintaan ja dokumentointiin tulee kiinnittää huomiota. (Kananen 2014, 62–63.)

Eettisyys

Tutkimusetiikalla tarkoitetaan yleisellä tasolla sovittuja pelisääntöjä suhteessa tutkimuskohteeseen tai sen toimeksiantajaan. Tutkimusta tehdessä tulee kiinnittää huomiota tutkimuseettisiin valintoihin eli hyvien käytäntöjen noudattamiseen, joiden tulee kulkea mukana koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijan tulee toimia hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaisesti, noudattaen työssään eettisesti kestäviä tutkimus- ja tiedonhankintamenetelmiä. Tutkijan on siis kiinnitettävä huomiota käyttämiensä tietolähteiden asianmukaisuuteen sekä oman tutkimuksensa analysointiin. (Vilkkä 2015, 41–42.)

Tässä kehittämistyössä valittiin työn tarkoituksen kannalta oleelliset tiedonkeruumenetelmät ja menetelmävalintoja pyrittiin perustelemaan suhteessa tutkimustietoon sekä työn tarkoitukseen ja kehittämistehtäviin. Lähteitä pyrittiin hyödyntämään runsaasti, ottaen mukaan myös kansainvälistä tutkimustietoa. Työssä pyrittiin käyttämään lisäksi mahdollisimman tuoreita lähteitä mutta prosessin edetessä huomattiin, että sukupolvien välisestä yhteistyöstä ja vuorovaikutuksesta oli hankalaa löytää tuoretta tutkimustietoa. Myös Suutama (1986, 9), Ukkonen-Mikkola (2011, 37) ja Rosenqvist (2019, 1, 8, 68) ovat todenneet sukupolvien välisestä yhteistyöstä ja sen sisältämästä vuorovaikutuksesta löytyvän Suomessa vielä vähän tutkimustietoa. Kehittämistyön teoreettiseen viitekehykseen haluttiin kuitenkin ottaa mukaan myös iäkkäämpää aineistoa todentamaan lähteiden löytämisen haasteellisuutta. Lähteiden löytämisen haasteellisuuden noustessa esiin toistuvasti eri vuosien aikana, antaa se kuvan vanhankin tiedon oikeellisuudesta ja ennen kaikkea ilmiön tärkeydestä ja ajankohtaisuudesta. Tutkimuksellisuuteen liittyvät lähteet olivat osittain myös vanhempia mutta nämä lähteet olivat kuitenkin alan tunnettujen tekijöiden teoksia, joten niitä pidettiin iästään huolimatta relevantteina. Teoriaosuutta ja hankkeeseen liittyviä valintoja pyrittiin lisäksi vahvistamaan etsimällä eri lähteistä samoja argumentteja sekä vertaamalla niitä toisiinsa.

Tutkimuksen eettisyyttä ohjaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat kansalliset ohjeet, jotka on laadittu tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden suojaksi. Nämä ohjeet sisältävät ihmistä koskevan tutkimuksen eettiset periaatteet, johon ovat sitoutuneet lähes kaikki kyseisellä tieteenalalla toimivat oppilaitokset. Lisäksi yleiset eettiset periaatteet koskevat Suomessa kaikkia tieteenaloja, velvoittaen tutkijaa kunnioittamaan tutkittavien ih-

misarvoa sekä itsemääräämisoikeutta. Tutkijan tulee sitoutua toteuttamaan tutkimuksensa niin, ettei se aiheuta haittaa tai vahinkoa tutkittaville. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 4, 7.) Tutkimuksissa osallistujien henkilötietoja on muun muassa käsiteltävä lainmukaisesti sekä läpinäkyvästi ja tietojenkeruun tulee rajoittua vastaamaan tarkoitustaan (Tampereen yliopisto; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 11).

Tässä kehittämistyössä ei kerätty erillistä ilmoittautumista, joka muodostaisi rekisterin. Kehittämistyössä ei myöskään tarvittu yksityiskohtaista tietoa osallistujista eikä henkilötietoja lapsiryhmän jäsenistä tai ikäihmisistä. Työhön liittyvää havainnointia toteutettiin nimettömänä, niin ettei muistiinpanoista pysty erottamaan yksittäistä henkilöä. Havainnointi oli lisäksi osallistujien tiedossa. Osallistujien joukossa oli kuitenkin vain yksi ikäihminen, jolloin olemassa oli riski hänen henkilöllisyyden paljastumiselle. Sama riski liittyi toteutettuun teemahaastatteluun: vaikka haastattelu tuotettiin nimettömänä, ei tunnistaminen ollut täysin mahdotonta. Toimintaan osallistuneelle ikäihmiselle kerrottiin näistä riskeistä ennakoon. Aineiston keruu ei kuitenkaan ollut luonteeltaan arkaan aiheeseen liittyvää, joten haastateltavalle ei katsottu koituvan tästä vahinkoa. Riski pyrittiin kuitenkin minimoimaan hävittämällä saatu havainnointi- ja haastatteluaineisto välittömästi opinnäytetyön valmistuksen jälkeen.

Kehittämistyön aikana aineiston keruu tapahtui avoimesti ja läpinäkyvästi, eikä esimerkiksi piilohavainnointia suoritettu. Aineistonhankintamenetelmät valittiin vastaamaan työn tarkoitusta ja kehittämistehtäviä, eikä ylimääräistä tai työn kannalta epäolennaista tietoa tarkoituksenmukaisesti kerätty. Näillä toimilla pyrittiin varmistamaan, ettei kehittämistyöhön osallistuminen aiheuta osallistujille haittaa sekä kunnioittamaan näin osallistujien yksityisyydensuojaa. Tutkimuksella tulee Puusan ja Juutin (2020, 175) mukaan pyrkiä saamaan aikaan hyviä asioita osallistujille. Pyrkimys saada aikaan hyvää tutkittaville näyttäytyi tämän kehittämistyön tavoitteissa, jotka osaltaan ohjasivat työn kulkua. Kehittämistyön tavoitteena oli pyrkiä madaltamaan kynnystä sukupolvien väliselle yhteistyölle ja tukea sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista, toimijoiden osallisuutta sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Lisäksi tavoitteena oli lisätä yhteisöllisyyttä Paalokan alueella.

Tutkimuksen kohdistuessa ihmisiin pidetään peruslähtökohtana tutkittavien luottamusta tutkijoihin. Luottamuksen pohjalla vaikuttaa tutkittavien ihmisarvon sekä oikeuksien kunnioittaminen. Eettisyyden näkökulmasta tutkimuksen keskeisin periaate on tutkittavien suostumus eli vapaaehtoinen osallistuminen tutkimukseen. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8–9.) Ojasalo ym. (2014, 48) painottavat myös tutkittavien tietoisuuden tärkeyttä tutkimuksen eettisyyden taustalla: tutkittavien on tiedettävä mihin tutkimuksella tai kehit-

tämisellä pyritään, mitkä ovat toiminnan tavoitteet ja mikä on tutkittavien rooli tutkimuksessa tai kehittämishankkeessa. Tämän lisäksi tutkittavilla on oikeus kieltäytyä tutkimuksesta, peruuttaa osallistumisensa tai keskeyttää osallistuminen tutkimuksen aikana ilman pelkoa mahdollisista seuraamuksista. Tutkittavilla tulee olla riittävästi aikaa pohtia osallistumistaan ja heille tulee antaa mahdollisuus esittää tutkimusta koskevia kysymyksiä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8–9.)

Tämän kehittämistyön ensimmäinen eettisesti tärkeä asia oli tarvittavien lupien hakeminen. Jyväskylän kaupunki määrittää, että kaikkiin kaupungin organisaatioissa tehtäviin tutkimuksiin, opinnäytetöihin ja selvityksiin tarvitaan **tutkimuslupa**. Jyväskylän kaupungin ohjeiden mukaan tutkimuslupaa hakee tutkimuksen suorittaja. Lisäksi tutkimuksen kohteena olevan yksikön kanssa tulee sopia tutkimuksen tekemisestä sekä sen tarkoituksesta ja tavoitteista. (Jyväskylän kaupunki d.) Opinnäytetyösuunnitelman jälkeen haettiin tutkimuslupaa Jyväskylän kaupungilta, joka myönnettiin kehittämistyölle helmikuussa. Tutkimuslupa ja valmis opinnäytetyösuunnitelma lähetettiin yhteistyökumppanina toimineelle Savulahden päiväkodille luettavaksi. Yhteistyökumppanin kanssa tehdyn tiiviin yhteistyön ja avoimuuden katsotaan lisänneen luottamusta toimijoiden välillä. Kun tutkimuslupa oli saatu, tiedotettiin kehittämistyössä mukana olleita ikäihmisiä työn tarkoituksesta ja tavoitteista. Ikäihmisille kerrottiin toimintaan liittyvästä havainnoinnista sekä haastattelusta ja niiden käyttötarkoituksesta. Ikäihmisille painotettiin osallistumisen olevan vapaaehtoista ja kerrottiin mahdollisuudesta keskeyttää osallistuminen koska tahansa. Kehittämistyön avoimella ja rehellisellä kuvauksella haluttiin lisätä ikäihmisten ja opinnäytetyön tekijän välistä luottamusta. Havainnointia suoritettiin vain kumppanuustoiminnan aikana, eikä esimerkiksi Virtapiiri -vierailun aikana, jolloin mukana oli tämän kehittämistyön osallistujien lisäksi myös muita ikäihmisiä, joille havainnoinnista ei oltu kerrottu. Tämä katsotaan myös lisänneen kehittämistyöhön osallistuneiden toimijoiden välistä luottamusta.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019, 9) on määritellyt myös alaikäisiä koskevat eettiset periaatteet, joiden mukaan lapselle annetaan tietoa tutkimuksesta ymmärrettävällä tavalla, ikä- ja kehitystaso huomioiden. Eettiset periaatteet korostavat osallistumisluvan tärkeyttä, kun tutkimuksen kohderyhmässä on mukana alle 15-vuotiaita lapsia. Alle 15-vuotiaiden lasten osallistumiselle pitää saada lapsen huoltajan suostumus.

Tämän kehittämistyön kohderyhmässä olevien lasten vanhempia tiedotettiin ennakkoon kehittämistyöstä (liite 2) sekä sen tarkoituksesta ja siihen liittyvästä lasten osallisuudesta työn suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Tiedotteessa oli erillinen kohta suostumuksen antamiseen tai vaihtoehtoisesti huoltaja sai valita, että lapselle järjestetään kehittämistyön toteutuksen ajaksi muuta toimintaa. Tiedotteesta oli epähuomiossa unohtunut

kohta allekirjoitukselle, joka herätti ehkä epäluottamusta lasten vanhempien keskuudessa mutta vanhempien huomiosta ja kasvattajien toimesta allekirjoitus kuitenkin saatiin jokaisen lapsen huoltajalta. Jokainen lapsiryhmän lapsi sai luvan osallistua mukaan kehittämistyöhön. Suostumuksen kerääminen lasten huoltajilta tapahtui päiväkodin toimesta, jolloin opinnäytetyön tekijälle ei syntynyt velvoitteita rekisterin pitämiseen liittyen. Lapsiryhmän kasvattajat olivat tiedottaneet myös lapsia alkavasta kehittämistyöstä ja osallistaneet lapset yhteisen toiminnan ideointiin. Kehittämistyön päätyttyä päiväkodin kasvattajien lisäksi myös huoltajille tarjottiin mahdollisuus tutustua kehittämistyöraporttiin.

Luotettavuuden arviointi

Tutkimuksellisen kehittämisprosessin viimeisenä vaiheena voidaan Ojasalon ym. (2014, 47) mukaan pitää arviointia. Arviointi ei ole kuitenkaan muusta kehittämisprosessista irrallaan oleva vaihe, vaan se kulkee kehittämistyön suunnannäyttäjänä läpi kehittämisprosessin huipentuen loppuarviointiin, jolla osoitetaan kehittämistyön onnistuminen. Arvioinnissa tehdään näkyväksi kehittämistyön tehtävän ja tavoitteiden saavuttaminen ja niihin vaikuttaneet tekijät. Laadullisissa tutkimuksissa luotettavuuden arvioinnin katsotaan jäävän tutkijan oman arvioinnin ja näytön varaan. (Kananen 2014, 145.) Vilka (2015, 196) toteaaakin, että laadullisen tutkimuksen luotettavuuden yksi tärkein tekijä on tutkija itse sekä tutkijan rehellisyys tekemiensä valintojen ja ratkaisujen suhteen.

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että sitä voidaan tarkastella useista eri näkökulmista käsin. Tuomen ja Sarajärven (2018, 163–164) mukaan luotettavuuden arvioinnissa korostuvat erityisesti tutkimuksen kohteen ja tarkoituksen huolellinen kuvaaminen, tutkijan oma sitoutuneisuus, tapa, jolla aineistoa on kerätty, tutkimuksesta saadun aineiston luotettavuus, tutkimuksen eri vaiheiden raportointi ja saadut tulokset sekä koko prosessin eettisyys. Tutkimuksen tai kehittämistyön luotettavuus ei synny myöskään ilman työn huolellista suunnittelua, dokumentointia sekä panostamista laadunvalvontaan. Tutkijan on tärkeä jo alussa pohtia menetelmien soveltuvuutta suhteessa tutkimuksensa tarkoitukseen ja tavoitteeseen. (Kananen 2014, 153.) Tutkija voi lisätä tutkimuksen luotettavuutta kuvaamalla ja perustelemalla tutkimuksen eri vaiheet ja valitut menetelmät sekä työnsä tulokset (Hirsijärvi ym. 2009, 232). Tutkija voi myös lisätä tutkimuksen luotettavuutta koaamalla yhteen eri vaiheissa kerättyä aineistoa sekä olemassa olevaa tutkimustietoa, joka voidaan tarvittaessa myöhemmin todentaa oikeaksi (Kananen 2014, 153).

Tämä opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisena kehittämistyönä, jonka lähestymistapana oli toimintatutkimus. Kehittämistyö alkoi kehittämistoiminnalle tyypillisesti ongelman määrittelystä, jonka pohjalta toiminnalle laadittiin tavoitteet, tarkoitus sekä kehittämistehtävät (Puusa & Juuti 2011, 25). Kehittämistyö eteni toimintatutkimukselle tyypillisesti eri vaihei-

den kautta muodostaen yhden spiraalimallin mukaisen syklin (Toikko & Rantanen 2009, 66–67; Heikkinen 201). Toimintatutkimukselle tyypillinen syklinen eteneminen näkyi myös aineiston keruussa: jokainen aineiston keruun vaihe alkoi tavoitteiden asettamisella ja eteni suunnittelun kautta toteutukseen ja reflektioon. Toimintaa reflektoidtiin jokaisen aineistonkeruuvaiheen jälkeen ja tämän pohjalta aineistonhankintaa tarkennettiin ja syvennettiin vastaamaan kehittämistyön tarkoitukseen sekä kehittämistehtäviin. Juutin ja Puusan (2020, 274) mukaan juuri reflektoinnin tuloksena syntynyt toiminnan kehittäminen on toimintatutkimuksen yksi keskeisin piirre. Toimintatutkimuksen syklinen malli toteutui myös kumppanuustoiminnassa, jossa jokainen tapaamiskerta suunniteltiin, toimintaa havainnoidtiin ja reflektoidtiin. Toimintaa ja suunnitelmia muutettiin tarpeen vaatiessa seuraavalle tapaamiskerralle reflektoinnin ja saadun palautteen perusteella. Luotettavuuden varmistamiseksi kehittämistyön eri vaiheet kuvattiin tarkasti kehittämistyöraportissa ja eri aineistonkeruuvaiheet suunniteltiin huolellisesti tarkentaen aineiston keruuta kehittämistyön aikana. Kehittämistyön luotettavuutta pyrittiin vahvistamaan noudattamalla Kanasen (2014, 153) kuvaamaa aineiston huolellista dokumentointia koko kehittämisprosessin ajan. Kehittämistyön huolellinen dokumentointi toteutui muun muassa pitämällä havainnointipäiväkirjaa ja nauhoittamalla teemahaastattelut, joiden myötä näihin aineistoihin voitiin prosessin aikana palata.

Kehittämistyön aikana kehittämistä tapahtui sosiaalisessa kontekstissa, yhdessä kehittämistyöhön osallistuneiden toimijoiden sekä opinnäytetyöntekijän kanssa, joiden katsotaan olevan toimintatutkimukselle tyypillisiä piirteitä (Puusa ja Juuti 2020, 52). Toimintatutkimuksella pyritään Heikkisen (2018, 226) mukaan osallistamaan yhteisön jäsenet mukaan toiminnan kehittämiseen, joka näyttäytyi tässä kehittämistyössä aineiston keruuseen liittyvinä osallistavina menetelmävalintoina. Osallistavien menetelmävalintojen katsotaan kuuluvan olennaisesti toimintatutkimuksen luonteeseen (Ojasalo ym. 2014, 40, 61). Kehittämistyöhön liittyviä menetelmävalintoja pohdittiin huolellisesti suhteuttaen ne työn tarkoitukseen ja tavoitteeseen sekä kohderyhmään. Menetelmävalinnat perusteltiin myös teoreettisesta näkökulmasta käsin. Teemahaastattelun katsottiin sen osallistavan luonteen lisäksi sopivan tähän kehittämistyöhön, sillä sen kuvataan sopivan erityisesti tilanteisiin, joissa haastateltavalla on ennestään hyvin tietoa tutkittavasta aiheesta (Puusa 2020, 112). Havainnointi valittiin toiseksi aineistonkeruumenetelmäksi, sillä sen kuvataan soveltuvan hyvin kehittämistehtäviin, joiden tarkoituksena on selvittää osallistujien välistä vuorovaikutusta (Ojasalo ym. 2014, 114–116). Menetelmävalintoja muutettiin prosessin aikana myös tarpeen vaatiessa. Alun perin suunnitteilla olleet aivoriihi ja kyselylomake vaihdettiin toimijoiden vähyyden vuoksi ryhmäkeskusteluun sekä teemahaastatteluun.

Kehittämistyössä luotettavuuden on kuvattu korostuvan erilaisena prosessin eri vaiheissa. Aineiston keruun luotettavuustekijöiksi Kananen (2014, 151–153) mainitsee **vahvistettavuuden**, jolla tarkoitetaan tutkittavan mahdollisuutta lukea saatu aineisto ja vahvistaa tutkijan tulkinnat ja tutkimustulokset oikeiksi. Tätä voidaan käyttää erityisesti teemahaastattelussa, jossa tutkija tyypillisesti tekee tilanteesta omia tulkintoja. Nämä tulkinnat tulisi olla haastateltavan hyväksymiä. Haastattelu tapahtuu kahden tai useamman ihmisen vuorovaikutustilanteessa, jossa väärinymmärrykset ovat mahdollisia. Tällöin luotettavuutta lisää varmistus siitä, että tutkija ja tutkittava ovat ymmärtäneet asiat samalla tavalla. (Aaltio & Puusa 2020, 183–184.)

Tässä kehittämistyössä teemahaastattelun osalta luotettavuutta pyrittiin lisäämään sillä, että haastattelun aikana tarkennettiin haastateltavilta saatuja vastauksia ja tehtiin niistä lyhyitä yhteenvetoja ennen, kuin siirryttiin seuraavaan teemaan. Tällä pyrittiin varmistumaan siitä, että molemmat osapuolet ovat ymmärtäneet asian samalla tavalla. Haastattelua ei annettu enää erikseen haastateltavien vahvistettavaksi, sillä haastattelutilanteessa koettiin, että kysymykset ja vastaukset oli ymmärretty samalla tavalla. Kehittämistyöraportti annettiin toimintaan osallistuneen varhaiskasvatusyksikön henkilökunnan luettavaksi ennen raportin julkaisua.

Aineiston keruun luotettavuuteen liittyy myös tapa, jolla tutkimukseen liittyvää teoreettista viitekehystä lähdetään rakentamaan. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä yhdistämällä useita tutkimusmenetelmiä saman tutkimuksen sisällä, jolloin puhutaan **triangulaatiosta**. (Hirsijärvi & Hurme 2011, 38.) Ojasalo ym. (2014, 61) kuvaavat useiden menetelmien käyttämisen rinnakkain mahdollistavan kehittämistyöstä saatujen tulosten laajemmän näkökulman. Usean eri aineistonkeruumenetelmän yhdistämistä kutsutaan **menetelmätriangulaatioksi**. **Aineistotriangulaatio** tarkoittaa puolestaan useasta eri lähteestä kerättyä tietoa, johon voidaan peilata omia kokemuksia ja tehtyjä havaintoja tutkittavasta ilmiöstä pohtien tukevatko tiedot toisiaan. (Kananen 2012, 178–180; Aalto & Puusa 2020, 185.)

Tässä kehittämistyössä aineiston luotettavuutta pyrittiin vahvistamaan keräämällä aineistoa usean aineistonkeruumenetelmän avulla. Jokaisella aineistonkeruuvaiheella oli oma tehtävänsä suhteessa kehittämistyön tarkoitukseen ja tavoitteeseen. Kehittämistyön viitekehystä rakennettiin myös eri lähteistä, jolla pyrittiin vahvistamaan prosessin taustalla vaikuttavan teoreettisen tiedon luotettavuutta. Lisäksi kehittämistyöraportissa pyrittiin noudattamaan LAB-ammattikorkeakoulun opinnäytetyöohjetta (LAB-ammattikorkeakoulu 2022, 22) sekä merkitsemään lähdeviitteet oikeaoppisesti, joka mahdollistaa eri lähteisiin palaamisen ja tiedon oikeellisuuden tarkistamisen.

Tutkimuksen luotettavuutta pohtiessa tulee huomioida myös tutkijan rooli ja vaikutus tutkimustuloksiin. Tutkimuksissa objektiivisuuden on katsottu olevan jonkinlainen tieteen ihannetila. Kaikissa tutkimuksissa näkyy kuitenkin jossain määrin subjektiivisuus, sillä tutkimuksessa tehdyt valinnat ja ratkaisut ovat aina lähtöisin yksilön omista valinnoista ja näihin valintoihin vaikuttaa tutkijan aiempi elämäkokemus. (Heikkinen ym. 2006, 152–153; Puusa & Julkunen 2020, 189.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkija on usein tiiviissä vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa, osallistuen toimintatutkimuksen tavoin kehittämistyöhön, jolloin objektiivisuudelle muodostuu haasteita. Tällöin tutkimuksen luotettavuuden kannalta pidetään välttämättömänä tutkijan kykyä reflektoida omaa vaikuttavuuttaan tutkimuksen kulkuun ja tutkimustuloksiin. Täydellisen objektiivisuuden kuvataan olevan hyvin vaikeaa, ellei jopa mahdotonta silloin, kun tutkimus suuntautuu sosiaalisiin konteksteihin, tapahtuen tiiviissä vuorovaikutuksessa tutkittavien kanssa. Tutkimuksen objektiivisuuteen voidaan kuitenkin kiinnittää erityistä huomiota, tiedostamalla ja nimeämällä tutkijan läsnäolon ja toiminnan vaikutuksia tutkimuksen lopputuloksiin. (Aaltio & Puusa 2020, 177–178.)

Tässä kehittämistyössä eri aineistonkeruumuodoista erityisesti havainnoinnin kohdalla kiinnitettiin huomiota Aaltion ja Puusan (2020, 177–178) kuvaamiin objektiivisiin haasteisiin. Havainnointia tapahtui toiminnan aikana, johon myös opinnäytetyön tekijä oli aktiivisesti osallisena. Lisäksi opinnäytetyön tekijän oma ammatti ja työkokemus varhaiskasvatuksesta voidaan katsoa objektiivisuutta ja sen myötä luotettavuutta heikentäväksi tekijöiksi. Eteen tuli tilanteita, joissa opinnäytetyöntekijä joutui miettimään oman osallistumisen tasoa, ettei ohjaa kohderyhmän vuorovaikutusta liikaa haluttuun suuntaan ja näin vaikuta omalla toiminnallaan kehittämistyön tuloksiin. Toiminnan aikana pyrittiin kuitenkin olemaan johdattelematta tilanteiden kulkua. Tässä tavoitteessa onnistumista kuvaa havainnointiaineiston yhdenmukaiset ja loogisesti etenevät tulokset kaikilta havainnointikerroilta. Paalumäki ja Vähämäki (2020, 133) kuvaavat myös havainnoinnin yhdeksi ensisijaiseksi luotettavuutta vahvistavaksi tekijäksi havainnointisuunnitelman laatimisen. Tässä kehittämistyössä laadittiin ennalta havainnoinnin aikataulu sekä teemat, joita havainnoitiin. Havainnointi oli osallistuvaa mutta strukturoitua, jolloin fokus voitiin keskittää ennalta valittuihin tilanteisiin ja näin pyrittiin lisäämään havainnoinnin luotettavuutta

Toikko ja Rantanen (2009, 124) antavat arvoa myös **toimijoiden sitoutumisella** yhtenä luotettavuustekijänä. Olennaista on tiedostaa kehittämistyön vaiheista ne, joissa toimijat eivät ole sitoutuneet ja osallistuneet aktiivisesti toiminnan kehittämiseen. Nämä vaiheet muodostavat tuloksiin liittyvän virhemahdollisuuden riskin. Tähän kehittämistyöhön osallistuneet olivat alusta saakka aktiivisesti mukana lukuun ottamatta yhtä ikäihmistä, joka jättyi toiminnasta pois kesken kaiken. Häntä ei myöskään otettu mukaan teemahaastattelun. Tällä valinnalla pyrittiin vahvistamaan haastattelusta saadun aineiston luotettavuutta.

Loppujen lopuksi toimintaan osallistui mukaan vain yksi ikäihminen. Tuomen ja Sarajärven (2018, 98) mukaan aineiston kokoa ei tule kuitenkaan pitää merkittävimpana kriteerinä arvioitaessa opinnäytetyötä. Aineiston koko on kuitenkin syytä huomioida osana luotettavuustarkastelua. Laadullisissa tutkimuksissa pyritään muun muassa ymmärtämään tiettyä toimintaa, eikä tekemään tilastollisia yleistyksiä, jolloin aineiston kokoa voidaan pitää tois-sijaisena. Tiedonantajien määrää tärkeämpää on valita huolellisesti ne tiedonantajat, joilla on kokemusta tutkittavasta asiasta.

Tämä kehittämistyö oli monivaiheinen prosessi, joka piti sisällään toiminnan suunnittelua, aineiston keruuta osallistavan työpajan, havainnoinnin sekä teemahaastattelun avulla, teoreettiseen pohjatietoon tutustumista ja teoreettisen viitekehyksen rajaamista sekä tulosten analysointia, jonka pohjalta tuloksia voitiin tarkastella niin työn onnistumisen, kuin työn hyödynnettävyyden sekä jatkokehitysideoiden kannalta. Kehittämistyö noudatti sille laadittua aikataulua. Teoreettisen viitekehyksen rajaamisen suhteen oli välillä haasteita. Teoreettinen viitekehys tarkentui kuitenkin saatujen tulosten perusteella informatiiviseksi kokonaisuudeksi.

Tämän kehittämistyön tarkoituksena oli luoda toimintamalli lasten ja ikäihmisten välisen yhteistyön tueksi. Toimintamallin tavoitteena oli tukea sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista sekä toimijoiden osallisuutta sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Kehittämistyöstä saatujen tulosten avulla voitiin vastata kehittämistyön tarkoitukseen luoda toimintamalli sukupolvien välisen yhteistyön tueksi. Kumppanuustoimin-nan kulmakivet -toimintamalli kuvaa keinoja, joilla voidaan tukea sukupolvien välistä vuorovaikutusta, vastavuoroista oppimista, osallisuutta sekä ikäihmisen hyvinvointia ja toimintakykyä. Kehittämistyön yhtenä kehittämistehtävänä oli osallistaa yhteistyökumppanipäiväkodin kasvattajat, lapset ja Palokan alueen ikäihmiset yhteisen toiminnan suunnitteluun osallistavan työpajan avulla, jonka voidaan katsoa tulosten perusteella toteutuneen. Kehittämistyön voidaan siis katsoa vastaavan tarkoitustaan. Tavoitteena ollut yhteisöllisyyden lisäämistä sekä lasten ja ikäihmisten yhteistyöhön liittyvää kynnyksen madaltumista ei voida tämän kehittämistyön tulosten valossa arvioida.

10.3 Hyödynnettävyys ja jatkokehittämisideat

Kehittämistyön arvioinnissa korostetaan tulosten käyttökelpoisuutta ja siirrettävyyttä. Käytökelpoisuuden kannalta keskeistä on se, miten hyvin saatua aineistoa pystytään hyödyntämään. Siirrettävyyttä voidaan pitää kehittämistoiminnan ratkaisevana kohtana mutta myös haasteena sen kontekstisidonnaisuus huomioon ottaen: toisessa paikassa kehitettyä toimintaa voi olla hankalaa siirtää sellaisenaan muualle. Siirrettävyyden näkökulmasta tärkeänä voidaan pitää erityisesti tutkimustulosten ja tutkimuksen eri vaiheiden tarkkaa

kuvausta, jolloin lukijat voivat arvioida saatujen tulosten käyttökelpoisuutta sekä siirrettävyyttä omiin konteksteihinsa. (Toikko & Rantanen 2009, 121–122.)

Tämän kehittämistyön avulla pyrittiin luomaan toimintamalli, joka tukee sukupolvien välistä yhteistyötä. Kehittämistyön luotettavuuden arvioinnissa huomioitiin se, että tulokset perustuvat kasvattajien lisäksi vain yhden ikäihmisen subjektiivisiin kokemuksiin, jolloin toiminta muualla voi tuottaa erilaisia tuloksia ja tulosten yleistämisessä on syytä käyttää harkintaa. Siirrettävyyden periaate toteutuu kuitenkin yleisellä tasolla ja kehitetty kumppanuustoiminnan kulmakivet – toimintamalli on siirrettävissä sekä saadut tulokset hyödynnettävissä Savulahden päiväkodin lisäksi myös muissa konteksteissa sekä laajemmin koko varhaiskasvatuksessa. Toimintamallia voidaan hyödyntää erityisesti pohjana mahdolliselle sukupolviyhteistyön jatkolle Savulahden päiväkodissa.

Kehittämistyöraportissa kuvattu kumppanuustoiminta tarjoaa raportin lukijalle ideoita lasten ja ikäihmisten väliseen toimintaan. Lopputuotoksena syntynyt kumppanuustoiminnan kulmakivet – toimintamalli puolestaan antaa tietoa siitä, millaisilla tekijöillä voidaan tukea lasten ja ikäihmisten välistä vuorovaikutusta ja vastavuoroista oppimista, toimijoiden osallisuutta sekä ikäihmisten hyvinvointia ja toimintakykyä. Aiheen ajankohtaisuus ja vähäisen tutkimustiedon löytyminen sukupolvien välisestä vuorovaikutuksesta toimivat perusteluina tämän kehittämistyön tulosten hyödyllisyydelle. Aiheen hyödyllisyyttä tukee myös aiempi tutkimustieto, jonka mukaan on tavallista, että varhaiskasvatuksessa olevat lapset tekevät vierailuja palvelu- tai hoivakoteihin mutta yhteistyötä olisi syytä kehittää vieläkin pidemmälle (Perko 2019, 74–75). On myös todettu, että Suomessa olisi hyvä kartoittaa laajemmin olemassa olevia ylisukupolvisia toimintamalleja ja toiminnan vaikutuksia, jotta sukupolvien välistä toimintaa voitaisiin kehittää ja järjestää aiempaa tavoitteellisemmin (Herlin (2018, 71). Vuorovaikutus lasten ja ikäihmisten välillä nähdään luonnollisena asiana, jota täytyisi tukea ja tarjota siihen mahdollisuuksia eri tavoin toteutettuna (Ukkonen-Mikkolan 2011, 170).

Jatkokehitysideana tämän kehittämistyön tuloksista nousi esiin ikäihmisen halu viettää varhaiskasvatuksessa olevien lasten kanssa jopa kokonaisia päiviä. Tätä toimintaa voisi verrata koulumummo- ja vaaritoimintaan, jonka on katsottu olevan erinomainen tapa lisätä sukupolvien välisiä kohtaamisia, tuoden näin ylisukupolviset kokemukset mahdollisimman monen lapsen elämään (Kinnunen 2014, 132; Herlin 2018, 71.) Varhaiskasvatuksessa olisi mahdollista toteuttaa päiväkotimummo- ja vaaritoimintaa, jonka taustalla voisi hyödyntää myös tämän kehittämistyön tuloksia. Tämän kehittämistyön tuloksia voitaisiin myös syventää tutkimalla seuraavaksi lasten kokemuksia sukupolvien välisestä yhteistyöstä varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä. Kumppanuustoimintaa olisi myös mahdollista

kokeilla useammissa päiväkodeissa, jolloin aihetta voitaisiin tutkia lisää suuremman aineiston avulla.

Toinen jatkokehitysidea liittyy tämän kehittämistyön aikana tehtyyn havaintoon ikäihmisten vähäisestä osallistujamäärästä. Ikäihmisten aktiivisesta etsimisestä huolimatta osallistujamäärä jäi odotettua vähäisemmäksi, vaikka kiinnostusta toimintaa kohtaan osoitettiin. Vaikuttiko vähäiseen osallistujamäärään vielä Covid-19- pandemiasta aiheutuneet tartuntapelot (Koskenlaakso 2022) vai nykyajan ikäihmisten aktiivinen elämäntapa, jolloin heillä ei ole yksinkertaisesti aikaa osallistua kaikkiin tarjottuihin vapaa-ajan harrastuksiin? (Pynnönen 2011, 14–16). Loppujen lopuksi syy vähäiselle osallistujamäärälle jäi vain arvailujen varaan. Sukupolvien välisen yhteistyön toteuttamisen kannalta olisikin siis hyödyllistä kartoittaa laajemmin ikäihmisten näkemyksiä ja toiveita lasten kanssa toteutettavaan yhteistyöhön liittyen. Selvittämällä ikäihmisten ajatuksia voitaisiin saada selville millaista toimintaa ikäihmiset kaipaavat ja kohdistaa näin toiminta vastaamaan paremmin tarvetta.

Kolmas jatkokehitysidea liittyy niin ikään sukupolviyhteistyöhön liittyvien toimintamallien kehittämiseen. Teemahaastattelun aikana kasvattajat pohtivat mahdollista jatkoa sukupolviyhteistyölle esimerkiksi hoiva- tai palvelukotien kanssa. Suomessa muutamat yksityiset varhaiskasvatusyksiköt on rakennettu hoivakotien yhteyteen ja yhteistyö on näin ollen arkipäiväistä (Pilke 2023; Norlandia yhdessä 2023). Sukupolvien välistä yhteistyötä voitaisiin kuitenkin vielä kehittää esimerkiksi nimeämällä varhaiskasvatusyksikölle oma yhteistyökumppanina toimiva hoivakoti, jonka kanssa sukupolvien välistä toimintaa voitaisiin syventää ja järjestää systemaattisemmin. On todettu, että Suomessa ikääntyneiden määrä on kasvussa elinajan pidentymisen seurauksena (Urtamo 2022b, 432) ja samalla lapsilla sekä ikäihmisillä on jaettavanaan aiempaa enemmän yhteisiä elinvuosia (Margolis & Wright 2017, 2094; Hämäläinen ym. 2021, 5). Tämän myötä aiheen ajankohtaisuus tulisi huomioida paremmin myös varhaiskasvatuksessa. Olisikin hyödyllistä liittää sukupolviyhteistyö osaksi varhaiskasvatussuunnitelmaa, jolloin lasten ja ikäihmisten välisestä yhteistyöstä tulisi myös varhaiskasvatuksen arkipäivää.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 177–188.
- Ahosola, P., Tuominen, K., Tiainen, K., Jylhä, M. & Jolanki, O. 2021. Mikä muuttui vai muuttuiko mikään? Yli 65-vuotiaiden arki korona-aikana. *Gerontologia* 35(4), 342–355. Viitattu 24.4.2023. Saatavissa DOI 10.23989/gerontologia.103376
- Bökberg, C. 2017. Care and services at home for persons with dementia. Structure, process and outcomes. Department of health sciences. Doctoral dissertation. Sweden: Lund university. Viitattu. 18.1.2023. Saatavissa DOI 10.13140/RG.2.2.22397.97764
- Cortellesi, G. & Kernan, M. 2016. Together old and young: how informal contact between young children and older people can lead to intergenerational solidarity. *Studia paedagogica*. vol 21. n. 2. Viitattu 9.9.2023. Saatavissa DOI 10.5817/SP2016-2-7
- Danielsbacka, M., Karisto, A. & Tanskanen, A. 2020. Isovanhemmat. Julkaisussa Danielsbacka, M., Hämäläinen, H. & Tanskanen, A. (toim.) Suomalainen auttaminen. Gaudeamus, 135–154. Viitattu 10.5.2023. Saatavissa <http://hdl.handle.net/10138/327483>
- Eerola-Pennanen, P., Vuorisalo, M. & Raittila, R. 2022. Johdatus varhaiskasvatukseen. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 21–36.
- Eläketurvakeskus 2020. Vanhuuseläke. Viitattu 9.12.2022. Saatavissa <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elaketurva/tyoelake-etuudet/vanhuuselake/>
- Eskola, J., Lätti, J. & Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, R. 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Jyväskylä: PS-Kustannus, 27–50.
- Finne-Soveri, H., Äijö, M., Tolonen, E., Rehula, P., Vähäkangas, P., Patronen, M., Autio, T., Haimi-Liikkanen, S. & Havulinna, S. 2020. Iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn mittaaminen palveluntarpeen selvittämisen yhteydessä. TOIMIA – suositus. Viitattu 9.12.2022. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020060540983>
- Forsman, A. & Nordmyr, J. 2020. Ikääntyminen 2020-luvulla: sosiaalinen osallisuus pohjana hyvälle ikääntymiselle. Agenda. Viitattu 20.1.2023. Saatavissa <https://www.agenda.fi/fi/Raportti/ikaantyminen-2020-luvulla-sosiaalinen-osallisuus-pohjana-hyvalle-ikaantymiselle/>

Fågel, S. 2010. Isovanhemmuutta sukupolvien ketjussa – kurkistus suurten ikäluokkien lapsuuteen. Teoksessa Fågel, S., Rotkirch, A. & Söderling, I. Farkkumummoja ja pehmo-vaareja - uusia ikkunoita isovanhemmuuteen. Helsinki: Väestöliitto, 52–67.

Gerritsen, D., Ribbe, M. & Steverink, N. 2014. Finding a useful conceptual basis for enhancing the quality of life of nursing home residents. *Quality of life research* (13/3). 611-624. Viitattu 19.1.2023. Saatavissa DOI 10.3389/fpsy.2020.577427

Heikkilä, A., Jokinen, P., Nurmela, T. 2018. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Heikkinen, H. 2007. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura, 16–38.

Heikkinen, H, Rovio, E., Kiilakoski, T. 2007. Toimintatutkimus prosessina. Teoksessa Heikkinen, H. Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. 2. painos. Helsinki: Kansanvalistusseura, 78–93.

Heikkinen, H. 2018. Toimintatutkimus: Kun käytäntö ja tutkimus kohtaavat. Teoksessa Valli, R: (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 215–230.

Heikkinen, J. 2021. Ihme ilmiöt. Ilmiölähtöinen oppiminen varhaiskasvatuksessa. Lasten keskus.

Herlin, E. 2018. Päiväkodissa vierailevan kylävaarin merkitys lapselle. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 24.4.2023. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201806132627>

Hiilamo, H. 2021. Koronakriisin sosiaalinen velka. Miten pandemia vaikuttaa laajalaiseen hyvinvointiin? Kalevi Sorsa – säätiö. Viitattu 2.1.2023. Saatavissa https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/KSS_Koronakriisin-sosiaalinen-velka_Web.pdf

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10. osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirsijärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus

- Humak 2023. Opinnäytetyöopas YAMK. Viitattu 18.6.2023. Saatavissa <https://humak.libguides.com/c.php?g=688355&p=4925415>
- Hytönen, J. 2017. Social engagement, mood, and mortality in old age. Studies in sport, physical education and health. Academic dissertation. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Viitattu 5.3.2023. Saatavissa <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54965/978-951-39-7129-8.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Häkkinen, A. 2013. Suomalaiset sukupolvet, elämäntavot ja historia – Sukupolvesta sukupolveen. Teoksessa Häkkinen, A., Puuronen, A., Salasuo, M. & Ojajärvi, A. Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Helsinki: Nuorisontutkimusverkosto, 21–56.
- Hämäläinen, H., Danielsbacka, M., Hägglund, A., Rotkirch, A. & Tanskanen, A. 2021. Sukupolvien suhteet. Ikääntyminen ja vuorovaikutuksen muutos suurten ikäluokkien ja aikuisten lasten elämäntavossa. Väestöliitto.
- Jaarsveld, G. 2020. The Effects of Covid-19 Among the Elderly Population: A Case for Closing the Digital Divide. *Frontiers in Psychiatry*. vol. 11. 1–6. Viitattu 9.12.2022. Saatavissa [DOI 10.3389/fpsy.2020.577427](https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.577427)
- Juhila, K. 2021. Teemoittelu. Teoksessa Vuori, J.(toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto. Viitattu 31.5.2023. Saatavissa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Toimintatutkimus. Sekä toimintaa että tutkimusta. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus Oy, 267–281.
- Jyväkorpi, S., Havas, A., Urtamo, A. & Karvinen, E. 2014. Ikäihmisten liikunta ja ravitsemus. Opas ohjaustyöhön. Ikäinstituutti.
- Jyväkorpi, S., Stranberg, T., Urtamo, A., Pitkälä, K., Suominen, M., Kokko, K. & Heimonen, S. 2020. Ikääntyneiden terveys, elämänlaatu, toimintakyky ja mielen hyvinvointi. Ikääntyvän yhteiskunnan käsikirja. *Gerontologia*. 34(4). 339–344. Viitattu 21.1.2023. Saatavissa <https://journal.fi/gerontologia/article/view/99624/57593>
- Jyväskylän kaupunki a. Savulahden päiväkotit. Viitattu 25.1.2023. Saatavissa <https://www.jyvaskyla.fi/varhaiskasvatus/varhaiskasvatus-jyvaskylassa/paivakodit/palokka-puuppola/savulahti>

Jyväskylän kaupunki b. Savulahden päiväkotikoulun toimintasuunnitelma 2021-2022.

Viitattu 25.1.2023. Jyväskylän kaupunki. Saatavissa

<https://www.jyvaskyla.fi/varhaiskasvatus/varhaiskasvatus->

[jyvaskylassa/paivakodit/palokka-puuppola/savulahden-paivakotikoulun](https://www.jyvaskyla.fi/varhaiskasvatus/varhaiskasvatus-jyvaskylassa/paivakodit/palokka-puuppola/savulahden-paivakotikoulun)

Jyväskylän kaupunki c. OSUVA – osallisuutta ikääntyneiden asuinympäristöissä – hanke.

Viitattu 17.2.2023. Saatavissa [https://www.jyvaskyla.fi/talous-ja-strategia/hankkeet/osuva-](https://www.jyvaskyla.fi/talous-ja-strategia/hankkeet/osuva-osallisuutta-ikaantyneiden-asuinymparistoissa-hanke)

[osallisuutta-ikaantyneiden-asuinymparistoissa-hanke](https://www.jyvaskyla.fi/talous-ja-strategia/hankkeet/osuva-osallisuutta-ikaantyneiden-asuinymparistoissa-hanke)

Jyväskylän kaupunki d. Opinnäytetyöt ja tutkimusluvut. Viitattu 17.2.2022. Saatavissa

<https://www.jyvaskyla.fi/jyvaskyla/opinnaytetyot-ja-tutkimusluvut>

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto oy.

Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen

kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen

opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä:

Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kangas, J., Lastikka, A-L. & Karlsson, L. 2021. Voimauttava varhaiskasvatus. Leikkinä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kangassalo, R & Teeri, S. 2017. Yksinäisyys kotona asuvien iäkkäiden elämässä.

Gerontologia. 31(4). 278–290. Viitattu 6.3.2023. Saatavissa

[DOI10.23989/gerontologia.63106](https://doi.org/10.23989/gerontologia.63106)

Kaukkila, E. & Rosenqvist, T. 2020. Arki, osallisuus ja ikääntyminen, tutkimusta

Satakunnassa – hanke. Power Point-esitys. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu

15.1.2023. Saatavissa [https://content-webapi.tuni.fi/proxy/public/2021-](https://content-webapi.tuni.fi/proxy/public/2021-01/TULOKSET_Arki%20ja%20osallisuus%20kysely.pdf)

[01/TULOKSET_Arki%20ja%20osallisuus%20kysely.pdf](https://content-webapi.tuni.fi/proxy/public/2021-01/TULOKSET_Arki%20ja%20osallisuus%20kysely.pdf)

Kestilä, LWec & Härmä, V. 2020. Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin,

palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu

4.12.2022. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-578-0>

Kinnunen, S. 2014. Isovanhemmuuden aika. Helsinki: Kirjapaja

- Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. 2022. Varhaiskasvatus valloittaa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 9–17.
- Koivula, M. & Laakso, M-L. 2022. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 111–131.
- Korhonen, M. 2006. Sukupolven merkitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rausku-Puttonen, H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 51–69.
- Koskenlaakso, L. 2022. Iäkkäillä on erityisen hyvät syyt rokottautua. Asiantuntija-artikkeli. Rokitustieto.fi. Viitattu 19.8.2023. Saatavilla <https://www.rokitustieto.fi/fi/uutiset/iakkailla-erityisen-hyvät-syyt-rokottautua>
- Koski, L. 2020. Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, 157–172.
- Kulmala, J. 2019. Aktiivinen arki on onnistuneita kohtaamisia ja mielekästä tekemistä. Teoksessa Kulmala, J. (toim.) Hyvä vanhuus. Menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 10–16.
- Kurki, L. 2007. Innostava vanhuus. Sosiokulttuurinen innostaminen vanhempien aikuisten parissa. Helsinki: Oy FINN LECTURA Ab.
- Lajunen, K., Andell, M. & Ylenius-Lehtonen, M. 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. 2. korjattu painos. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 7.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-467-0>
- Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 2012/980. Viitattu 3.12.2022. Saatavissa <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>
- Lintunen, J. 2019. Yhä useampi ikäihminen asuu kotona – yli puolet pientaloissa. Tieto & Trendit. Tilastokeskus. Viitattu 10.12.2022. Saatavissa <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/yha-useampi-ikaihminen-asuu-kotona-yli-puolet-pientaloissa/>
- Loikala, A-K. 2022. ”Ei todellakaan aina perhe asu samassa paikassa. Paitsi lasten kanssa täytyy jonkun asua.” 5–6-vuotaiden lasten käsityksiä perheestä ja

perheenjäsenyydestä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 13.5.2023. Saatavissa <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202203282074>

Maijala, E-L. 2011. Isovanhemmuus elämänvaiheena. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Viitattu 9.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201411111496>

Mansikka, J-E & Lundkvist, M. 2022. Children`s right to participation in early childhood education and care: an analysis in Finnish policy documents. *The International Journal of Children´s Rights*, 30(1). 232–257. Viitattu 10.12.2022. Saatavissa DOI10.1163/15718182-30010009

Margolis, R. & Wright, L. 2017. Healthy grandparenthood: how long is it, and how has it changed? *Demography*, 54. Viitattu 15.5.2023. Saatavissa DOI.10.1007/s13524-017-0620-0

Nikander, T. & Pietiläinen, M. 2021. Vähemmän lapsia, enemmän isovanhempia. *Tieto & Trendit. Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit. Tilastokeskus*. Viitattu 16.5.2023. Saatavissa <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/vahemman-lapsia-enemman-isovanhempia/>

Norlandia yhdessä. 2023. Sukupolvet yhdessä. Viitattu 12.1.2023. Saatavissa <https://norlandiayhdessa.fi/fi/>

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Opetushallitus. 2022a. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 3.12.2022.

Saatavissa

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf

Opetushallitus. 2022b. Osallisuus varhaiskasvatuksessa – videosarja. Viitattu 6.12.2022.

Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuksessa-videosarja>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. Tutkijoiden näkemyksiä koronapandemian vaikutuksista ja tarvittavista toimenpiteistä. Viitattu 12.1.2023. Saatavissa

[https://okm.fi/documents/1410845/4996910/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteist%C3%A4/c2128ade-43e4-03ac-6037-](https://okm.fi/documents/1410845/4996910/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteist%C3%A4/c2128ade-43e4-03ac-6037-aa7b02877493/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteist%C3%A4.pdf)

[aa7b02877493/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteist%C3%A4.pdf](https://okm.fi/documents/1410845/4996910/Tutkijoiden+n%C3%A4kemyksi%C3%A4+koronaepidemian+vaikutuksista+ja+tarvittavista+toimenpiteist%C3%A4.pdf)

- Paalumäki, A. & Vähämäki, M. 2020. Havainnointi organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 131–140.
- Penttinen, M. 2019. Hyvä isovanhempi on läsnä ja kunnioittaa. Kategoria-analyysi isovanhemmuuden odotuksista nyky-yhteiskunnassa. Pro Gradu-tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Viitattu 14.9.2023. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-201911124836>
- Perko, M. 2019. Isovanhemmuus lapsettomuuden kontekstissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Viitattu 9.9.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201906282316>
- Pihlainen, K., Reunamo, J., Sajaniemi, N. & Kärnä, E. 2020. Children´s negative experiences as a part of quality evaluation in early childhood education and care. Taylor & Francis Group an informa business. Early Child Development and Care. 2022, 192(5). 795–806. Viitattu 14.12.2022. Saatavissa DOI 10.1080/03004430.2020.1801667
- Piironen-Malmi, U. & Strömberg, S. 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Pilke. 2023. Pilke musiikkipäiväkoti Onnimanni. Viitattu 12.1.2023. Saatavissa <https://pilkepaivakodit.fi/paivakodit/lahti/pilke-musiikkipäiväkoti-onnimanni/>
- Puusa, A. & Juuti, P. 2011. Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto.
- Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. Laadullisen tutkimuksen näkökulmia ja menetelmiä. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.
- Roos, J.P. 1987. Suomalainen Elämä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Rosenqvist, T. 2019. Jaetusta arjesta etäyhteydenpitoon. Lapsenlapsistaan etäällä asuvien isovanhempien kokemuksia isovanhemmuudesta. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 8.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201905171770>
- Ruoppila, I. 2014. Elämänkulku teoria perhetutkimuksessa. Teoksessa Jallinoja, R., Hurme, H. & Jokinen, K. (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Helsinki: Gaudeamus, 99–122.

- Räsänen, R. 2019. Elämänlaadun monipuolinen huomiointi ja tukeminen käytännön vanhustyössä. Teoksessa Kulmala, J. (toim.) Hyvä vanhuus. Menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen. Jyväskylä: PS-kustannus, 18–38.
- Saarenheimo, M., Pietilä, M., Maununaho, S., Tiihonen, A. & Pohjalainen, P. 2014. Ikäpolvien taju. Elämäkulkua ja ikäpolvet muuttuvassa maailmassa. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto. Viitattu 31.12.2022. Saatavissa https://www.ikainstituutti.fi/content/uploads/2016/08/artikkelikokoelma_webreso.pdf
- Salminen, J. 2022. Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 167–180.
- Salo, S. 2012. Emotionaalisen saatavillaolon lisääminen päivähoitossa. Teoksessa Kanninen, K. & Sigfrids, A. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 91–114.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun Ammattikorkeakoulu. Puheenvuoroja 72. Viitattu 11.12.2022. Saatavissa <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>
- Salonen, K., Eloranta, S., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turku: Turun ammattikorkeakoulu
- Shier, H. 2001. Pathways to participation. Openings, Opportunities and obligations. *Children and Society* 15, 2/2001, 107–117. Viitattu 12.1.2023. Saatavissa DOI 10.1002/chi.617
- Sillanpää, T., Lauerma, L. & Holopainen, A. 2018. Aikamatkalla perheiden kanssa – Välineitä osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Ebeneser-koulutus oy.
- Sipponen-Damonte, M. 2020. Varmuutta fasilitointiin. Helsinki: Alma Talent Oy.
- Suutama, T. 1986. Elämänvoimaa sukupolvien yhteistyöstä. Tutkimus kahden, kolmen ja neljän sukupolven välisestä vuorovaikutuksesta sekä sen merkityksestä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton lapsiraportti A 49.
- Suomen YK-liitto. Viitattu 5.3.2023. Saatavissa <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/lasten-oikeudet>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2020. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020-2023. Tavoitteena ikäystävällinen Suomi. Helsinki:

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:29. Viitattu 18.1.2023. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5457-1>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021. Työryhmä: Pitkittyvä koronakriisi vaikuttaa syvästi lasten ja nuorten hyvinvointiin. Tiedote. 18.1.2021. Viitattu 12.1.2023. Saatavissa <https://stm.fi/-/tyoryhma-pitkittyva-koronakriisi-vaikuttaa-syvasti-lasten-ja-nuorten-hyvinvointiin>

Tampereen yliopisto. Tutkimuksen tietosuoja. Viitattu 16.12.2022. Saatavissa <https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/vastuullinen-tiede/tutkimuksen-tietosuoja>

Tanskanen, A. 2014. Isovanhemmat, vanhempien lastenhankinta ja lasten hyvinvointi. Helsinki: Väestöliitto. Viitattu 16.5.2023. Saatavissa https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/f413948c-tanskanen_2014_isovanhemmat-vanhempien-lastenhankinta-ja-lasten-hyvinvointi.pdf

Tanskanen, A., Danielsbacka, M., Coall, D. & Jokela, M. 2019. Transition to grandparenthood and subjective well-being in older europeans a within-person investigation using longitudinal data. *Evolutionary Psychology*, vol 17, no. 3, 1–12. Viitattu 1.6.2023. Saatavissa <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1474704919875948>

THL. 2016. Luo luottamusta, suojele lasta: Opas yhteistyöstä lapsia ja perheitä työssään kohtaaville. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 7.5.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-642-1>

THL. 2020. Korona on ajanut monet vanhukset vaikeaan tilanteeseen – asiantuntijat arvioivat epidemian vaikutuksia. Viitattu 4.12.2022. Saatavissa <https://thl.fi/fi/-/korona-on-ajanut-monet-vanhukset-hyvin-vaikeaan-tilanteeseen-asiiantuntijat-arvioivat-epidemian-vaikutuksia>

THL. 2022a. Varhaiskasvatus 2020. Varhaiskasvatukseen osallistuneista lapsista enemmistö osallistui kunnan kustantamaan päiväkotitoimintaan. Viitattu 10.12.2022. Saatavissa <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/varhaiskasvatus>

THL. 2022b. Hyvinvointi- ja terveyserot. Hyvinvointi. Viitattu 18.1.2023. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi>

Terveyskylä. 2019. Ikääntynyt, iäkäs vai vanha? Viitattu 19.1.2023. Saatavissa <https://www.terveyskyla.fi/ikatalo/ik%C3%A4%C3%A4ntyneelle/ik%C3%A4-ja-arki/ik%C3%A4%C3%A4ntynyt-i%C3%A4k%C3%A4s-vai-vanha>

- Terävä, J. & Böök, M. 2020. Moninaiset perheet ja varhaiskasvatus. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 77–88.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. Viitattu 15.12.2022. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-7732-4>
- Tulensalo, H., Kalliomeri, R. & Laimio, J. (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa lapset ry. Viitattu 11.9.2023. Saatavissa <https://pelastakaaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/20140644/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja.pdf>
- Turja, L. & Vuorisalo, M. 2022. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 37–56.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 17.12.2022. Saatavissa https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tuominen, T., Järvi, K., Lehtonen, M., Valtanen, J. & Martinsuo, M. 2015. Palvelujen tuotteistamisen käsikirja. Osallistavia menetelmiä palvelujen kehittämiseen. Helsinki: Tampereen teknillinen yliopisto, Tekes. Aalto-yliopiston julkaisusarja, 5/2015. Viitattu 12.1.2023. Saatavissa <https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/16523/isbn9789526062181.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ukkonen-Mikkola, T. 2011. Sukupolvien kohtaamisia lasten ja vanhusten yhteisessä palvelukeskuksessa. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto. Viitattu 5.12.2022. Saatavissa <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8382-0>

- Urtamo, A. 2022a. Successful aging associated midlife factors. Academic dissertation. Helsinki: University of Helsinki. Viitattu 6.3.2023. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8444-3>
- Urtamo, A. 2022b. Onnistunut vanheneminen ja siihen yhteydessä olevia keski-ikä tekijöitä. *Gerontologia*. 36(4), 432–437. Viitattu 5.3.2023. Saatavissa DOI 10.23989/gerontologia.122740
- Vaapio, S. 2009. Elämänlaatu ja iäkkäiden kaatumisen ehkäisy. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto. Viitattu 20.1.2023. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-3898-8>
- Valli, R. 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimus metodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 92–116.
- Valtioneuvosto 2021a. Lapset ja koronakriisi. Lapsistrategian koronaryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:2., 14–19. Viitattu 5.12.2022. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-674-7>
- Valtioneuvosto. 2021b. Koronarajoitusten vaikutuksen lapsiin ovat nyt entistä ajankohtaisempia. Kolumni. 10.9.2021. Viitattu 12.1.2023. Saatavissa <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/johanna-laisaari-koronarajoitusten-vaikutukset-lapsiin-ovat-nyt-entista-ajankohtaisempia>
- Valtonen, A. 2011. Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat - perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Johtamistaidon opisto, 88–101.
- Valtonen, A. & Viitanen, M. 2020. Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 118–130.
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Viitattu 19.12.2022. Saatavissa <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>
- Vilkka, H. 2007. Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Vikka, H. 2015. Tutki ja kehitä. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Weckström, E. 2015. Yhteisin askelin – Lasten osallisuuskokemukset lasten ja ikäihmisten yhteisessä kerhotoiminnassa. Pro gradu- tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu

9.12.2022. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/155014/Yhteisinaskelin-pro-gradu-Elina-Weckstr%C3%B6m-2015.pdf?sequence=5>

Weckström, E., Jääskeläinen, V., Ruukonen, I., Karlsson, L. & Ruismäki, H. 2017. Steps Together—Children's Experiences of Participation in Club Activities with the Elderly. *Journal of intergenerational Relationships*, vol. 15, no.3, 273–289. Viitattu 11.3.2023. Saatavissa DOI 10.1080/15350770.2017.1330063

Liite 1. Tiedote lasten huoltajille

HYVÄT VANHEMMAT!

Helmikuun lopussa ryhmässämme käynnistyy kehittämistyö, jonka toteuttajana toimii Sosionomi YAMK- opiskelija Anna-Leena Venäläinen LAB-ammattikorkeakoulusta.

Kehittämistyön tarkoituksena on, että ryhmämme lapset aloittavat kumppanuustoiminnan yhdessä Palokan alueen ikäihmisten kanssa. Toiminnalla halutaan tukea ikäihmisten toimintakykyä ja vähentää yksinäisyyttä tarjoten heille uusia sosiaalisia kontakteja sekä virikkeitä arkeen.



Toiminnalla halutaan vahvistaa lasten osallisuutta, vuorovaikutustaitojen kehittymistä sekä toimimista erilaisissa ympäristöissä. Ikäihmisten kohtaaminen tuo myös lasten arkeen uusia oivaltamisen ja oppimisen paikkoja. Toiminnassa otetaan huomioon varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukainen pedagogiikka sekä päiväkotimme luonto- ja liikuntakasvatus.

Kumppanuustoimintaa toteutetaan huhtikuusta alkaen joka perjantai aamu - aamupäivä Savulahden päiväkodin lähiympäristössä ja se on osa lasten tavallista päivää varhaiskasvatuksessa. Mukana toimintahetkissä ovat myös ryhmän omat kasvattajat, jotka vetävät toimintaa. Toiminnan suunnittelussa kuulemme ikäihmisten lisäksi myös lapsia. Lapset saavat ideoida toimintaa yhdessä kasvattajien kanssa. Tapaamisissa suoritetaan havainnointia, jonka on tarkoitus antaa kehittämistyön tekijälle arvokasta tietoa lasten ja ikäihmisten välisestä vuorovaikutuksesta. Näitä tuloksia hyödynnetään kehittämistyön myötä syntyvässä opinnäytetyössä. Lasten henkilötietoja ei käsitellä hankkeessa. Valmis opinnäytetyö tulee lapsiryhmään luettavaksi kehittämistyön päätyttyä.

Kehittämistyötä varten on saatu tutkimuslupa Jyväskylän kaupungilta. Kehittämistyössä noudatetaan tietosuoja- ja salassapitosäädöksiä.

Palautathan alla olevan osallistumisluvan lapsesi ryhmään 10.2.2023 mennessä.

.....

Lapsen nimi: _____

Lapseni voi olla mukana kumppanuustoiminnassa

Lapselleni on järjestettävä muuta toimintaa kumppanuustoiminnan ajaksi

HEI IKÄIHMINEN, TERVETULOA MUKAAN KUMPPANUUSTOIMINTAAN!



Kumppanuustoiminta on mukavaa yhdessäoloa, joka kokoaa yhteen Savulahden päiväkodin lapset ja alueen ikäihmiset.

Kumppanuustoiminta on opinnäytetyönä toteutettava kehittämishanke, josta vastaa sosionomi YAMK-opiskelija Anna Venäläinen

Kumppanuustoiminnalla tuetaan sukupolvien välistä kohtaamista ja vuorovaikutusta sekä asuinalueen yhteisöllisyyttä.

Toiminta alkaa
pe 14.4.2023
klo. 9.30-11
Elovainion puistossa.

Lisätietoja:
Anna Venäläinen
p. 044-2176591

Kevään tapaamiset:

Ti 18.4 Virtapiiri, Veteraanitalo klo. 10-12

Pe 28.4 klo 9-11 Toimintaa Savulahden päiväkodin ranta-alueella

Pe 5.5 klo 9-11 makkaranpaistoa ja perinneleikkejä Savulahden päiväkodin kentällä

Savulahden päiväkodin ja ikäihmisten välinen kumppanuustoiminta 2023



Tapaamiskerta 1.

Toiminta: Leikkipuistoretki ja touhuja metsässä

Paikka: Elovainion leikkipuisto, Ruispolku 7 Palokka

Aika: pe 14.4.2023. Klo. 9-11. Lähtö Savulahden päiväkodilta klo. 9, perillä leikkipuistossa klo. 9.30. Paikalle voi tulla myös suoraan omalla autolla.

Tapaamiskerta 2.

Toiminta: Tapaaminen Palokan Veteraanitalolla. Vanhojen esineiden esittelyä ja tutkimista sekä yhteislauluja. Lapset esittävät oman lauluesityksen.

Paikka: Palokan Veteraanitalo, Haukkamäentie 2, Palokka

Aika: ti 18.4.2023. Klo. 9.30-11. Lähtö Savulahden päiväkodilta klo. 9. Perillä n. klo. 9.30.

Tapaamiskerta 3.

Toiminta: Onkiretki ja kaarnalaivojen rakentaminen, vapaata leikkiä ja vesiaiheisia lauluja

Paikka: Savulahden päiväkodin ranta

Aika: pe 28.4.2023 klo. 9-11.

Tapaamiskerta 4.

Toiminta: Viimeinen tapaaminen, makkaranpaistoa ja perinneleikkejä

Paikka: Savulahden päiväkodin piha-alue ja kenttä

Aika: pe 5.5.2023 klo. 9-11.

Liite 4. Teemahaastattelurunko ikäihmisille

Teemahaastattelurunko ikäihmisille

Teema 1. Vuorovaikutus ja yhteistyö

Millaiseksi koitte vuorovaikutuksen lasten kanssa?

Oliko toiminta sellaista, että vuorovaikutusta oli helppo rakentaa?

Pitäisikö toimintaan liittyen tehdä jotain muutoksia, jotta vuorovaikutuksen toteutuminen olisi helpompaa?

Miten kuvailisitte yhteistyön sujuneen kumppanuustoiminnan aikana?

Teema 2. Vastavuoroinen oppiminen

Koitteko, että teillä oli kumppanuustoiminnan aikana mahdollisuus siirtää oppia tai tietoa entisajan kulttuurista lapsille?

Tuleeko mieleenne asioita, miten vastavuoroisen oppimisen toteutumista toiminnassa voisi vahvistaa?

Millaisen yhteisen toiminnan ajattelette mahdollistavan kulttuurin, tiedon tai opin siirtämisen lapsille?

Entä opitteko te itse jotain lapsilta toiminnan aikana?

Teema 3. Hyvinvointi ja toimintakyky

Koitteko toiminnan antaneen teille jotakin tai vaikuttaneen arkeenne jollain tavalla?

Minkä tekijöiden koette yleensä lisäävän hyvinvointianne, entä ylläpitävän toimintakykyänne?

Koetteko, että yhteinen toiminta lasten kanssa vaikutti tai voisi vaikuttaa pidemmällä ajalla omaan hyvinvointiinne tai toimintakykyynne?

Teema 4. Osallisuus

Miten mielestänne kumppanuustoiminnassa toteutui mahdollisuus osallisuuteen?

Oliko osallisuudellenne jotain esteitä?

Tuleeko mieleenne jotain asioita, joita kumppanuustoiminnassa voitaisiin kehittää, jotta osallisuus mahdollistuisi paremmin?

Muuta:

Mitä kumppanuustoiminnasta jäi erityisesti mieleenne?

Mikä toiminnassa oli parasta? Oliko jokin asia sellainen, joka jäi mielen päälle tai harmittamaan?

Tuleeko mieleenne asioita, miten toimintaa voisi kehittää?

Minkä ajattelette olevan syynä, ettei osallistujia toimintaan löytynyt tämän enempää?

Kuinka mielestänne toimintaan saataisiin mukaan enemmän ikäihmisiä?

Teemahaastattelurunko kasvattajille

Teema 1. Vuorovaikutus ja yhteistyö

Millaiseksi koitte ikäihmisten ja lasten välisen vuorovaikutuksen kumppanuustoiminnassa?

Oliko toiminta sellaista, että vuorovaikutusta pystyttiin rakentamaan?

Pitäisikö mielestänne toimintaan liittyen tehdä jotain muutoksia, jotta vuorovaikutuksen toteutuminen olisi helpompaa?

Miten kuvailisitte yhteistyön ikäihmisten kanssa sujuneen kumppanuustoiminnan aikana?

Teema 2. Vastavuoroinen oppiminen

Koitteko, että ikäihmisillä oli kumppanuustoiminnan aikana mahdollisuus siirtää oppia tai tietoa entisajan kulttuurista lapsille?

Tuleeko mieleenne asioita, miten vastavuoroisen oppimisen toteutumista toiminnassa voisi vahvistaa?

Millaisen yhteisen toiminnan ajattelette mahdollistavan kulttuurin, tiedon tai opin siirtämisen lapsille?

Oliko mielestänne lasten mahdollista siirtää oppia myös ikäihmisille? Mikä tätä voisi vahvistaa?

Teema 3. Osallisuus

Miten mielestänne kumppanuustoiminnassa toteutui ikäihmisten ja lasten mahdollisuus osallisuuteen?

Oliko osallisuudellenne näkemyksenne mukaan jotain esteitä?

Tuleeko mieleenne jotain asioita, joita kumppanuustoiminnassa voitaisiin kehittää, jotta osallisuus mahdollistuisi paremmin?

Muuta:

Mitä kumppanuustoiminnasta jäi erityisesti mieleenne?

Herättikö kumppanuustoiminta lapsissa tai vanhemmissa jotain keskustelua?

Mikä toiminnassa oli parasta? Oliko jokin asia sellainen, joka jäi mielen päälle tai harmitamaan?

Miten ajattelette toiminnan soveltuvan varhaiskasvatuksen arkeen? Voisiko toiminnasta tehdä pysyvää?

Tuleeko mieleenne asioita, miten toimintaa pitäisi kehittää?

Liite 6. Kumppanuustoiminnan kulmakivet- toimintamalli sukupolvien välisen yhteistyön tueksi

Osallisuuden tukeminen

- Toiminnan suunnittelussa huomioidaan lasten ja ikäihmisten osallisuus
- Toiminnassa huomioidaan lasten ikä- ja kehitystaso
- Ikäihmisille annetaan myös mahdollisuus ohjata toimintaa
- Osallisuus huomioidaan lisäksi toiminta- ja arviointivaiheessa
- Esteetön osallistuminen

Sukupolvien välisen vuorovaikutuksen tukeminen

- Säännölliset tapaamiset sekä toimintaan liittyvät toistot ja rutiinit
- Kasvattajien antama tuki vuorovaikutustilanteille
- Turvallisuuden tunteen ja luottamuksen luominen: annetaan lapsille aikaa ja tilaa tutustua ikäihmisiin rauhassa
- Lasten ja ikäihmisten määrän suhteuttaminen toisiinsa
- Tiedostetaan, että toimintaan osallistuvien ikäihmisten oma motivaatio ja kiinnostus vaikuttavat vuorovaikutussuhteisiin

Vastavuoroisen oppimisen tukeminen

- Toiminnan lähtökohtana lapsen luontaiset oppimistavat
- Konkreettiset oppimistilanteet
- Tarinoiden ja kertomusten havainnollistaminen kuvin tai esinein
- Mahdollisuus itse tekemiseen
- Lasten ja ikäihmisten määrän suhteuttaminen toisiinsa

Ikäihmisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn tukeminen

- Vapaaehtoinen osallistuminen
- Mielekäs toiminta, johon on saanut itse vaikuttaa
- Mahdollisuus osallistua ja ohjata toimintaa
- Hyväksytyksi tuleminen - otetaan ikäihminen osaksi porukkaa